

Regula honestatis moralis seu tractatus theologicus tripartitus de regula moraliter agendi

In Duos Item Libros Dividitur: In priori potissima fundamenta, & principia moderni Probabilismi intrinseca exactè, & accuratè examinata multipliciter evertuntur, & non esse verè principia, ... In posteriori verò eundem cum modernis Decretis Pontificiis multiplici argumento ... ubi multa de ultimi ...

Camargo, Ignacio de

[S.l.], 1702

Controversia V. An & quatenus opinari sit nobis liberum, aut necessarium?

[urn:nbn:de:hbz:466:1-94767](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-94767)

probabilis in sensu ipsorum Probabilistarum (nimirum etiam æquè, vel minus, quàm opposita affirmans legis obligationem) satis promulgata non sit, adeoque nullam habeat vim obligandi. Utrunque verò nos suo ordine disputabimus, & postquam conclusiones oppositas, ut certas, & communes, solidissimè statuerimus, argumentum propositum, ut penitus convincens, sine obice ullo urgebimus, & instaurabimus.

55. Sed, antequàm progrediamur ulteriùs, placet animadvertere, Recentiores Probabilistas sententiam quidem suam sub jucundo, ac placido nomine *sententia benigne*, nostram sententiam sub ingrato vocabulo *sententia rigida*, passim circumferre. Porro viri sapientes, ac cordati nomina non magnopere curabunt, quippe qui probè sciant, sæpè non rei naturam, & veritatem ipsam, sed sensum, & affectum imponentis exprimere. Cæterùm, quia vulgares, & imperitos homines jucunda nomina valdè delectant, & in rerum quandoque fugiendarum amorem noxium

imprudentes alliciunt, animadverrant volumus, totum nostrum dissidium cum Recentioribus de re alia non esse, quàm de natura benignitatis, quam suæ ipsi sententiæ arrogant, nobis scilicet contendentibus, benignam illam esse, sed verò non spiritui, sed sensui; illis autem contrà tuentibus, esse verè benignam, & spiritui quoque percommodam.

Cum hac ergo animadversione sententiam Probabilistarum benignam quandoque appellare nos quoque in posterum non renuemus, frequentius tamen proprio, ac genuino suo vocabulo *Probabilismi*, seu *sententia moderna*: nostram verò (quandoquidem pari, aut potiori jure, nobis licebit) moderatam, antiquam, ac veram appellabimus; neque enim aliam ipsi quærimus, vel optamus, quàm veritatis benignitatem, quæ vera est, & magna benignitas iis, qui diligunt Deum, & sanctam eius legem, attestante Regio Propheta, *Universæ via Domini misericordia, & veritas requirentibus testamentum ejus, & testimonia ejus.*

Psalm. 122.

CONTROVERSIA QUINTA.

An, & quatenus Opinari sit nobis liberum, aut necessarium.

1. **P** Rincipium, cui innituntur Probabilistæ, quos directos vocare possumus, illi videlicet, qui priorem viam, seu modum propugnandi specialiter sententiam benignam sequuntur, est, ut præmisimus, libertas nostra, sive indifferentia intellectus ad opinandum quamlibet contradictionis partem, quoties adsunt utrinque fundamenta, aut motiva, quorum quælibet seorsim ab aliis absolute sufficerent ad opinandum. Principium istud in hac controversia solidè, & efficaciter confutandum à nobis est. Verum, ut in examine quæstionis hujus, quæ post natum modernum Probabilismum gravis, ac celebris effecta est, clariùs, atque distinctiùs procedamus, propriam opinionis naturam exponere priùs oportet.

ARTICULUS I.

Quid sit Opinio, & quatenus formidinem adjunctam habeat?

M ULtà subtiliter circa opinionem, & proprietates ejus, disputant Scholastici, quæ si placeat, videri poterunt apud nostros Conim-

bricenses. Sed quia partim spectant ad institutionem Dialecticam, partim ad modum loquendi tantum, ut observant iidem Conimbricenses, nos

Conimbricenses in 1.
Poster. c. 26.

ex illis, quæ magis sunt probata, frequentiusque recepta apud Philosophos, & Theologos morales, eam tantummodò feligemus, quæ ad institutum nostrum deserviant.

§. I.

Definitio Opinionis ex Philosopho.

2. **I**gitur Aristoteles 1. Poster. c. 26. ut utriusque ostendat naturam, scientiam cōparat ad opinionem; de qua cū premisisset, *opinionem esse circa id, quod verum quidem est, aut falsum, aliter autem se se habere potest*, subiungit immediatè, *Hæc autem est vacantis medio, & non necessaria propositionis existimatio*: id est intellectus, assensus, iudiciumve immediatum circa objectum contingens, sive quod possit aliter se habere. Per quam definitionem Philosophus non exponit, ut patet, opinionem in tota latitudine sua, cū plurimæ inveniantur, quæ non sunt immediata iudicia, sed potiùs per discursum, sive per medium aliquod ab intellectu comparantur.

3. Immo, quia ejusmodi opiniones mediatè, sicuti frequentiores, ita & notiores omnibus sunt, ad illas specialiter nō attendit Philosophus, ut Conimbricenses notarunt; sed eas tantum sigillatim expressit, quæ non sunt adeo vulgares, ac notæ, quales sunt opiniones immediatæ; neque enim ita obvium, aut scitu facile est, intellectum ex terminis, & immediatè alicui veritati posse assentiri per assensum non evidentem, sed purè opinativum, atque probabilem. Re vera tamen sæpè ita contingit; nam hæc propositiones, *mater diligit filium, æger desiderat sanitatem*, & aliæ similes, ex propriis terminis, & secluso quocumque medio, probabiles absolute sunt, proindeque intellectus optimè potest illis immediatè assentiri per assensum opinativum.

Sed verò quamvis Aristoteles opinionem mediatam speciatim non explicuerit, ex doctrina ipsa,

quam tradit, facile ipsius natura dignoscitur. Immo, secluso addito *vacantis medio*, tota explicatio tradita ex æquo convenit opinioni mediatæ, nimirum esse existimationem, iudiciumve intellectus, circa objectum contingens, ac defectibile.

4. Hinc ad mentem Philosophi opinionem, ut sic, rectè definit P. Terillus *iudicium absolutum de re proposita nixum motivo fallibili*. Dicitur *absolutum iudicium*, id est, continens absolutam, atque determinatam (etsi imperfectam) intellectus sententiam, ratione cuius opinio differt non solum à simplicibus apprehensionibus, verum etiam à dubio, & suspitione. Porro dubium contingit, cū intellectus suspensus hæret, & nihil absolute enuntiat de aliqua parte contradictionis, sive quia nullum habet fundamentum pro una potiùs, quàm pro alia, ex. g. siderum imparitate, potiùs quàm paritate; & hoc vocatur dubium negativum: vel quia motiva sunt utrinque æqualia, ex quorum mutuâ collisione, ac conflictu intellectus confunditur, ut non audeat (immo verò nec possit, de quo statim) in alterutram partem per absolutam sententiam ferri, ideoque omnem suspendit assensum; & hoc dicitur dubium positivum, quod propriè, & unicè dubium est; ut docet S. Thomas infra adducendus, quid quid contrà dicat Terillus; nam dubium negativum mera potiùs nescientia, vel ignorantia dici meretur. Profectò nemo, qui propriè loquatur, si rogetur, an sidera sint paria? vel an Turca nunc ambulet, an sedeant? respondebit, se dubitare, sed potiùs, se ignorare, vel nescire. Verum de hoc inferiùs sermo redibit.

5. Deinde opinio differt à suspitione; hæc enim, vel non est absolutum iudicium de altera parte contradictionis, sed dispositio quædam, & actus imperfectus intellectus quodammodo inclinantis ex levi aliqua conjectura, aut indicio, in unam partem determinatam, non

Terill. 1. p. de Regu. mo. q. 34. assert. 1.

S. Tho. q. 14. de verit. artic. 1. corp.

ta-

Philos. 1. Poster. c. 26.

tamen absolute assentientis : vel si forte est assensus determinatus, adeo est tenuis, ac debilis, ut intellectus ratione illius, non nisi valde imperfecte, ac mobiliter, adeoque vix adhareat objecto. Nihilominus tamen suspicio in hac sententia (quam tuentur nonnulli) cum proprie, & in rigore non mera apprehensio, sed absolutum potius iudicium sit, erit species quædam opinionis valde imperfectæ, proindeque sub data definitione illimitatè accepta comprehendetur.

6. Præterea per *Ly nixum motivo fallibili*, explicatur conceptus specialis, & proprius opinionis, ratione cuius differt ab scientia, nec non à fide supernaturali, quæ utraque est assensus simpliciter firmus, ac certus, utpote innixus motivo infallibili, prior scilicet principiis evidentibus, posterior verò testimonio divino. E contra verò opinio ob rationem contrariam est assensus incertus, atque formidolosus. Unde Aristoteles post relata verba sic subdit: *Atque hoc consentaneum est etiam iis, quæ apparent: tam enim opinatio, quam talis natura, incertum est sanè: idest, tam actus, quam objectum ipsius, sunt quid incertum, atque fallibile.*

Aristo. ubi nuper.

7. Sed dices: intellectus non solum opinatur circa objectum contingens, ac defectibile, sed etiam circa objectum omnino necessarium: sæpè nanque concludimus post longam, & ancipitem disputationem per discursum non evidentem, sed purè opinativum, ac probabilem, passionem aliquam metaphysicam, seu prædicatum aliquod rei intrinsecum, ut mille exemplis posset ostendi. Ergo conceptus proprius opinionis, ut talis, non est respicere objectum fallibile, adeoque doctrina Philosophi, & nostra pariter definitio fallit.

Respondeo tamen, objectum necessarium, quandocumque cognoscitur actu non evidenti, sed opina-

tivo, ac probabili, non cognosci immediate in se ipso, neque per medium necessarium, seu necessariæ connexionis; sed per medium quod non habet infallibilem connexionem cum ipso objecto necessario, adeoque semper opinio illa nititur objecto fallibili. Idcirco in nostra definitione consultò diximus, actum opinativum semper inniti motivo fallibili, non verò, quod objectum per opinionem enunciatur debeat esse ubique fallibile, propter argumentum propositum. Atque in hoc sensu accipienda est, & nostra definitio, & tradita doctrina Philosophi.

§. II.

Ulgaris definitio opinionis & quæ sit propria ipsius formido?

8. **A**B hac nostra definitione parum, aut nihil abit vulgaris definitio opinionis, videlicet, *assensus intellectus, seu iudicium determinatum de altera parte contradictionis cum formidine partis oppositæ*: quæ definitio sumitur ex D. Thoma agente, *De ratione opinionis est, quod accipiat unum cum formidine alterius oppositi: unde non habet firmam inhesionem.* Huiusmodi verò formido, si ve firmitatis defectus, ex eo provenit, tanquam ex radice, quod opinio nitatur motivo non omnino infallibili, sed fallibili potius, & quod simpliciter deficere possit. Unde propterea definitio prior, congruentior apparet, ac præferenda, quod penetret intimius opinionis naturam, quippe quæ propriam ejus formidinem, & incertitudinem explicet per originem propriam, & radicem ipsius.

D. Tho. 1. 2. q. 57. a. 3. corp.

9. Est autem opinionis formido duplex: altera nempe exercita, essentialis, vel radicalis: quæ in ipsa intrinseca imperfectione iudicii opinativi consistit, hoc est, in negatione firmitatis, ac certitudinis ipsi opinioni intrinsecè repugnantis: altera,

verò actualis, formalis, ac signata, quæ consistit in actu, quo intellectus formidat, & actualiter timet, ne forte aberret à veritate, & in oppositum errorem impingat. Prior formido essentialis est opinioni, ab ipsaque propterea metaphysicè inseparabilis: posterior verò accidentalis est, & actui opinativo superaddita; licet possit quandoque, juxta plures, ipsi realiter identificari. In eo autem eventu, adhuc non erit de conceptu opinionis formaliter, & logicè loquendo, sed identicè tantum, & materialiter.

Aristo.
Eth. 7. c. 3.

Bern. li. 7.
de confide-
rat. non pa-
rū ab int.

10. Ab hac igitur actuali formidine potest quandoque opinio separari, & multoties re ipsa separatur; nam, ut docet Philosophus, multi sunt, qui opinionibus suis firmius, ac tenacius adhærent, quàm alii adhæreant veris scientiis; de quibus loquitur etiam Bernardus, *Multi suam opinionem intellectum* (idest clarissimam rei notitiam) *puta verunt, & erraverunt*. Id, quod clarissimè apparet in hæreticis, & in aliis hominibus errantibus pertinacissimè: error autem, ut patet, non nisi falsa quædam opinio est; & tamen nullam tunc formidinem admixtam habet.

11. Cæterum ea firmitas, & immobilitas, non provenit ab ipso opinativo actu, qui ex intrinseco suo conceptu incertus semper est, & radicaliter formidolosus; sed provenit ex defectu, & vitio voluntatis, quæ ex vehementi aliqua passione, vel inordinata affectione, turbat, atque præcipitat rationis iudicium, nec finit intellectum attendere ad motiva partis oppositæ, sed ipsum potius impellit, ut, omni timore contempto, proposito objecto assentiatur adeò tenaciter, ac immobiliter, ut omnem impediat formidinem, quæ ex tali assensu resultare deberet, considerata objecti naturâ. De ejusmodi opinionibus intelligendus est idem Bernardus, dum ait, *Opinio si habet assertionem* (idest, assensum sine formidine) *temeraria est*.

Bernard.
ibidem.

12. Idem Augustinus, dum docet, *Opinari nunquam esse sine vitio*; quibus verbis Sinichius, & alii Tutionistæ parum excusabiliter decepti sunt, ut Augustino affingerent doctrinam nimis evidenter absurdam, quasi nimirum ipse generaliter omnem opinionem damnalet, & à prudentiæ finibus removeret; quod absolute falsum, & absurdum, & contra eundem Augustinum est, qui tum alibi sæpè, tum illo eodem loco paulò inferius conceptis verbis docet oppositum. Porro Augustinum memorata verba generalia, ac indefinita in sensu, quem notavimus, protulisse, apparet evidenter ex contextu sermonis, quo ad capitis initium præmiserat, de quibus opinionibus loqueretur: *Tria sunt* (inquit) *alia hominum genera profecto improbanda, ac detestanda. Primum est opinativum, idest* (attende) *eorum, qui se arbitrantur scire, quod nesciunt*.

Aug. de
utilit. cred.
c. 11.

13. Hic verò observandum est, assensum propriè, ac simpliciter talem non solum importare affirmationem, sed etiam firmitatem omnem formidinem excludentem; assensus nanque, sive sententia, est enuntiatio objecti penitus certa, ac firma, quæque non ex incertis, aut probabilibus conjecturis, sed ex motivo potius oriatur penitus certo, vel evidenti, ut S. Thomas docet; qui propterea meritò dixit, quod non solum qui dubitat, sed neque, qui opinatur, habet assensum. Et in eodem sensu locutus est Bernardus, dum dixit, *Loquor non ex conjectura, sed ex sententia*. Nihilominus satis communiter opinio solet assensus appellari, quia hic non ita strictè, sed largiùs usurpatur pro quolibet iudicio, seu certo, seu formidoloso: qua locutione jam usu recepta nos quoque hactenus usi sumus, & deinceps etiam utemur.

S. Tho. q.
14. de ve-
rit. a. 1. corp.

Bernard.
epist. 11.

14. Hanc propriam opinionis formidinem exponunt aliqui per particulam *forte*; ita ut opinio actualis habeat istum tendendi modum,

ma-

mater diligit filium: sed forte fallor, aut forte non est ita. Verum hæc explicatio nimis inepta est; quia intellectus opinans, enuntiat absolute, atque determinate, unam partem contradictionis: qui verò aliquid absolute enuntiat, non potest simul dicere, *forte non est hoc, sed oppositum*; perinde nanque foret, ac dicere, *forte est, forte non est*, quod non est affirmare determinate unum extremum contradictionis, & alterum negare, saltem virtualiter; sed, vel utrumque simul affirmare (quod implicat), vel potius dubitare de utroque, & suspendere omnem determinatum utriusque partis assensum.

15. Formido igitur intellectus formalis, ac signata, est actus, quo intellectus reflectens se supra opinionem suam, & supra motivum ipsius, cognoscit esse utrumque fallibile: atque adeò sic tendit, *Mater diligit filium; sed non repugnat aliter esse, si ve non repugnat me falli*: qui actus optime sibi coherent; prior enim affirmat actum, posterior verò non negat eundem, sed ejus tantum necessitatem, seu (quod eodem redit) solum affirmat possibilitatem oppositi, saltem motivi naturam inspectam: hi verò actus minimè secum pugnant, ut de se manifestum est. Sic exponunt ubique opinionis naturam Aristoteles, & D. Thomas. Sic etiam ferè P. Terillus, ubi supra relatus; cæterum sui prorsus oblitus, qui videlicet alibi oppositum docuerat his verbis, *Sane, qui operatur cum formidine, dicit hoc modo: ego quidem hic, & nunc operor honestè, sed fortassis tamen fallor, & violo legem Dei.* Sed Terillus hoc loco deceptus est, ut constat ex dictis.

ARTICULUS II.

Sensus questionis examinanda, quibusdam presuppositis, exponitur.

16. **H**is positis, certum est apud omnes, opinari, quoad

exercitium, liberum nobis esse simpliciter. Et quidem alioqui nunquam opinaremur; nam sola veritas evidenter proposita intellectum necessitat ad assensum: ergo quoties objectum non proponitur evidenter, intellectus manet indifferens, adeoque à voluntate determinari potest, ac debet.

17. Certum præterea est, quoties rationes, seu motiva assentiendi, superant notabiliter rationes, aut motiva dissentendi, vel vice versâ, posse intellectum liberè à voluntate determinari ad assensum opinativum, vel ad dissensum partis præponderantis; quod nemo opinor sub his terminis neget.

18. Ubi nota, Terillum non justè reprehendere Julium Mercorum, eò quòd dixerit, intellectum assentiri non posse etiam parti probabiliori, dum pars opposita probabilis est, quod, inquit, est evidenter falsum, & contra omnes omnino Auctores. Sed profectò Terillus deceptus est: nam, quod docet Mercorus, docent reipsa paulò diversis vocibus, Auctores plurimi, atque gravissimi, etiam ex ipsis Probabilistis, ut planum fiet ex quæstionis decursu.

19. Porro Mercorus unice affirmat, & solidè probat, intellectum non posse uni parti assentiri, nisi fundamenta assentiendi superent notabiliter, atque perceptibiliter fundamenta partis oppositæ; quia, si non datur ex una parte excessus perceptibilis, moraliter loquendo datur æqualitas: ait autem, hunc excessum intelligi non posse, si pars minus probabilis appareat intellectui absolute probabilis, quia si ab altera parte notabiliter excederetur, probabilis apparere non posset. At quoties datur moralis æqualitas inter utramque partem contradictionis, intellectus non potest alterutri assentiri, sed necessario debet dubius hære: ergo intellectus assentiri non potest parti, etiam probabiliori, dum pars opposita

Terill. de
conf. pro-
ba. q. 7.

Merco. in
Basi. Theo.
mora. p. 2.
a. 7.

Terill. de
conf. pro-
ba. q. 13. n.
9.

sita manet probabilis . Hic est discursus , & doctrina Mercori , quam tenent quoad rem ipsam omnes , aut ferè omnes qui negant , intellectum posse assentiri parti æque , aut minùs probabili . Quod verò addit Mercorius , dum intellectus uni parti assentitur , non posse alteram esse probabilem in sensu composito illius , est etiam assertum commune apud eosdem omnes Auctores , & verissimum quidem , atque consequentissimum , si rectè intelligatur , & explicetur , ut nos in decursu monstrabimus .

20. Verùm ecce Terillus arguit contra Mercorum , sequi ex sententia sua , omnem intellectus assensum esse absolutè certum , & nulli obnoxium deceptionis periculo , aut saltem deceptionis timori . Sed unde hoc sequitur , vel apparenter ? An nequit intellectus formidare de veritate sui iudicii , nisi quando motiva partis oppositæ sunt æqualia , vel ferè æqualia , motivis , quibus nititur assensus ? Nemo profectò dixerit . Quare ergo Terillus doctissimi Mercori sententiam adeò solidam , ac communem , novam appellat , & contra omnes ? Hæc pro Mercoro , aut potius pro veritate .

21. Præterea convenit inter Auctores , opinari , non modò quoad exercitium , sed etiam quoad speciem assensus , vel dissensus , seu quoad specificationem , ut ajunt , esse aliquo modo nobis liberum (nempè mediata , ac remota saltem) , ut plurimum , & per se loquendo .

22. Ubi nota : libertas opinandi quoad exercitium (quam vocant libertatem contradictionis) est libertas ad opinionem , vel ad opinionis carentiam : libertas verò quoad specificationem (quæ dicitur libertas contrarietatis) est libertas ad actus positivos inter se oppositos , & specie diversos , nimirum ad assensum , & dissensum .

23. Est igitur extra controversiam , quòd non solùm possimus ob-

jecto probabiliter proposito prohibitu assentiri , vel suspendere assensum circa ipsum , sed etiam , quòd sit liberum nobis eidem assentiri , vel etiam dissentiri , saltem mediata , & quasi per circuitum ; quia voluntas pro sua libertate potest intellectum divertere , sive retrahere ab attentione motivorum unius partis , verbi gratia , quæ inclinant ad assensum , & illum applicare ad attentius considerandum motiva opposita , quæ ad dissensum inclinant , vel ad querendas novas rationes pro illa parte , quam ipsa voluerit , atque ita tandem poterit intellectum inflectere ad assentiendum , vel dissentiendum .

24. Præsens igitur controversia est , utrum actu propositis pro utraque parte contradictionis motivis , quorum qualibet secundum se , & seorsim ab aliis , sufficiant ad movendum actum opinativum , detur in intellectu indifferentia , non solùm mediata , ac remota , sed etiam proxima , & immediata , ad opinandum , quamlibet contradictionis partem , idest , ad assentiendum , vel dissentiendum pro solo libitu voluntatis ; an potius sit omninò necessitatus , vel ad non opinandum aliquam partem , ut si motiva sint utrinque æqualia ; vel , si inæqualia sint , ad opinandum solùm eam partem , pro qua motiva urgentiora apparent ? Et non loquimur modò de apparentia comitanti , vel sussequenti , vel ipsam opinionem , vel liberum voluntatis imperium (de qua apparentia dicitur postea) , sed solùm de apparentia antecedenti , quia in hoc sensu dumtaxat ad nostrum institutum quæstio deservit .

25. Apponamus exemplum majoris claritatis gratiâ . Dubium est , an Ecclesia , dum Cap. *Dolentes* de celebrat. Missar. præcipit Officium Divinum recitare *studiosè pariter , ac devotè* , non tantum obliget ad attentionem , atque devotionem externam , sed etiam ad internam simul . Et postquam dubitans omnia perpendit , in-

ve-

venit fundamenta pro parte affirmativa esse multò graviora, & urgentiora (ut reipsa communiter existimantur), vel æqualia, & non minus intellectum urgentia, quàm fundamenta partis oppositæ: poterit ne homo iste, rebus sic permanentibus, pro suo libitu judicare absolute, prædictam Ecclesiasticam legem non obligare ad attentionem internam?

26. Video, Auctores communiter eventum, in quo utrinque motiva sint æqualia, separare ab eventu, in quo ex altera parte detur excessus, & utrunque seorsim disputare majoris distinctionis, & claritatis gratiâ, ut existimo. Sed video pariter, separationem istam, non solum necessariam non esse, verùm etiam talem, quæ saltem inutilis mihi videatur, nec ad aliud deserviat, quàm ad multiplicandas frustra quæstiones, in quarum posteriori eadem inculcentur, ac repetantur, quæ in priori jam manent dicta.

Porrò in secundo eventu, licet diverso à primo, eadem est formaliter quæstio, & quæ ex eisdem principiis resolvatur, cum minimâ, vel nullâ differentiâ. Nos igitur utrunque sub unica quæstione comprehendemus sine ulla, ut confidimus, confusione.

Illud dumtaxat iterùm adnotandum, nos hic probabile, aut probabilius in eodem sensu usurpare, quem distinctè supra exposuimus. Igitur partem æquè probabilem, vel probabiliorē oppositâ, illam nos appellamus, quæ fundamentis nititur, vel æqualibus, vel quæ potiora intellectui sint fundamentis partis contrariæ.

ARTICULUS III.

Duplex sententia opposita, & auctoritas utriusque.

27. **P**osse quem in prædicto eventu ex libera electione voluntatis opinari utramlibet partem, &

consequenter posse assentiri parti, quæ sibi appareat æquè aut minus probabilis, quàm opposita, docent Neoterici Probabilitæ (non tamen omnes, ut statim videbimus) & quidem adeò intrepidè, ac fidenter, ut quasi nullus esset, aut pænè nullus, qui sibi hac in re contradiceret, sententiam suam certam passim appellent, communem, atque receptissimam inter Theologos, & Philosophos. Hinc fit, ut ex antiquis nullum contra se referant: ex recentibus autem unum solum, aut alterum, veluti novam quamdam opinionem, valdeque singularem obtrudentem, contra communem Doctorum calculum, pænè cum despectu commemorent.

28. Has, & similes alias locutiones Probabilistis nimis frequentes, facile prætermitteremus, nisi propter præsentis materiæ conditionem valde præjudicaret veritati tam necessariæ, & cujus ignorantia, adeò Christianis moribus deploranda mala producit. Censeo quidem (nec falli timeo), idque diuturnè didici observatione, vix alia ex parte potius numerum adeò ingentem sectatorum benignæ sententiæ accessisse, quàm ex gloriosis his grandiloquiis, quibus illius auctoritatem Recentiores ubique extollunt, & quæ vix audita, vel lecta avidissimè à pluribus arripiuntur, spargunturque in vulgus confidentissimè absque ulteriori ullo veritatis examine. Denique raros admodum invenies, qui propriam libertatem non ament, & qui placentia sibi loquentibus repugnare aliquando velint, aut eorum dicta discutere. Equidem *nunquifaciliter credit, quod appetit*, ut supra agebat D. Angelicus, quo nihil veriùs, aut prudentius dictum.

29. Idcirco non contendendi animo (quo impensè Deum gloriosum precor, ne me unquam abduci sinat), sed ex sincero tantùm veritatis amore, quàm unicè invenire, atque docere opto, utque nocentia ista præ-

D. Tho. 2.
2. q. 6. a. 3.
corp.

Controv.
præced. a. 3.

præjudicia removeam, in hoc uno Doctorum sententiæ meæ modestiam, aut patientiam non æmulator. Nullam ergo ex magnificis commendationibus auctoritatis sententiæ benignæ, absque severo examine facile præteribo, sed omnes, quantum poterò, accuratè discutiam, & quid veritatis contineant, perspicuè, ac solidè demonstrare curabo. Ut autem in quaestione præsentis observationis nostræ veritatem certo experimento comperias, ecce pro sententiâ contraria Auctores, tum antiquos, tum recentes, fideliter relatos tibi subiicimus, ad marginem reiectis more nostro exactis citationibus, seu locorum allegationibus, ut Lectoris tedium minuiamus.

30. Ergo intellectum nunquam omninò posse proximè, ac immediatè præbere assensum determinatum alicui parti contradictionis, nisi illi tantummodò, quæ in actu primo, & pro priori ad ipsum assensum, & ad imperium liberum voluntatis, apparet ipsi verosimilior, & gravioribus nixa fundamentis, docet in primis (ut statim videbimus) Aristoteles, quem antiqui Philosophi, & celebres ipsius interpretes in hoc sensu secuti sunt, ut Averroes ejusdem Commentator, Simplicius, Philoponus, & Themistius. Id ipsum docet satis perspicuè variis in locis Magister Angelicus, cujus mentem inferius accurate explorabimus, & pro negativa sententiâ manifestam esse ostendemus.

31. Consentit haud obscure Subtilis Doctor, dum ex professo disputans de potestate libera voluntatis ad imperandos actus intellectus, nullam aliam admittit in ordine ad oppositos, ac diversos specie actus, nisi indirectam tantum, & immediatam, quatenus liberè voluntas potest avertere intellectum ab uno objecto, & ad aliud diversum applicare: *Respondet* (inquit), *& dico, quod oportet, actum intellectus esse in potestate voluntatis, ita quod possit intellectum*

avertere ab uno intelligibili, ad aliud intelligibile convertendo. Hæc subtilis Scotus, qui sanè diminutè, & ineptè rem definiisset in ordine ad scopum sibi præfixum, si voluntas haberet liberam potestatem ad imprimendum directè, & immediatè actus oppositos intellectus. Sed quia talem potentiam penitus repugnantem existimavit, neque hic, neque alibi aliquando ullam illius mentionem fecit, sed oppositum tanquam rem exploratam tacitè supposuisse censendus est.

32. Consentunt insuper reliqui antiqui Theologi, Henricus de Gandavo, Richard. Holchor, (qui latè id probat, adducto testimonio Philosophi, & Commentatoris ipsius ex loco nuper allegato), Major, Conrad. Adrian. Corduba, & universim reliqui antiquiores id, vel expressè docent, vel ubique supponunt, si excipias Cajetanum, cujus auctoritas, alioqui magna, parvi in quaestione ista facienda est, cum opinionem teneat longè singularissimam, & absurdam ab omnibus existimatam, posse videlicet voluntatem pro solo suo libitu inflectere intellectum ad opinandum, quidquid voluerit, stellas, verbi gratia, esse pares, aut impares (hoc ipse exemplo utitur), absque ratione ulla, vel fundamento ex parte objecti præstito; quod non modò evidenter falsum, sed incredibile dictum est. Adeò nullus Homerus est, qui non aliquando dormitet. Hanc ipsam Cajetani opinionem P. Turrianus tribuit OKamo. At ego nihil tale, sed oppositum potiùs, apud OKamum invenire potui.

33. Jam verò ex modernioribus eandem sententiam docuerunt V.C. Bellarminus, P. Molina, V. P. Ludovicus à Ponte, P. Dandinus, Candidus Philalethus, seu P. Andreas Blancus, P. Scildere, Homen affirmans, contrariam opinionem rationis lumini repugnare, Faber, Rubens, Mercorus, Fagnanus, & uno verbo cæteri omnes, qui negât usum

Henr. Quodl. 14. q. 8. Richar. in 2. dist. 38. a. 1. Holch. in 1. q. 1. Mai. in 4. q. 2. Prologi. Conrad. de contract. tr. 7. q. 100. conclus. 1. Cordu. in Quaest. stonar. li. 2. q. 3.

Cajeta. 1. 2. q. 65. in commenta. ad art. 4.

Turria. d. 29. de fi. dub. 1. 9. Occasione. OKam. in 2. dist. 25. a. 2. Bellarm. li. 3. de gra. & lib. arbi. Moli. to. 5. de just. & ju. tr. 4. d. 15. 16. & 17. P. Puente in m. s. in 1. 2. q. 19. a. 5. & 6. dub. 4. n. 1. Dand. in tert. de Anima Comentar. 44. Candid. q. 2. Scild. de conf. tr. 2. c. 2. s. 1. 4. Homen. de conf. c. 2. n. 39.

Aristot. 3. de Ani. vel (ut alii volunt) 2. tex. 153. Commenta. Simplic. Philop. & Themist. in eum locum.

D. Tho. locis infra alleg.

Scot. in 2. par. 2. dist. 42. n. 5.

Controv.
p. 2. c. 5.
n. 51.

Toler. c. 20.
Summ. de
sepe. pecca.
morta.

licitum opinionis minùs probabilis contra tutiorem, & probabiliorem, quorum numerum, & auctoritatem expendemus in loco, & summatim supra jam dedimus.

34. Insuper in eandem sententiam adducit Candidus Cardinalem Tolerum. Sed Candidi discursus parùm est efficax. Quare, idèò præcipuè Cardinalis doctissimus nobis favere censendus est, quatenus, neque ibi, neque alibi sententiam Recentiorum unquam insinuat; sed potius clarè insinuat oppositam, cum sæpiùs, vel supponat, vel significet, ex conflictu variarum opinionum, aut rationum utrinque militantium, intellectum manere necessariò suspensum, & dubium in utramque partem; quod sanè non contingeret, si vera foret Recentiorum sententia, posset enim pro libitu voluntatis alterutram partem eligere, & dubium absolutè resolvere. Illius igitur falsitatem tacitè supposuisse (immò satis apertè) necessariò putandus est.

35. Id, quod de multis aliis ob eandem rationem censi debet. Maximè verò mihi certum apparet de nostris Conimbricensibus, qui, cum multis in locis exactè more suo, & eruditè differant de indifferentia nostri intellectus ad iudicandum, & opinandum, nusquam ipsi concedunt potentiam proximam, ac directam, ad assentiendum parti aequè, aut minùs probabili; sed totam subjectionem ipsius ad voluntatem ubique exponunt unicè per indifferentiam ad opinandum, vel non opinandum, idest, non quoad diversos specie actus, sed unicè quoad exercitium.

36. Præterea, ex his Auctoribus, qui à Recentioribus Probabilistis pro sua sententia benigna referri communiter solent, expressè nobis in præsentì consentiunt P. Vazquez, Lessius, Laiman, Arriaga, Cardinalis Sfortia, uterque Antonius Perez, Bresserus, & Ægidius Coninch,

quibus subscribunt Recentiores quamplures ex Societate nostra. Pro eadem sententia affert Recentior quidam Doctorem Montanos, & Cornejum; qui tamen illam re ipsa non docent, sed oppositam potius.

37. Tandem sententiam nostram tradit apertè Docteur Eximius, ut sit mirabile, P. Esparzam non parùm laborare, ut ipsum liberet ab inconsequentia, dum per expositionem violentam, & alienam, ipsius verba cogere nititur in sensum proprium suæ sententiæ; cum tamen, juxta veram, & nostram clarè loquatur, & consequenter.

Porro Magnus Suarius conclusionem istam statuit, *Quando intellectus non habet evidentiam de aliquo objecto, potest moveri à voluntate ad speciem actus, idest, ad assentiendum, vel dissentiendum. Est etiam D. Thomas.* Deinde, ut clarum esset, se loqui de motione non directâ, neque immediata, sed mediata, dumtaxat, ac indirecta, supponit id, quod est per se notum: nimirum, voluntatem nūquam posse intellectum inclinare, aut movere, ut assentiat objecto, nisi quod ipsi verum appareat. Addit autem, objectum sæpè ita apparere verum, ut intellectum non penitus convincat, eò quod simul adsint rationes aliquæ pro opposito extremo: *Et tunc* (inquit) *mihi probabile est, non posse moveri (à voluntate), nisi in illud, quod verosimilius, & probabilius appareat, quamvis ipsa voluntatis affectio plurimum conferre possit, ut ipsum objectum probabilius, & verosimilius appareat.* Hæc, & non plura de re ista P. Suarez, qui non solum apertè sententiā nostram docet, sed lucem etiā præfert ad solvendū inferiùs argumenta contraria.

Ecce tibi utriusque sententiæ auctoritas, quam adeò exactè, ac prolixè distinximus, ut citò disceres vocibus non moveri, maximè in præsentì materia. Ad rationes jam accedamus.

G AR-

vic. in r. 2.
d. 8. q. 6. a. 4.
à nu. 9. p.
Anto. Perez d. 4. de
iust. & ju. c.
5. Perez Benedict.
in Lau. Sal-
mant. certa-
mi. 10. du. 2.
c. 2. nu. 38.
Bress. de
conf. li. 3.
c. 2. n. 22.
Coninch.
d. 34. de ma-
trim. du. 10.
nu. 82.

Sua. 10. in
1. 2. ff. 2. d.
10. f. 1. n. 5.
Espar. Ap-
pend. par.
2. a. 105. &
115.

ARTICULUS IV.

Sequatur negativa, & vera sententia auctoritate, & ratione Philosophi.

38. **N**imirum, Aristoteles loco supra allegato, ut ostendat phantasiā, sive imaginationem, non esse idem, ac opinionem, hanc in primis rationem reddit, licet nāque, cum libet, fingere quidquid volumus: at opinari in nobis non est; necesse est enim verum, aut falsum dicere.

Sensus autem, & vis huius rationis, & argumenti, est, quod per phantasiā, aut imaginationem nihil reverā dicimus, aut enuntiamus, sed modo quodam simplici, ac materiali diversa objecta apprehendimus, & coniungimus: quare licet, si volumus, imaginari bobem volantem, montem aureum, vel gemmeū, turrim astris altiorem, nos ipsos mortuos, & his similia. Per opinionem verò aliquid enuntiamus, ac dicimus; quod fieri non potest, nisi iuxta merita objecti, & prout ratio ipsa persuaserit: hoc est, si objectum appareat verum, necesse est, ut verum dicamus, id est, ut assentiamus ei tanquam vero; si autem falsum appareat: necessum est, ut falsum dicamus, hoc est, ut dissentiamus, & illud tanquam falsum respuamus (ex suppositione videlicet, quod actu opinari velimus). Igitur, quoties adfunt graviora fundamenta pro parte affirmativa, verbi gratia, ita ut objectum ipsum appareat verum potius, quam falsum, vel aequalia, ut non potius falsum, quam verum, non est liberum nobis assentiri, vel dissentiri (nimirum proximè, ac immediatè), aliàs liberum esset verum, vel falsum dicere, prout libuerit, quod disertè negat Philosophus.

39. Dices ex P. Esparza, intentionem Philosophi in eo loco solum esse docere, quod verissimum est, &

experientiā notum, nimirum opinari haud ita nobis liberum esse, ac imaginari; quia non semper, cum volumus, habemus sufficientes rationes ad assentiendum, vel dissentiendum. Cæterum, quando adfunt rationes sufficientes utrinque, quod nobis non sit liberum assentiri, vel dissentiri, nec Philosophus docuit, nec ex ejus verbis colligitur; sicut ex iis, quæ affirmat li. 2. tex. 60. nempe, *Intelligere quidem est in ipso* (intelligente), *cum voluerit: sentire autem non est in ipso; necesse enim est adesse sensibile*, nemo sanus arguerit, vel nostrum intelligere nulla necessitate restrictum esse, vel nullam nos habere libertatem circa sensationes externas.

40. At contrā est primò: quia à interpretatio ista ultrò conficta est ad eludendam argumenti difficultatem contra omnes Philosophos antiquos, & interpretes Aristotelis, quorum nullus eundem sic exposuit. Idè P. Dandinus, acuratissimus Philosophi interpretes, meritò illam præoccupat, & simul impugnat, ac despicit.

Dandi. ubi supra.

41. Contrā secundò: quia, sicut nobis liberum non est opinari quodcumque objectum ex defectu motivi sufficientis, sic nec liberum est quodcumque objectum imaginari, quia, sæpè non habemus speciem: ergo ineptè ex hoc capite desumpsisset Philosophus discrimen utriusque facultatis, proprium, & specificum, ut intendebat.

42. At verò juxta nostram, & communem intelligentiam optimè, ac congruenter rem exposuit, videlicet ex proprio, & naturali modo, quo prædictæ potentie operantur, ac tendunt in proprium suum objectum præsuppositum: quia scilicet phantasia, cum nihil propriè affirmet, aut neget, potest objecta, quorum species habeat, prout libuerit sibi, componere, sive vera sint, sive falsa, seu repugnantia, seu coherentia. Contrā verò Intellectus, dum opinatur, aliquid

Espar. ibidem.

quid dicit, hoc est, enuntiat, affirmat, aut negat, quod facere non potest, nisi juxta merita objecti, & prout persuaserint enuntiandi motiva: ergo, etiam dum adsunt pro utraque parte rationes, non est intellectus indifferens ad opinandum quodcumque velit, id est, ad assentiendum, vel dissentiendum; sed, si opinandum sit, debet omnino attendere ad rationes propositas utrinque, & conformare judicium suum cum ipsarum rationum exigentiâ. Igitur, dum Philosophus negat in nobis libertatem ad opinandum, negare omnino censendus est potentiam assentiendi, vel dissentiendi, prout nobis libeat, etiâ dum adsunt utrinque rationes, ut plerumque adesse contingit.

Bellar. ubi
supra.

Echi. 7. c. 2.

43. Contrâ tertio: quia, ut rectè argumentatur V.C. Bellarminus, intellectus juxta Philosophum quandoque necessariò dubitat ob conflictum rationum mutuò se invicem collidentium, ut manifestè constat ex eodem Philosopho docente, syllogismum captiosum, seu sophisticum, necessariò aliquando inducere dubitationem, cum ab una parte videatur incredibile, quod concluditur, & ab altera nequeat argumentum contemni, donec appareat ejus solutio.

Philos. 2.
Met. c. 1.

D. Tho. ibi.

44. Præterea, tum ibidem, cum etiam alibi, intellectum, dum dubitat ob concursum rationum hinc inde militantium, ligato comparat Aristoteles, qui nequeat ulterius procedere, donec vinculum dissolvatur: vinculum verò dubitationis unice solvi affirmat utrobique, per veritatis inventionem: *Dubitationis enim solutio (inquit) inventio est*, scilicet veritatis: *cum invenitur, quid sit verum circa id, quod dubitatur*, ut exponit D. Angelicus. Atqui, si verum foret Recentiorum sententia, intellectus non posset ita ligari, sed ex libero semper voluntatis imperio posset vinculum impediri, aut dissolvi, per judicium determinatum de utralibet parte quæstionis, nulla ulteriori

adhibita veritatis inquisitione. Evidens ergo est, Philosophum docuisse sententiam nostram, & oppositam prorsus reprobasse, tum in his locis, & aliis consimilibus, tum in loco allegato, quem Esparza sinistrè exponit.

45. Contrâ denique quartò, & urgeo efficacissimè doctrinam, & rationem Philosophi, quâ nostram conclusionem iterum à priori suadeo. Nulla potentia nostra, adhuc ex libero voluntatis imperio, operari aliquando potest extra objectum suum proprium, & specificativum, ut ajunt; quod est principium omnibus certum, aliòqui posset oculus videre sonum, & auris audire colorem, quo nihil dici posset stultius. Sed objectum formale, ac proprium intellectus in ordine ad assensum, est verum per apprehensionem præviam sibi propositum, & absolute apparens, ut tale, pro priori ad ipsum assensum (& idem est in ordine ad dissensum, de falso): igitur nunquam intellectus potest, adhuc ex libero voluntatis imperio, tendere per assensum in objectum, quod sibi pro priori absolute hic, & nunc non representetur ut verum. Hæc certæ sunt.

46. Modò sic argumentor: Atqui, dum intellectus invenit pro parte contraria rationes æquæ, aut magis urgentes, nequit objectum ipsi apparere absolute verum: ergo nequit illi assentiri, adhuc ex libero voluntatis imperio. Cætera per se patent: Minor ostenditur. Objectum apparere intellectui absolute verum in ordine ad assensum præstandum, est prædicatum representari ut conveniens absolute subjecto, seu (quod in idem recidit) est subjectum enuntiationis apparere intellectui connexum absolute cum prædicato, ut est ex ipsis terminis manifestum, & vel tyronibus in Dialectica notum. At in eventu posito nequit subjectum enuntiationis apparere intellectui connexum absolute cum prædicato,

cum nullum majus, sed potius minus, vel ad summum æquale fundamentum repræsentetur ipsi pro connexionem, quam pro connexionis carentiâ: ergo objectum non potest absolute apparere intellectui verum: ergo non potest eidem assentiri, adhuc ex libero voluntatis imperio.

Hoc argumentum nostrum sub his terminis institutum demonstrativum est, ac convincens, si rectis oculis inspicatur, quippe quod ex principiis apud omnes indubitatis sententiam nostram legitime concludat. Id ut clarius appareat, videamus, quid ad illud reponi possit ex communi doctrina Recentiorum.

ARTICULUS V.

*Refellitur solutio Recentiorum,
& urgetur ulterius ratio
proposita.*

47. **D**icent fortè ex Terillo: ut intellectui appareat objectum verum, & absolute ab ipso enuntiabile per assensum opinativum, sufficere motivum probabile, quavis ex parte opposita adsit aliud probabile, aut probabilius; per hoc enim non fit, ut motivum probabile secundum se non sit verosimile, seu connexum ex se probabiliter cum veritate, aliàs minimè urgeret, nec aliquo modo stimularet intellectum ad sui assensum, quod est contra compertam experientiam. Ergo quando intellectus assentitur objecto ob motivum probabile, etiam dum adest aliud æquè, aut magis probabile in oppositum, semper assentitur objecto ut absolute vero probabiliter, atque adeo minimè extrahitur à suo proprio, & formali objecto. Instat deinde argumentum nostrum, perdoctus quidam, & acutus Recentior in voluntate eligente bonum, alio æquali, aut majori bono contempto, necnon in intellectu temerè judicante. Sed, quod ad instantias spectat, constabit mox.

48. Nunc verò contrà est primò: quia responsio non tangit (tantum abest ut solvat) nostri argumenti difficultatem; sed petit apertè principium. Porro argumentum nostrum contendit, ac demonstrat, motivum minus, aut æquè tantum grave, in conspectu gravioris, aut æquè gravis, nec probabile esse relatè ad intellectum utrumque perpendentem, neque esse verosimile, aut connexum cum veritate, neque movere absolute posse intellectum ad sui assensum, adeoque, neque verum, neque esse absolute enuntiabile; quia in illis circumstantiis non proponit subiectum ut connexum cum prædicato, cum nihil plus appareat pro connexionem, quam pro inconnexione, aut etiam minus pro connexionem. Reponunt verò nobis his omnibus contraria absque aliqua probatione, quam reverà non afferunt, neque afferre aliquando poterunt. Ergo non solvunt argumentum, sed absurde principium petunt.

49. Contrà secundò, & instaatur nostrum argumentum: dum intellectus est in actu primo proximo ad opinandum quæstionis partem affirmativam, non attendit præcisè ad motivum affirmationis, sed motivum oppositum actu quoque considerat; aliòqui non eligeret iudicium prælativum, neque foret indifferens quoad speciem, atque adeò importunè desiliremus ab hypothese, quam assumpsimus pro præsentis disputatione. Atqui intellectui actu consideranti utriusque partis motiva impossibile omninò est, ut pars affirmativa, si sit æquè, aut minus probabilis, appareat absolute vera: ergo non potest illam opinari ex aliquo voluntatis imperio.

50. Minor, quæ sola probationem desiderat, probatur faciliè ex assumpto principio: partem affirmativam apparere absolute veram, est subiectum enuntiationis apparere intellectui, omnibus hinc inde perpen-

præ-

prædicato, ut nemo Logicus negare potest. At intellectui actu ponderanti utriusque partis motiva, impossibile omnino est, ut subiectum enuntiationis appareat absolute cum tali prædicato connexum; repugnat namque ex terminis ipsis, subiectum apparere absolute connexum cum prædicato, quando intellectui simul non minus, sed vel æquè, vel magis apparet omnino inconnexum propter motiva partis contrariæ. Ergo impossibile prorsus est, ut intellectui actu consideranti utriusque partis motiva, pars affirmativa quæstionis appareat absolute vera. Ergo non potest illam absolute opinari.

§ 1. Confirmatur, & declaratur: vel subiectum enuntiationis apparet intellectui, primò absolute solum, connexum cum prædicato quæstionis institutæ; vel secundò absolute inconnexum tantum; vel tertio connexum, & inconnexum simul; vel demum quartò nec connexum, nec inconnexum, sed tam à connexionem, quàm inconnexione præcindens intentionaliter, & ex vi apparentiæ? primum, atque secundum falsum est in casu æqualitatis motivorum, & aliunde est apertè contra adversarios; sic enim intellectus indifferens non esset immediate ad assentiendum, vel dissentendum, nisi velint, ut sit proximè potens dissentiri vero, & assentiri falso formaliter ut tali, quod nemo hætenus expressè dixit (quamvis id Recentiores virtualiter asserere, & nullo modo negare non posse, statim manifestè ostendimus): in casu autem inæqualitatis, verum id est; sed tunc est manifestum, intellectum unice posse, vel assentiri, vel dissentiri, quod Recentiores negant, & nos contendimus.

§ 2. Tertium est evidenter falsum; quia nunquam duo contradictoria possunt apparere intellectui, ut actu, & simul enuntiabilia, cum sit contra principium ipso naturæ lumine notum. Et quidem aliqui

posset actu intellectus affirmare, & negare simul idem omnino objectum, quod nemo dixerit. Denique, si quantum dicatur, intellectus non potest immediate, nec assentiri, nec dissentiri alicui parti contradictionis, adhuc ex libero voluntatis imperio, sed dubitare necessariò debet, ut est evidens apud omnes, si unum Cajetanum exceperis. Ergo in quacumque hypothesis cogitabili intellectus, ut motus à voluntate, unice potest, vel assentiri tantum, si objectum ipsi verum appareat, hoc est, subiectum enuntiationis absolute connexum cum prædicato; vel dissentiri solum si appareat falsum, id est, subiectum absolute inconnexum; vel tandem dubitare, & hæere, si nec appareat verum, nec falsum, id est, subiectum neque connexum, neque inconnexum cum prædicato: quæ est in terminis nostra sententia. Et hæc est vis rationis Philosophi, quæ meritò appellatur demonstrativa à Candido, & sine dubio talis habebitur, si rectè termini penetrantur.

§ 3. Sed adnotanda hic est aperta Recentiorum, vel contradictio, vel hallucinatio, quam mirum est homines acutissimos non advertisse, cum statim appareat. Nimirum, juxta ipsos, intellectus, dum ex motivis minus, aut æquè tantum probabilibus, assentitur alicui objecto, poterat pro illo priori ad ipsum actuale assensum, proximè, & immediate eidem dissentiri, si vellent ex libero voluntatis imperio: igitur pro illo priori objectum apparebat intellectui, ut absolute falsum, id est, subiectum, ut non connexum absolute cum prædicato; neque enim aliter intellectus alicui objecto dissentiri potest, nisi velint, ut exeat à suo objecto proprio, ac formali: ergo præbuit intellectus assensum objecto, quod pro illo priori proponebatur, ut absolute falsum: Cumque idem argumentum de dissensu facere liceat, sequitur evidenter intellectum habuisse pro eodem signo, potentiam proximam, & im-

& immediatam ad dissentiendum, vero, & assentiendum falso, per prae-
vias apprehensiones sibi apparenti-
bus. Unde tandem concluditur, idem
omnino objectum apparuisse intelle-
ctui verum simul, & falsum, idest,
subjectum enuntiationis absolute cō-
nexum, & simul inconnexum cōm,
eodem omnino praedicato; quod ta-
men contradictio est non minus evi-
dens intellectui, quam sit evidens ip-
si principium universalissimum, &
ipso lumine rationis notum, *impossi-
bile est idem simul esse, & non esse.*

Fateor ejusmodi contradictio-
nem Recentiores evadere non po-
tuisse, supposita opinione, quam de-
fendunt; quia opinio illa nihil aliud
est, quam haec ipsissima contradictio,
si termini clarè explicentur, ut ratio
expensa manifestè demonstrat. Ipsi
verò prudentes sunt, ut videant, &
non ament errorem.

ARTICULUS VI.

*Præcluduntur aliae evasiones, quas
Recentiores ex Terillo desumunt:
ubi quid de motivis similibus, vel
dissimilibus?*

54. **V**erumtamen Terillus, &
alii Recentiores ipsum se-
quentes, adeò non vident opinionis
suae manifestam contradictionem, ut
potius reclamant, nos hic insigniter
paralogizari, & perperam confunde-
re verum reale cum apparenti, quod
est intellectus objectum in ordine ad
enuntiationem.

Utrique (inquiunt) verum à par-
te rei immediatè opponitur falso;
quia si verum est Sortem ludere, ne-
quit non esse falsum, Sortem non lu-
dere, cum contingere nequeat, utrum-
que simul contradictorium verè exi-
stere à parte rei, sed potius existen-
tia alterutrius expellat essentialiter,
ac per se ipsam, existentiam alterius.
At veritas unius extremi in apparen-
tia, & obscurè cognita, minimè ex-
cludit alterius veritatem, sed opti-

mè cum illa cohaeret; quia adesse,
possunt utrinque motiva, & rationes
inter se oppositæ, quarum quælibet
proponat extremum suum tanquam
probabiliter verum: quo fit, ut intel-
lectus utrumlibet opinari possit, quin
extrahatur à proprio suo objecto, vi-
delicet à vero, utique intentionali, &
apparenti per apprehensionem præ-
viam. Ita sæpè ex Terillo nonnulli
Recentiores ipsius asseclæ.

55. Sed hærent semper in eo-
dem loco, & argumenti nostri vim,
aut non sentiunt, aut, quod non cre-
dimus, sentire dissimulant. Scimus
utique (quis enim hoc ignoret?) ve-
rum, quod est objectum enuntiabile
ab intellectu, esse verum represen-
tatum, & apparens in apprehensione,
ipsam enuntiationem præcedenti:
neque hoc verum confundimus cum
reali. Dicimus tamen hic, & ubique,
efficaciterque probamus, verum,
etiam apparens, opponi essentialiter
falso, sive ejusdem extremi falsitati,
in terminis præsentis quæstionis: un-
de fit consequenter, ut opponatur
etiam essentialiter veritati alterius
extremi, cum idem prorsus sit, unum
extremum contradictionis apparere
intellectui verum, idest, verè ab ipso
enuntiabile, ac oppositum apparere
falsum.

56. Porro, si hoc principium, *impossibile est idem simul esse, & non* Aristo. 4.
Met. c. 6.
esse (quod secundum Philosophum
est principiorum omnium primum,
atque notissimum) adeò sit evidens,
ac per se notum, ut nullus intellectus
de veritate ipsius dubitare aliquando
possit, sicut non potest aliquando
contingere, ut duo extrema contra-
dictoria existant simul à parte rei,
exempli gratia, ludus, & ipsius ca-
rentia; ita neque potest contingere,
ut in uno, & eodem intellectu ali-
quando simul existant, ut vera, sive
proximè enuntiabilia, itaut proximè
possit utrumlibet eorum affirmare.

57. Profectò, si in eodem instan-
ti, in quo absolute verum apparet,
Sortem ludere à parte rei, posset ei-
dem

Aristo. ubi
nuper.

dem intellectui apparere absolute
verum, Sortem non ludere a parte
rei, jam utrumque contradictorium,
nimirum Sortem ludere, & non lu-
dere, appareret ut simul verum, in-
deque memoratum principium ap-
pareret illi intellectui, non solum in-
certum, aut dubium, sed etiam sim-
pliciter falsum; quod tamen merito
repugnare supponitur, & esse abso-
lute impossibile docet, ubi nuper,
Philosophus, negans Heraclitum,
aut alium quempiam, quamvis ore
profferret, id fuisse mente aliquando
opinatum, nec opinari posse, si ter-
minos intelligat. Prorsus ergo repu-
gnat, utrumque simul contradicto-
rium, pro eodem instanti apparere,
intellectui verum: igitur, dum alter-
utrum verum apparet, nequit non
alterum falsum apparere: igitur nun-
quam fieri potest, ut intellectus sit
proxime indifferens ad assentien-
dum utrilibet eorum, seu (quod eod-
em redit) ad assentiendum, vel dis-
sentiendum uni, & eidem objecto
materiali.

58. Neque referre potest ad
amovendam prædictam repugnan-
tiam diversitas rationum, seu moti-
vorum, ad quam Recentiores recur-
runt; quia repugnantia illa consistit
adæquate in intrinseca, ac immédia-
ta extremorum oppositione, quæ
oritur ex ipsa contradictionis lege,
imbibita in dicto principio, *impossi-
bile est idem simul esse, & non esse*, cu-
jus veritas omni intellectui est evi-
dens, ut diximus, ac per se nota.
Quare nulla diversitas motivorum
vincere potest oppositionem illam,
quia ex nulla motivorum diversita-
te, nec ex alio ullo accidenti fieri po-
test, ut intellectus dubitet de veritate
illius principii, adeoque, nec ut ju-
diceret, aut apprehenderet utrumque ex-
tremum contradictionis, ut verum,
vel ut proxime enuntiabile per utrius-
vis affirmationem, seu (quod in idē
redit) unum, & idem per negatio-
nem, & affirmationem.

59. Et verò nemo hactenus deli-

ravit, aut in ullius mentem ascendit,
quod si intellectus simul assentiret, &
dissentiret eidem materiali objecto,
id faceret ex uno, & eodem motivo.
Quis enim unquam ita desipuit, ut
non videat motivum assentiendi non
posse movere ad dissensum? Et ta-
men omnes communiter Philoso-
phi existimant absolute impossi-
bilem simultatem assensus, & dissen-
sus ejusdem intellectus circa idem
objectum.

60. Perinde itaque est recursus
ad rationum, seu motivorum diver-
sitate, quoad concludendam in in-
tellectu indifferentiam proximam,
& immediatam assentiendi, vel dis-
sentiendi circa idem omnino obje-
ctum, ac si recurreretur ad diversita-
tem causarum, quod attinet ad indu-
cendam contradictionem à parte rei;
quasi videlicet una causa induceret
re ipsa ludum Sortis, alia verò diver-
sa posset inducere pro eodem instan-
ti formalem ludi Sortis carentiam.
Utrique, ut hæc extrema immediatè,
& per se opponuntur quoad phy-
sicam coexistentiam, sic etiam quoad
intentionalem; nam existere simul
in intellectu, ut vera, five ut prox-
ime enuntiabilia, est intellectum ap-
prehendere illa, ut sibi physicè co-
existentia, quod, ut jam diximus,
fieri nunquam potest.

61. Neque item refert, appa-
rentiam objecti, de qua loquimur,
esse obscuram, & in ordine tantum
ad producendum assensum, vel dis-
sensum, opinativos, & obscuros,
non verò certos, & evidentes; neque
enim ideo minus sibi repugnant.
Ratio autem ex dictis evidens est:
quia intellectus, dum opinatur alte-
ram partem contradictionis, abso-
lute enuntiat, & judicat, quamvis
obscurè, & formidolosè, illam esse
re ipsa veram, ut pater ex Philoso-
pho ubi supra, & ex ipsa opinionis
definitione. *Utrique opinio* (inquit
ipse Philosophus) *non inquisitio, sed*
enuntiatio jam est. At implicat
omnino, intellectum, dum judicat
ab-

Aristo. 6.
Ethi. c. 9.

absolutè aliquid esse verum, habere simul indifferentiam, aut proximam potentiam ad judicandum, etiam opinativè, id ipsum esse falsum, aut oppositum esse verum, alioquin opinari, & judicare absolutè posset contra memoratum principium, *impossibile est, idem simul esse, & non esse*, de cujus veritate, nec dubitare potest. Ergo non minùs implicat, utrumque extremum contradictionis apparere intellectui verum, aut (quod eodem redit) alterutrum eorum verum simul, & falsum per apparentiam solùm obscuram, & in ordine ad producendum assensum, vel dissensum opinativos, quàm per claram, & notam generare assensum, aut dissensum evidentes. Sanè Dialectica nunquam distinxit inter propositiones contradictorias opinativas, aut evidentes, neque majorem docet in his, aut magis notam esse oppositionem, quàm in illis.

62. Hæc usque adeò sunt per se ipsa evidentia, ac nota, ut nemo, vel mediocriter Philosophus, & qui terminos verè penetraverit, de veritate eorum dubitare aliquando possit. Invenientur fortasse nonnulli homines, puri Summistæ, qui minùs cautè insinuent, vel affirmant etiam expressè, eundem intellectum posse assentiri simul probabiliter utrique parti contradictionis, alteri per intrinseca principia (ut ajunt), alteri verò solùm per extrinseca: cæterùm, quod de PP. Vazquez, & Sanchez, viris in Schola Theologica doctissimis, ac eruditissimis, id ab aliquibus vulgatum sit, nulla ratione ferendum est.

63. Equidem P. Vazquez solùm affirmat, intellectum, dum probabiliter alicui opinioni assentitur, posse simul oppositam judicare probabilem, non quidem per intrinseca, & propria, sed per extrinseca principia tantùm, idest, propter judicium, & auctoritatem aliorum, qui opinionem illam tuentur. Hoc verò nihil habet cum illa absurda

Summistarum doctrina, sed potiùs juxta ipsius Vazquez principia satis consequenter est dictum, quantum ad id, quod ponit, quid quid sit de absoluta doctrinæ veritate. Porro in Vazquez principiis intellectus, dum judicat, aliquam opinionem esse probabilem ob auctoritatem aliorum, non ideo judicat esse veram, sed solùm esse innixam rationibus non contemnendis, quæ viros alios probos, ac doctos potuerint ad assensum pertrahere; quod optimè componitur cum eo, quòd sic judicans, partem oppositam opinetur, atque adeò præfatam aliorum opinionem judicet absolutè falsam, absque ulla contradictione, prout ibidem exponit ipse Vazquez, qui alioqui intellectum nunquam posse utrique parti contradictionis assentiri, vel probabiliter, neque per diversa principia, expressè affirmat ibi, & supponit, tanquam omninò evidens, ac per se notum.

64. Id ipsum docet, & nihil aliud ex eisdem principiis P. Sanchez, nisi quod P. Vazquez arguit inconsequentia (sicut eundem arguunt Granados, & Bresserus) in eo, quòd admittere renuerit, posse quem duas opiniones contrarias existimare simul probabiles, etiam ex principiis intrinsecis; quod quidem meâ quoque sententiâ inconsequenter Vazquez negavit. Supponit insuper, sicut & Vazquez ipse, tanquam prorsus indubitabile, nunquam posse intellectum habere simul duos assensus, etiam probabiles, de utraque parte contradictionis, adhuc per diversa principia. Falsò ergo tribuitur duobus istis magnis Doctoribus doctrina tam absurda, cujus notissimam falsitatem uterque docet, & supponit, ut certam.

65. Quare mirandum est, P. Esparza, virum aliqui inter Recentiores admodum eruditum, & ingeniosum, nimis operosè contendere, quando motiva utriusque partis ete-

Sancti. li. 1.
Sum. c. 9. n.
12. & 15.
Granad. 1. 2.
contro. 2.
tr. 12. d. 4.
f. 2. nu. 18.
Bresser. de
conf. li. 3.
c. 6. n. 69.

Espar. Ap-
pend. p. 2.
ab art. 123.

rogenea sunt, seu dissimilia, nisi ex altera parte detur excessus manifestus, & evidens, utrumque extremum contradictionis posse apparere simul eidem intellectui verum, & enuntiabile, ita ut possit ex libero voluntatis imperio utrilibet eorum assentiri, vel dissentiri.

66. Distinctio hæc motivorum homogeneorum, vel eterogeneorum, à nullo, quem sciam, ante P. Esparza considerata, quam tamen ipse magnopere commendat, lateque proponit, & urget, & quam ex ipso postmodum mutuatus videtur Terillus, vera est, sed (in intellectu) omnino materialis, prorsusque inutilis ad quæstionem præsentem. Quare, ne tempus frustra teramus, nos illi referendæ, ac refellendæ non diutius immorari necessum est, cum ex doctrina proximè tradita ipsius importunitas, & inutilitas, statim evidenter appareat.

67. Sanè, quantum spectat ad argumentum nostrum solvendum, nullius illam esse momenti, ex dictis manifestè colligitur. Quid enim precor refert entitativa motivorum diversitas, aut mutuus eorum excessus, ad superandam oppositionem immediatam, & evidentem? An fieri potest ex quacumque ratione, aut motivorum dissimilitudine, ut intellectus dubitet de veritate illius principii, *impossibile est, idem simul esse, & non esse*? Si verò dubitare non potest, quomodo poterit judicare, aut apprehendere, ut simul vera, vel simul proximè affirmabilia, duo extrema contradictionis, cum sic apprehendere nihil aliud sit, quàm apprehendere illa, ut sibi à parte rei coexistentia?

68. Rationum ergo, seu motivorum entitativa dissimilitudo, & mutuus eorum excessus faciet ad summum, ut intellectus non possit ita facilè declinare in alterutram partem contradictionis, neque de veritate objecti propositi absolutam ferre sententiam; quia non ità facilè,

ac promptè, poterit æstimare absolutam præponderantiam, & excessum unius supra aliud: unde ex conflictu rationum dissimilium, ac sese invicem elidentium, sæpè quidem, continget, lucem veritatis confundi, & intellectum cogi dubitare, & hærerè. Caterùm nunquam fiet, ut aliquando tandem declinet in alterum extremum determinatè per absolutum ejus assensum, nisi apprehenderit illud, ut verum absolutè, pro priori ad ipsum assensum.

69. At ex nullo conflictu, seu diversitate rationum, nec ex ullo alio accidenti, contingere aliquando potest, utrumque extremum contradictionis apprehendi ab intellectu, ut simul verum, & proximè per assensum enuntiabile: ergo nec contingere potest, ut sit proximè indifferens ad assentiendum, vel dissentiendum utrilibet eorum ex libero voluntatis imperio. Est ergo penitus importuna, & inutilis, distinctio motivorum homogeneorum, vel eterogeneorum, nec magis facit ad rem præsentem, quàm facere possit in physicis entitativa agentium diversitas, aut pugnax eorum congressus, quod attinet ad inducendam contradictionem à parte rei.

ARTICULUS VII.

Distinctio itidem de apparentia antecedenti, vel consequenti, haud minus importunè producit ad nostrum argumentum solvendum.

70. **N**ihil, quod ex doctrina Recentiorum, vel apparenter, reponi possit ad argumentum nostrum, prætermitemus, ut manifestius fiat, quàm sit illud invictum, ac penitus indissolubile. Porro quanti momenti sententia nostra sit ad decisionem controversiæ potissimæ, constabit ex inferiùs dicendis.

Terillus pro quæstionis præsentis difficultate resolvenda, novam, atque subtilem distinctionem

H in-

Terill. de
consc. pro-
ba. q. 8. n. 3.

invexit, ejus utilitatem magnoperè commendat, & quam Recentiores ex ipso libenter amplexati sunt. Notat ergo, apparentiam veritatis, aliā esse, quæ intellectus judicium, aut liberum voluntatis imperium antecedit, ac prævenit; aliam verò, & longè diversam, quæ sequitur, aut comitatur judicium ipsum, aut imperium: nimirum apparentia antecedens multò est obscurior, atque remissior, consequens verò, aut comitans, multò clarior, atque vividior. Cujus notabilis differentia multas, & varias causas eruditè recenset, & expendit, quas tamen hic inferere non est operæ pretium; cum differentiam istam, & causas ejus, ultrò etiam nos admittamus, quamvis non omnia, quæ Terillus profequitur, nobis absolute probentur.

71. Ex dicta verò differentia fit, ut rationes, quæ antecedenter ad actualem assensum, apparent intellectui æquè, aut minùs probabiles, quàm oppositæ, dum intellectus eis assentitur, jam per ipsum assensum comitanter, aut consequenter, appareant ipsi probabiliores; nam eò ipso quòd intellectus ex affectu, & imperio voluntatis illas approbat, & amplectitur, ac absolute præfert oppositis per judicium determinatum, subinduunt novam vim, & energiam representandi veritatem objecti, cujus apparentia proinde evadit absolute major, quàm apparentia partis oppositæ.

72. Hinc fit (inquit Terillus), ut intellectus, absolute loquendo, nunquam actu assentiat, nisi parti probabiliori, si sermo sit, ut debet, non solum de apparentia, quæ præcedit assensum, verum etiam de illa, quæ eundem comitatur, aut sequitur, & consequenter fit, ut nunquam duo extrema contradictionis appareant simul vera intellectui, qui propterea nunquam extrahitur à suo proprio, ac formali objecto, scilicet à vero apparenti. Unde tandem concluditur, cuncta argumenta nostra ex

hac doctrina facile evanescere; omnia nanque procedunt ex hallucinatione, & æquivocatione manifesta, qua utraque apparentia malè confunditur, cum valde distingui oporteret. Ita Terillus ibi, & alibi sæpè, & ex ipso communiter Recentiores.

73. Sed enim verò doctrinam istam, & distinctionem utriusque apparentiæ, quam, vel radiiores homines, experienciâ ipsâ deprehendunt, nostræ sententiæ Auctores optimè callent, & illam sæpè opportunè ingerunt, quamvis in hac quæstione, tam ipsi, quàm Auctores contrarii, usque ad Terillum, nunquam illam attenderint. Et quidem meritò, quia nihil importunius excogitari potest, quod attinet ad expediendam difficultatem, quam verfamur. Ideò in hoc sensu, & quantum ad hunc finem, novam dixi Terilli distinctionem, quæ tamen absolute vetus est, & omnibus nota.

74. Ejus verò inutilitas, & importunitas ad rem præsentem, satis reor apparet, vel ex ipso quæstionis sensu, sub quo ab omnibus instituitur. Nimirum, præsens controversia est, utrum, dum intellectus inquirens aliquam veritatem, invenit pro utraque parte rationes, vel æquales, vel inequales, quas ipse tales esse cognoscit, vel signatè, vel exercitè saltem, possit à voluntate liberè flecti, ut opinetur quamlibet contradictionis partem? Sive ipsam actualem enuntiationem comitetur, aut subsequatur major, atque vividior apparentia ejusdem veritatis objectivæ, sive minimè subsequatur; hoc enim ad quæstionis resolutionem affirmativam, vel negativam, prorsus impertinenter, ac de materiali se habet, haud secus, quàm se habeat impertinenter, quod ad tale judicium intellectus sequatur amor efficax, vel inefficax, aut alius potius voluntatis affectus.

75. Porro cunctorum Philosophorum, sive antiquorum, sive recentium, constans, ac certa sententia

tia

tia est, intellectum creatum (sicut, & quamlibet aliam potentiam) tendere actu non posse, adhuc ex libero voluntatis imperio, nisi in objectum proprium, aliquomodo præsuppositum ad ipsam actualem tendentiam: objectum autem proprium intellectus in ordine ad assensum, est verum propositum per præviā apprehensionem; falsum autem in ordine ad dissensum. Quare, quod modò quærimus, est, an pars quæstionis affirmativa verbigratia, pro qua intellectus invenit, inspectis omnibus, fundamenta minora, vel æqualia fundamentis partis oppositæ, possit ipsi apparere vera absolute, ex vi apprehensionis antecedentis, ex qua apparentia tandem moveri possit, accedente voluntatis imperio, ad eam partem absolute enuntiantiam? Non ne quæstionem istam, & nullam aliam modò versamus? Non ne hic est apud omnes sensus ipsius?

Atqui apparentia comitans, aut subsequens assensum, nihil facit, ut patet, ad hoc ut illa pars pro priori ad assensum appareat intellectui vera, vel falsa. Est igitur abs re, & maxime importuna ad rem præsentem, nova ista, ac subtilis Recentiorum distinctio de apparentia, quæ præit, & quæ actualem assensum sequitur; neque per illam solvitur argumentum nostrum, quin neque tangitur difficultas ipsius, sed manifestè principium petitur, sicut per solutiones præcedentes, quas jam confutatas relinquimus.

76. Enim verò argumentum nostrum cõtendit, & ostendit evidenter (utique ex principiis notissimis, vel adversariis ipsis faventibus) intellectum non posse determinatè, & actu assentiri illi parti contradictionis, quæ pro priori ad ipsum assensum, apparet illi, aut æque, aut minus verosimilis, quàm opposita: quia intellectum sic assentiri est actu dicere, & enuntiare, objectum esse re ipsa verum: hoc verò denuntiare non potest, nisi objectum pro priori ad as-

sensum appareat ipsi verum absolute per apprehensionem antecedentem; sicut voluntas amare non potest nisi objectum, quod pro priori appareat bonum per cognitionem præviā. At, dum objectum minus, aut æquè tantum verosimile apparet, non potest intellectui apparere absolute verum, cum, vel minus, vel nihil plus appareat pro connexionem, quàm pro inconnexione subjecti enuntiationis cum prædicato: & quidem aliàs unum, & idem appareret verum, & falsum, vel (quod in idem redit) utrumque extremum contradictionis verum absolute appareret, quod est contra principium primum, ac per se notum, *Impossibile est idem simul esse, & non esse*. Igitur nunquam fieri potest, ut intellectus actu assentiatur objecto, quod apparet pro priori ad assensum, æquè tantum, aut minus verosimile, ex quovis libero voluntatis imperio.

77. Ad hæc Probabilistæ Recentiores ex nova distinctione, & observatione Terilli, quid respondent? Nempè, intellectum optimè posse ex libero imperio voluntatis actu assentiri objecto, & extremo contradictionis, quod pro priori ad ipsum assensum apparet illi, aut æquè, aut minus verosimile, quàm oppositum. Quare precor? Respondent: quia per assensum ipsum actualem, sive consequenter ad illud, objectum, quod vel æquè, vel minus verosimile apparebat antecedenter, jam appareret verosimilius, & absolute verum; nam alia est apparentia objecti, quæ assensum actualem præcedit, alia verò, & longè diversa, quæ assensum ipsum comitatur, aut sequitur. Hæc Recentiores ad argumentum nostrum, & nihil ultra.

78. Sed quis non videat, istam non solutionem, sed manifestam esse petitionem principii? Quid enim nos contendimus, ac demonstramus, nisi implicare omnino, objectum apparere, aut enuntiar-

per actuale assensum verum, nisi apparuerit verum pro priori? Reponunt autem, posse, quia per ipsum assensum apparet verum. Bellè! Et eum amabo vos non possit intellectus enuntiare id, quod unice falsum ipsi pro priori apparebat? Nescio planè quid dicent. Sed neque video. Quid dicere possint. Ergo revera nostrum argumentum non solvunt; immò nec quidquam ad ipsum respondent, sed circumlocutionem faciunt vitiosum, & absurdè principium petunt.

ARTICULUS VIII.

Suadetur insuper nostra sententia ad hominem contra Terillum, semel, & iterum, hac in re aperte sibi contradicentem.

79. **N**Empè ipse prædicta q. 8. de consc. probab. n. 24. expressè affirmat, & ex professo ponit, ac probat, præfatam intellectus indifferentiam ad opinandum quâlibet contradictionis partem, etiam quando intellectus pro priori ad assensum, vel dissensum, comparat motiva inter se, atque signatè, & expressè credit, illa esse prorsus æqualia: quod ipsum pluries repetit, etiam quando sunt inæqualia, nempe q. 9. n. 4. 17. & 26. ubi assertionem suam multis probare intendit.

80. Maximè verò urget in huius assertionis probationem argumentum infra solvendum, petitum ex fide divina, cuius assensum dicit liberum esse, etiam quoad specificationem: & tamen *mysteria fidei* (verba Terilli sunt ubi nuper n. 4.) *ut sufficienter proponantur, debent esse evidenter credibilia super omnem doctrinam contrariam, ut unanimiter omnes Theologi, quasi certum dogma tradunt*: unde sequitur, intellectum signatè posse, aut debere cognoscere, mysteria nostræ fidei evidenter excedere contrarios errores, in ordine ad merendum assensum; id, quod ipse Terillus expressè quoque affirmat

n. 10. *motiva* (inquit) *sufficientis credibilitatis pro assensu fidei Catholica, relatè ad motiva faventia heresi, non solum exercitè, sed etiam signatè evidenter cognoscuntur esse potiora.*

81. Rursus in opere posteriori, quod inscribit *De Regula morum* 1. & 2. par. q. 30. n. 3. & q. 52. n. 2. omninò sui immemor, ut videtur, contradictoriam cõclusionem statuit his formalibus verbis, *Intellectus nulli contradictionis parti assentiri potest, quâdiu signatè existimat, rationes utrique parti faventes esse æquales*: quam conclusionem universalem, & nulla restrictione donatam, efficaci ratione probat; & deinde concludit sic, *Hac ratio à fortiori convincit, quod nemo possit assentiri objecto, ac motivis, quæ absolute credit esse minus probabilia oppositis.* Et ut mireris magis, remittit tandem se ad prædictas qq. de Consc. ubi in terminis, & datâ operâ, contrariam doctrinam tradiderat. Terillo quoad hanc ultimam assertionem expressè consentit Esparza, sine Terilli tamen contradictione, quæ adeò est evidens, & expressa, ut incredibilis videri possit.

Espar. par. 2. a. 113.

Unam attamen potest excusationem habere hæc contradictio; nimirum, quòd legitimè, & inevitabiliter consequatur ex ipsâ, quam propugnat cum Recentioribus, intellectus indifferentiâ ad opinandum æquè, vel minùs probabilia. Enim verò, quòd utraque contradictoria Terilli assertio ex hac ipsius, & Recentiorum sententia, legitimè sequatur, ac penitus inevitabiliter, suaderi potest facillè, & efficaciter, vel ex doctrina ipsa Terilli, qua utranque suam assertionem suadet.

82. Suadetur igitur prima assertio: quia non semel, aut rarò, immò verò plerumque intellectus signatè credit, motiva unius partis, vel æquare, vel superari à motivis partis oppositæ: & saltem quando excessus, aut æqualitas sunt evidentes, non potest ita non judicare. Atqui, si semel

mel intellectus potest proximè, & immediatè opinari quamlibet partem contradictionis ex libera motione voluntatis, nihil est, cur semper non possit, quoties adsunt utrinque motiva sufficientia, ut Recentiores ipsi supponere videntur, qui universaliter, ac sine restrictione, conclusionem suam statuunt. Ergo, si semel dicitur intellectus habere indifferentiam ad opinandum, quam Recentiores in presenti defendunt, aliquando, immò sæpè, poterit immediatè assentiri, vel dissentiri, etiam parti, cujus motiva signatè existimat superari, aut saltem æquari à motivis alterius partis. Et quidem alioqui opinari rarò erit liberum, quoad speciem, cujus tamen oppositum Recentiores, ipsorumque argumenta significant.

83. Probatur itidem efficaciter assertio eadem P. Terilli: nam, ut ipse arguit optimè locis supra allegatis, quod existens in se non impedit assensum, nequiquam illum impedire potest, eò quod cognoscatur sicuti est, & signatè affirmetur ab intellectu; quid enim refert ita cognosci, quod attinet ad assensum præstandum? Atqui, si vera est Recentiorum sententia, rationes, vel æquales, vel graviores existentes re ipsa in intellectu pro parte negativa exempli gratia, non impediunt assensum partis affirmativæ: ergo nec poterunt illum impedire, etiam si ab intellectu signatè cognoscatur ut tales.

84. Ratio autem in promptu est: nam intellectus in data hypothesi per apprehensiones prævias ad assensum, vel ad dissensum, saltem exercitè, ac experimentaliter, non potest non cognoscere, & conferre inter se, rationes utriusque partis, quatenus necessariò videt, aut sentit, se magis inclinari, & urgeri ab his rationibus, quàm ab aliis: ergo, si nihilominus adhuc objectum potest propter rationes partis affirmativæ apparere intellectui per apprehen-

sionem, proximè enuntiabile, poterit etiam sic apparere, etsi intellectus expressè judicet, rationes illas non magis urgere, aut fortè minùs, quàm rationes contrarias; quemadmodum, quia objectum per apprehensionem non evidentem proponi potest ut proximè opinabile, potest etiam ita proponi, quamvis non evidentia, sive obscuritas apprehensionis, signatè cognoscatur ab intellectu. Ergo quisquis affirmat absolutè proximam intellectus indifferentiam ad assentiendum parti, cujus motiva sunt æqualia, aut minora, quàm motiva partis contrariæ, nequit negare ex hac suppositione eandem intellectus indifferentiam, etiam quando motiva signatè cognoscuntur ut talia. Vera igitur est prior Terilli assertio, & quæ ex suppositione sententiæ Recentiorum, nulla ratione possit negari.

85. Jam posterior assertio in quâlibet sententiâ non minus vera, & evidens est: nam, vel ex ipsis terminis, videtur implicare contradictionem, quod intellectus actu per determinatum judicium reputer absolutè veras, & præferat oppositis, rationes illas, quas per aliud judicium in eodem instanti existimat esse prorsus æquales, aut etiam inferiores, atque adeò nullatenus præferendas: quænam enim patentior contradictio? Ecquis precor clarissimè non videat, judicium, quo intellectus judicat absolutè, rationes verbi gratia, partis affirmativæ, esse non magis, sive etiam minùs verosimiles, quàm oppositas, & alterum, quo in eodem instanti absolutè item judicet, rationes illas esse præ oppositis veras, esse judicia prorsus secum pugnantia, & virtualiter saltem manifestè contradictoria?

86. Evidens ergo est in qualibet sententia posterior hæc assertio Terilli. Cumque prior aliunde sit etiam evidens ex ejusdem Terilli confessione, licet nobis legitimè concludere, rectè ipsum Terillum ratiocinari,

nari, dum ex sententia sua, & Recentiorum, utranque infert contradictionis partem; malè verò, dum Antecedens, ex quo falsum legitime concluditur, defendere persistit, ut verum.

ARTICULUS IX.

*Aliis etiam rationibus suadetur
adhuc nostra sententia.*

87. **A**rgumentum, quod hactenus expensum est, & ab impugnationibus, aut solutionibus Terilli, & Recentiorum facile vindicatum, si satis penetratur, planè, ac plenè, sententiæ nostræ veritatem demonstrat. Cæterum, quia non omnes uno modo concipiunt, & ut ingenia hominum varia sunt, argumentum, quod uni demonstrativum est, alteri vix apparet probabile, placet ulterius sententiam nostram aliis rationibus communire, quæ ex prædictis principiis facile conficiantur.

§. I.

*Prima ratio ex principio ab
omnibus recepto.*

88. **S**ic igitur argumentor primò. Intellectus secundum omnes (uno tantum excepto Cajetano) nequit ex libero voluntatis imperio judicare determinatè, stellas verbi gratia esse pares, aut impares. At non ob aliam causam, nisi quia nihil invenit pro priori ad assensum, vel dissensum, potiùs pro paritate, quàm pro imparitate stellarum. Igitur nunquam opinari potest, nisi partem contradictionis, pro qua aliquod majus fundamentum appareat.

Sed negant Recentiores Minorem: non enim, inquiunt, ideò non potest, quia nihil potiùs invenit pro paritate, quàm pro imparitate; sed quia nihil omninò, & absolutè invenit pro alterutra parte.

89. At contra est primò ad homines: si intellectus actu assentiatur paritati stellarum verbi gratia, jam per ipsum assensum, sive consequenter ad ipsum, pars illa, cui assentitur, juxta vestram doctrinam, & distinctionem datam de duplici objecti apparentia antecedenti, vel subsequenti, absolutè vincet oppositam, & apparebit ipsi absolutè vera præ altera.

Si Recentiores dixerint, apparentiam sequentem, aut comitantem, esse omninò importunam, ut intellectus actu assentiatur, si nulla pro priori ad assensum reluceat veritatis apparentia: verum profectò dicent absolutè; sed planè inconsequenter se gerent. Equidem, si apparentia absoluta comitans, aut sequens assensum, sera est, & prorsus inutilis, ut intellectus actu assentiatur, cur non erit inutilis major illa apparentia, quæ consequeretur assensum partis æquæ, aut minus probabilis?

90. Contrà secundò: finge tibi insignem Astronomum, qui ex principiis scientiæ suæ, & observatione diuturna, seriò affirmer, se comperisse, stellas esse de facto pares. Adsit iridem alius in oppositum auctoritatis prorsus æqualis, qui stellas esse re ipsa impares, non minùs costanter affirmer. Quis dicat, intellectum in hac hypothese posse, opinari ex libero voluntatis imperio imparitatem, vel paritatem? Dicer quidem Terillus, & Recentiores, si nolint consequentiam deferere. Sed enim verò consequentia hæc nimis apertè prodit Antecedentis falsitatem; nam profectò de asserto Consequentis totum mundum habebunt sibi contrarium; est enim contra innatam hominum apprehensionem, & contra compertissimam experientiam. Porro unusquisque facile in se experietur non minùs impossibilem assensum, vel dissensum determinatum, post duplex memoratum testimonium Astrologorum, quàm ante

te

te ipsum experiebatur.

91. Præterea falsitas Consequentis de facili convinci potest. Ideo intellectus, secundum omnes adversus Cajetanum, non potest, adhuc ex libero voluntatis imperio, judicare determinatè, stellas esse pares exempli gratia, quia videt, illas naturâ suâ esse prorsus indifferentes, æquèque conjungibiles ex se cum paritate, vel imparitate. Atqui post duplex præfatum testimonium, æquè apparent indifferentes, æquèque conjungibiles cum utralibet, nam quantum ex vi unius testimonii ad paritatem determinantur, tantumdem ex vi oppositi determinantur ad imparitatem, cum non magis unum, quam alterum contingere possit ut fallat. Ergo non minùs impotens permanet intellectus ad assentiendum paritati stellarum, post duplex testimonium prædictum, quam ante illud inveniebatur.

92. Quòd si quis fortè dixerit, neutrum testimonium Astronomi, adhuc seorsim, & secundum se, facere fidem aliquam, ut assensum mereri possit: nihil id nostra refert; nam ad vim argumenti nostri sufficeret hypothesis impossibilis. Præterquam quòd, quid prohibet, idem argumentum institui in eventu, quo duo testes paris prorsus auctoritatis, opposita de visu testentur, aut ex revelatione sibi facta, vel sub alia simili hypothesis haud difficili cogitatu?

§. I I.

Secunda ratio ab ipsa intellectu natura.

93. **A**rgumentor secundò: intellectus, utpote rationalis potentia, non potest aliquam sententiam ferre, neque habere judicium aliquod, de quo rogatus nequeat rationem reddere, alioqui planè ageret contra rationem, adeoque contra propriam naturam, quod est prorsus implicariorum. Atqui intel-

lectus judicans, partem æquè, vel minùs antecedenter sibi verisimilem, esse absolutè veram, nullam reddere posset de judicio suo rationem: ergo. Probo Minorem: intellectus in ea hypothesisi, si rogetur, cur judicet determinatè, partem affirmativam verbi gratia, esse veram prænegativa? respondere non potest, quia pars affirmativa prænegativa, pro priori ad judicium verosimilis mihi apparebat; hoc enim est contra hypothese ipsam. Aliunde verò respondere non potest; quia pars affirmativa pro priori mihi apparebat æquè tantum, aut minùs verosimilis; id nanque planè foret perinde, ac si quis diceret, censeo, hoc objectum esse revera album, potius quam nigrum, quia æquè simile mihi, aut similius apparet nigro, quam albo, quod esset stultissimum, & irrationale delirium. At non est cogitabilis alia ratio, quam reddat. Nullam ergo intellectus in hypothesisi facta reddere posset de judicio suo; quod est contra naturam potentie rationalis.

94. Diceret quis: poterit respondere, se ita judicasse, quia obedire debeat voluntati imperanti tale judicium. Sed in primis inquiri, cur non debeat, aut possit obedire similiter voluntati imperanti judicium determinatum de paritate fiderum, exempli gratia? Nescio, quid possit dici; nisi fortè admittatur cum Cajetano judicium istud contra omnes Philosophos, & contra compertissimam experientiam.

95. Deinde contrà est primò: quia imperium voluntatis non est ratio, quam de judicio suo intellectus reddere possit; nam ejusmodi imperium nec est objectum proprium, nec motivum talis judicii. At intellectus unicè pro ratione reddere potest objectum proprium, & motivum, cui innititur ad præbendum assensum determinatum.

96. Contrà secundò: quia, & si voluntas possit re ipsa facere intellectum delirum, ipsum scilicet excan-

cando, & faciendo, ut objectum appareat ipsi verum, cum re ipsa verum non sit; nullo tamen imperio potest ipsum adigere, ut scienter fallatur, vel, ut non invitatus deliret. Atqui, si opinaretur partem æquæ, vel minùs verosimilem, falleretur scienter, ultròque deliraret; quod nanque fingi potest magis spontaneum delirium, quàm iudicium huiusmodi, *etsi videam, objectum non esse potius verum, quàm falsum, seu esse magis simile falso, quàm vero, iudico tamen esse absolute verum*. Ergo voluntas nequit imperare intellectui assensum partis sibi æquæ, aut minùs probabilis. Frustrà, ergo recurritur ad liberum voluntatis imperium, ut de suo iudicio intellectus rationem reddat. Unde tandem concluditur, iudicium illud concipiendum ab intellectu absque ullo motivo, seu ratione; quod est prorsus implicatorium.

§. I I I.

Tertia ratio ab ipsa experientia.

97. **T** Andem, ut alia mittam, suadetur efficaciter à posteriori nostra sententia ex Cardinali Pallavicino loco superius allegato. *Art. 3. n. 37.* Nemo unquam in se expertus est huiusmodi actum, *hoc est verosimilius: credo tamen, oppositum esse verum*. Sanè, si quis in publica disputatione, post relatas duas sententias immediatè, ac extremè oppositas, & expensa earundem fundamenta, ita demùm concluderet, *ego quidem, inspectis omnibus, censco, sententiam affirmativam gravioribus inniti, & verosimilioribus fundamentis, ratione quorum mihi verosimilius est ipsam præ negativam, veram esse*. Nihilominus tamen sententiam negativam existimo absolute veram: rem novam diceret, & mirabilem: immò verò planè ridiculam. Certè nullus huc usque ita locutus est, & si quis loqueretur, non solùm cum admiratione,

sed, & cum risu ab omnibus exciperetur, nec ita judicare intellectualliter, sed potiùs fingere crederetur. Ergo quia ex ipso naturæ lumine, cunctis mortalibus insita est repugnantia talis iudicii.

98. Respondent ex Terillo Recentiores, repugnare absolute talem affirmationem; nam qui sic loqueretur, assentiretur jam sententiæ negativæ: nemo verò affirmare potest, sententiam, cui jam præstitit assensum, esse minùs probabilem, quàm oppositam: quia, licèt apparentia veritatis minor fuerit pro ea parte, antecedenter ad assensum, consequenter tamen ad ipsum major est absolute juxta dicta Art. 7. Quare, si sermo sit de apparentia dumtaxat antecedenti, haud repugnare dicunt, ut quis ita loquatur; quia facilè contingere potest, & frequenter etiam, continget, ut assensum quis præbeat parti contradictionis, quæ pro priori ad ipsum assensum minùs probabilis apparebat.

99. Verumtamen apparentiam omnem, quæ non præcedit ipsum assensum, de materiali omnino se habere ad possibilitatem ipsius, satis constat ex dictis eo in loco; quia non aliter potest ullo modo conducere, ad præferendam unam partem alteri, nec movere intellectum ad assentiendum, ut patet in objecto voluntatis, & alterius cujlibet potentiæ.

100. Fateor, assensum ipsum semel præstitum, nec non affectum liberum voluntatis multùm sæpè conducere, ut motivum præcedens appareat postea majus, non quia affectus ipse, aut assensus, per se, & formaliter inferre possint majorem veritatis apparentiam; sed causaliter tantùm, & illativè; quia ex illa inclinatione, & approbatione, tam intellectus, quàm voluntatis, utraque rationalis potentia afficitur erga illud objectum, ex qua affectione fieri solet, ut intellectus attentionem avertat ab extremo, quod repudiavit, & ut multò studiosius applicet se

se ad considerandum attentius illud extremum, cui assensum præbuit, novum aliquid detegendo in ipso, vel id ipsum vividius cognoscendo: ex quo denique fiet, ut intellectus pro reliquis instantibus objecto illi multò firmitus adhæreat, multòque magis abhorreat ab opposito. Id quidem verum est, sed omninò importunum, & quod nihil prorsus conducatur in ordine ad præstandum primum assensum.

101. Quare, dum Recentiores nobis opponunt, seu dum reponunt ad nostrum argumentum, objectum, quod antecederet, & pro priori ad actuale assensum, apparebat minus probabile, per ipsum assensum actuale, sive consequenter ad ipsum, probabilius jam apparere, gratis omninò principium petunt, & terminos repugnantes connectunt. Hoc enim nos contendimus, & evincimus, repugnare videlicet assensum omnem tendentem circa objectum quodcumque, quod pro priori, & antecederet æquè, aut minus probabile apparebat.

102. Caterùm, prætermissa doctrina ista, adhibita Recentiorum solutio non satisfacit nostro argumento. Certè loquendo adhuc de apparentia ipsum assensum antecedenti, nemo unquam expertus est, nec publicè dicere audebit, se, omnibus inspectis, ac maturè consideratis, ut veram elegisse partem illam, pro qua minora reperit fundamenta, & quæ proinde minus verosimilis sibi apparet.

103. Supponamus alioqui, hominem illum publicè disputantem, celebrem aliquam controversiam (ut in Repetitionibus, aut Prælectionibus fieri solet) suspendere, uti potest, omnem intellectus assensum, donec utrinque expensis rationibus, sic tandem coram omnibus pronuntiat: usque modò intellectus meus nullā sententiam protulit de questione proposta: consideratis autē, ut vidistis, utriusque partis momentis, inuenio, partem af-

firmativam gravioribus inniti, solidioribusque rationibus, vi quarum mihi apparet absolute verosimilior: in gratiam tamen Magistri mei partem oppositam veram censeo. Nemo unquam, ut reor, ita locutus est, neque citra pudorem talem sententiam proferre audebit. At unde precor pudor, si vera est Recentiorum sententia? Porro, si assensus ille foret possibilis, & prudens esse posset juxta ipsos, immò quandoque, omnibus consideratis, opposito quoque prudentior. Ideo ergo sic loqui nimis puderet hominem illum, quia videret à nemine fidem esse sibi adhibendam, sed mentiri potius, & fingere ab omnibus esse credendum. Est igitur omninò impossibilis præfatus intellectus assensus.

His rationibus puto, vera, & communis Philosophorum sententia satis ostensa, & stabilita, & (haud temere dixero) propriè, ac simpliciter demonstrata manet. Superest, ut solvamus argumenta, quæ Recentiores Probabilistæ contra illam subtiliter excogitarunt, & magno molimine urgent.

ARTICULUS X.

Solvitur primum argumentum contrarium ex multiplici testimonio Angelici Doctoris desumptum: ubi mens ejus accuratè expenditur, & pro nobis esse monstratur.

104. **O**pponunt nobis Recentiores primò in favorem suæ sententiæ multiplex D. Thomæ testimonium.

§. I.

Testimonia potissima ex D. Thomæ, quæ nobis adversari videantur.

IN primis S. Doctor agens de objectis opinabilibus, & de modo, quo se intellectus habet ad illa, sic loquitur: Sunt quedam apprehensa, quæ

S. Tho. 1. 2. q. 17. a. 6. corp.

non adeò convincunt intellectum, quin possit assentire, vel dissentire; vel saltem assensum, vel dissensum suspendere propter aliquam causam: & in talibus assensus ipse, vel dissensus est in potestate nostra, & sub imperio cadit. Ubi Angelicus Doctor clarè videtur tribuere intellectui utranque indifferentiam ad opinandum, nempe, & quoad exercitium, & quoad speciem.

S. Tho. q.
14 de verit.
a. 1. corp.

105. Sed clariùs adhuc (inquit Terillus) loquitur S. Thomas, dum ait *Intellectus determinatur per voluntatem, quæ eligit assentire uni parti determinatè, & expressè propter aliquid, quod sufficiens est ad movendam voluntatem, non ad movendum intellectum; utpotè quod videtur bonum, & conveniens uni parti assentire. Quid expressius?*

S. Tho. 2. 2.
q. 2. a. 9. ad
2.

106. Præterea idem D. Angelicus, disputans de merito fidei, cum præmississet, objectum evidenter demonstratum necessitare ad assensum sui, subjungit continenter: *Et ideo assensus scientiæ non est meritorius; sed consideratio rei sciri subiacet libero arbitrio. Est enim in potestate hominis considerare, vel non considerare; & ideo consideratio scientiæ potest esse meritoria, si referatur ad finem charitatis, id est, ad honorem Dei, vel utilitatem proximi. Sed in fide utrunque subiacet libero arbitrio, & ideo quantum ad utrumque actus fidei potest esse meritorius.* Hactenus D. Thomas, cujus verba, ait Esparza, adeò perspicua sunt, ut qui illa voluerit interpretari, non is sincerè Angelicum Doctorè revereatur, sed genuflexus colaphizet. Mitto leviora alia, quæ ex D. Thoma depromi possent.

Espar. par.
2 a. 118.

¶ T. C. 1. I. I.

Elucidatur mens D. Thomæ.

107. **E**Am nimirum haud esse ambiguum, sed pro sententia nostra nimis apertam, liquidò

constat primò, quia in Commentario ad Textum de Anima suprâ à nobis relatum, & expensum, approbat Aristotelis sententiam, ac in eodem sensu locutus cæteris interpretibus consentit.

108. Secundò, quia, ubi querit, *Utrum voluntas moveatur ab intellectu?* cum tertio loco sibi objecisset, *Idem respectu ejusdem non est movens, & motum: sed voluntas movet intellectum; intelligimus enim quando volumus: ergo intellectus non movet voluntatem:* respondet: *Ad tertium dicendum, quod voluntas movet intellectum quantum ad exercitium actus ....*

Sed quantum ad determinationem actus, quæ est ex parte objecti, intellectus movet voluntatem. Ecce Angelicus Doctor, cum objecisset sibi motionem voluntatis circa intellectum, tanquam impossibilem morioni, quam exercet juxta omnes ipse intellectus circa voluntatem, respondet, has motiones non esse impossibiles, quia *intellectus movet voluntatem quantum ad determinationem actus, hoc est, quoad ipsius speciem; voluntas verò movet intellectum quantum ad exercitium actus.* Manifestè ergo sentit, voluntatem non posse intellectum movere quoad speciem, ut rectè notat, & arguit ubi supra Cardinalis Pallavicinus; cur enim hanc motionem, quæ magis de se apparet impossibilis, non explicaret M. Angelicus, ubi ex professo exponendum fucipit, quoniam pacto potentia illa invicem se se moveant, & qua ratione ipsarum motiones possint inter se coherere?

Pallavic.
adduct. supra
a. 3. nu.
37.

109. Profectò hoc argumentum, etsi negativum videatur, multò firmiorem pro sententia nostra mentem S. Doctoris mihi ostendit, quàm si conceptis verbis negasset motionem voluntatis in intellectum, quam adstruit contraria sententia; nam quòd illam non exprimat, nec meminert, ubi tam urgens aderat causa exprimendi, argumentum est planè certum, quòd D. Angelicus adeo

pu-

puravit certam, & exploratam repugnantiam talis motionis, ut nec in eius mentem de ipsa venerit dubitare, nec dubitandum cuiquam censuerit. Nec mirum, cum opinio memoratam motionem adstruens, ignota sit antiquis Doctoribus, & cum moderno Probabilismo nata, ut de principiis reliquis, quibus innitur, per Operis decursum notabimus, & luculenter quoque ostendemus.

110. Dices; voluntas secundum omnes movere quoad speciem potest intellectum, saltem mediatè, neque motionem istam censendus est D. Thomas negasse, ex eo quod signatè non expresse: ergo malè concludimus, ipsum negare motionem immediatam, ex eo quod signatè non exprimat. Opportunè!

Sed facile respondetur, discrimen manifestum esse: quippe motio mediata immediatè, & per se, non differt à motione quoad exercitium, sed per accidens tantum, & mediatè; quia eatenus voluntas indirectè, & mediatè quoad speciem movere potest, quatenus potest immediatè, & per se, determinare quoad exercitium assensum intellectus opinativum, aut liberè ipsum suspendere; hinc enim indirectè consequitur, ut intellectus tandem convertatur ad assentiendum parti contrariæ: hanc igitur motionem exprimere non debuit S. Thomas. At verò motio illa immediata quoad speciem assensus, & dissensus, esset per se diversa à motione quoad exercitium, neque in ista contineretur. Non ergo potuit omittere illam, nisi repugnare censeret.

S. Tho. 1.2.
q. 13. a. 6.
ad 3.

111. Tertiò, mens D. Thomæ colligitur quasi à fortiori ex eo, quod apertè supponat, voluntatem non posse eligere alterum ex duobus bonis æqualibus, nisi applicet intellectum ad inveniendam rationem aliquam, vi cuius absolutè præmineat alteri. Et, quod mirandum est, id ipsum docet Cajetanus ibidem expo-

nens, & amplectens, ut veram, S. Doctoris suppositionem. Qua tamen consequentia, viderit ipse; æquis enim concedat intellectui veram indifferentiam ad opinandum inter æqualia, immò abique aliquo fundamento, quam Cajetanus ipsi concedit, si neget voluntati similem potestatem ad eligendum?

112. Quartò, D. Angelicus ubi nobis objectus à Terillo, omnem de mente sua dubitandi occasionem, præcidisse planè constabit, si legantur attentè, quæ antè producta verba præmiserat. *Quandoque enim* (inquit) *non inclinatur magis (intellectus) ad unum, quàm ad aliud, vel propter defectum morientium, sicut in illis problematibus, de quibus rationes non habemus; vel propter apparentem æqualitatem eorum, quæ movent ad utranque partem, & ista est dubitantis dispositio, qui fluctuat inter duas partes contradictionis. Quandoque verò intellectus inclinatur magis ad unum, quàm ad alterum: sed tamen illud inclinans non sufficienter movet intellectum ad hoc quod determinet ipsum in unam partem totaliter: unde accipit quidem unam partem, tamen semper dubitat de opposita, & hæc est dispositio opinantis, qui accipit unam partem contradictionis cum formidine alterius.* Hæc D. Angelicus quæ certè Commentario non egent.

S. Tho. 1.2.
q. 14. de verit.
a. 1. corp.

113. Quintò demum (ut alia prætereamus) sententiam nostram D. Angelicus indubitatè tradit in Commentario ad textum Philosophi superiùs allegatum ex 3. Met. c. 1. ubi cum eodem Philosopho affirmat, intellectum ob conflictum rationum utrinque militantium, dubitare de utraque contradictionis parte: utique necessario; quia intellectum sic dubitantem comparat etiam homini vinculo corporali ligato, qui progredi ulterius non potest, donec vinculum dissolvatur: ad solutionem autem vinculi intellectualis quid sit necessarium, exponens: *Et ideo* (inquit) *sicut ille qui*

vult solvere vinculum corporale, oportet, quod prius inspiciat vinculum, & modum ligationis, ita ille, qui vult solvere dubitationem, oportet, quod prius speculetur omnes difficultates, & earum causas. Ergo non potest solvere precise per liberum voluntatis imperium, sed necessarium omnino est quærere, & invenire novas rationes, quibus pars altera alteri præmineat, ut possit intellectus per determinatum assensum in partem præminentem declinare. Docet igitur clarè D. Thomas nostram, atque communem, & reprobatur Recentiorum sententiam.

Hæc, si sincerè considerentur, satis manifestè, ut existimo, mentem S. Doctoris nobis ostendunt. His verò capitonibus, qui obfirmato iudicio, quidquid sibi opponatur auctoritatis, interpretari fixa sententia est, frustra testimonia multiplices, etiam luce ipsa clariora. Sed nos ostendere veritatem promissimus, non verò inflexibilia iudicia flectere.

§. III.

Ad testimonia opposita.

114. **E**X his ergo adeò claris D. Angelici testimoniis facile colligere sit verum sensum eorum, quæ nobis adversari videntur; re tamen ipsa, si rectè intelligantur, mentem S. Doctoris magis illustrent, & pro nobis stare manifestant.

Ad primum itaque dicendum, est, non loqui D. Thomam de assentiendi, vel dissentendi potestate directa, & immediata in ordine ad utrumque extremum, & eadem omnino permanente apparentia objecti; sic enim sibi apertè contradiceret; sed de potestate immediata respectu unius actus, & mediata respectu alterius: quia, dum objectum per motiva assentiendi non est evidenter propositum, facile potest liberè voluntas avertere intellectum ab illis, &

ipsum ad opposita convertendo, invenire rationes, quibus dissentiat: quo tandem sit ut eidem objecto possit absolute, & simpliciter, assentire, vel dissentire ex libero voluntatis imperio. Quod verò addidit S. Doctor, vel saltem assensum, vel dissensum suspendere, ideo dixit, quia aliquando continget, ut novas intellectus rationes facile invenire non possit, quo casu solum poterit suspendere dissensum, vel assensum. Unde expositio data, validè confirmatur; quia in hypothese assumpta à D. Thoma, si intellectus haberet illam potentiam, quam falsò illi Recetiores attribuunt, semper præbere posset assensum, vel dissensum, & non quandoque tantum illum suspendere. Non ergo habet potentiam illam ex mente D. Angelici.

115. Sed dices ex Terillo, libertatem mediatam ad dissentiendum, dari etiam respectu objecti clarè, & evidenter propositi: & tamen D. Thomas non docet, assensum evidentem esse liberum quoad speciem; immò expressè docet oppositum: ergo, dum talem libertatem statuit circa assensum opinativum, intelligi non debet de libertate tantum mediata, sed etiam de immediata, ac directa.

Respondéo, libertatem illà esse valde remotam, & quā non nisi rarè contingat exerceri; tum quia voluntas nequit suspendere immediatè assensum evidentem; tum quia, licet suspendat indirectè, divertendo intellectum ad alia objecta, non ita facile aboleretur species objecti semel evidenter cogniti: quare non nisi rerum mutatione, non modica, & temporis mora interjectis, tandem aliquando continget, ut intellectus possit falsum putare, quod semel censuit evidenter verum. Hanc ergò libertatē, usque adeò remotam, ac infrequentem, non debuit D. Thomas considerare. At verò circa objecta opinabilia libertas assentiendi, vel dissentendi, quamvis non immediata, facile solet, frequenterque exerceri: qua-

Terill. r.p.
de Regu.
mo. q. 36. n.
10.

quare non debuit illam S. Doctor omittere, dum expressus sermo incidebat de potestate nostri intellectus ad assentiendum, vel dissentiendum in ordine ad huiusmodi objecta; sicuti non omisit in eodem articulo recensere libertatem quoad exercitium, etiam circa demonstrabilia, quæ non prorsus infrequens est, quamvis non immediata sit, sed indirecta, ac mediata tantum.

116. Replicabis: nos suprà arguebamus, intellectum non posse immediate moveri quoad speciem, à voluntate, quia ejusmodi motionem signatè D. Thomas non expressit. Cum autem urgeremur, quia neque motionem mediatam, quoad speciem expressit S. Doctor, quin tamen inde liceat arguere illam intendisse negare: reponemus, motionem istam virtute contineri in motionem quoad exercitium, à qua immediate, ac per se non differt, ideoque non debuisse à D. Thoma considerari. Cur ergò modò S. Doctorem, dum potentiam statuit intellectus ad assentiendum, vel dissentiendum, exponimus de potentia mediata, saltem respectu alterius extremi? Hæc profectò non satis coherere sibi videntur.

Resp. nihil esse implicationis, nec in D. Thomæ doctrina, neque in nostris expositionibus. Porro in priori loco rectè concludimus, Angelicum Doct. negasse universalitèr motionem immediatam quoad speciem, quia nec expressit illam in se ipsa, nec item in aliquo alio, in quo contineatur virtualiter, cum tamen, si daretur, non debuisset illam omittere, dum ageret de repugnantia aut coherencia mutua motionis intellectus, & voluntatis. Ex eo verò, quòd motionem mediatam signatè non expresserit, non est censendus illam negasse, quia motio ista virtualiter continetur in motionem, quoad exercitium, quam conceptis verbis expressit.

Jam verò in hoc posteriori lo-

co potentiam intellectus ad assentiendum, vel dissentiendum, quam D. Thomas asserit, rectè exponimus de potentia mediata, & indirecta, saltem ex parte alterius extremi; tum quia non aliter verba S. Doctoris, verum sensum habere possunt; tum quia intellectus habet reverà prædictam potentiam mediatam, quam non infrequenter exercet: unde quamvis potuerit S. Doctor illam omittere, utpotè præcontentam in potestate quoad exercitium, verè tamen potuit, & voluit illam etiam in se significare: & quidem opportunè, ut distinctiùs innueret, quid intellectus absolute possit circa objecta non evidentia. In his verò quid implicationis? Planè nihil, si rectis oculis aspiciantur.

117. Secundum D. Thomæ testimonium clariùs adhuc apparet intelligendum esse de motione immediata solum quoad exercitium, ad quod nullum objectum non propositum evidenter sufficit intellectum, determinare, & ideo ad auferendā indifferentiam, ac suspensionem, tum objecti, tum intellectus, requiritur imperium voluntatis liberè decernentis ex aliquo motivo sibi proprio, ut intellectus uni parti assentiatur. Caterum, quòd non possit ipsum determinare ex mète D. Thomæ, nisi in partem præponderantè, & quæ ex se magis intellectum inclinet, constat apertè ex verbis ipsius, quæ in eodem loco præmiserat, & transcripsimus §. præcedenti.

118. Ad tertium denique testimonium dicimus, ipsum continere doctrinam optimam quidem, atque verissimam, sed nulla ex parte nostræ contrariam. Enim verò in quocumque assensu, sive evidenti, sive opinativo, duo possunt considerari, nempe attentio intellectus, sive applicatio actualis ad considerandas rationes, quibus moveri possit ad assentiendum, & præterea ipsa actualis determinatio, sive actuale exercitium assentiendi. Ait ergò D. Thomas,

mas, primum, hoc est, actualem intellectus applicationem, sub libertatem cadere, etiam quando evidenter proponitur objectum, quia libere potest voluntas (ut plurimum, ac per se loquendo) intellectum divertere, vel applicare ad dictam considerationem; quæ proinde, si fiat ex aliquo honesto motivo, honesta & ipsa erit, ac meritoria: ipsum verò exercitium assentiendi nullo modo esse liberum ex prædicta suppositione, quia objectum sic propositum intellectum necessitat ad assensum.

119. Cæterum quando objectum non evidenter, sed obscure proponitur, ut in objecto fidei contingit, tunc aut, etiam ipsum assentiendi exercitium liberum esse, atque meritorium, quia adhuc ex suppositione considerationis actualis, intellectus manet indifferens ad assentiendum, vel non assentiendum, adeoque potest libere à voluntate determinari ad ipsum actualem assensum contra propriam inclinationem, & conatum ipsius intellectus semper ex se tendentis, atque conantis ad quaerendam notitiam evidentem objecti, per quam ipsius appetitus satiatur.

120. Et hæc est intellectus captivitas in obsequium fidei Divinæ, quæ nobis commendat Apostolus: quod nimirum voluntas pie affecta erga Deum, & adjuta gratiâ divinâ, obliget intellectum, & quodammodo cogat, ut nihil ultra quærat, sed solo Dei testimonio contentus sit, & eidem actu assentiatur propter divinam auctoritatem, non firmiter utcumque, verum multò firmitus, ac certius, quàm si evidenter ipsum cognosceret. Hæc est propria libertas assensus fidei, videlicet quoad exercitium, ex qua sequitur alia indirectè, ac mediata libertas quoad speciem, juxta superius dicta, & juxta inferius etiam dicenda in solutione tertii argumenti.

In hac verò doctrina D. Thomæ quid precor invenitur nostræ contrarium, ob quod nobis necessum

sit, vel D. Angelicum palam negare, vel ipsum *non sincere revereri, sed genuflexos colaphizare*? Utinam Recentiores Probabilistæ sic D. Thomam ubique revererantur, non de genu duntaxat, sed de mente! Profectò non auderent in controversia nostra præcipua, totiusque moralis Theologiæ gravissima, ac momentosissima, vel apertè deferere summum, atque communem Theologiæ Scholæ Magistrum (quod aliqui ipsorum non timent), vel mentem ejus nimium perspicuam inani quadam interpretatione deludere, (quod alii non verentur), meâ quidem sententiâ, multò magis irreverenter.

ARTICULUS XI.

Solvitur argumentum secundum ex epistola de Obedientiæ virtute Sanctissimi Parentis N. Ignatii.

121. **S**ecundò opponunt adversarii nobis auctoritatem maximam quidem omnibus, sed nobis specialiter venerandam SS. N. Parentis, in divina illa epistola de obedientiæ virtute ad filios suos Patres Lusitanos nostri Collegii Conimbricensis, quod Regiâ tunc munificentia erectum maximâ jam virtutum, & scientiarum laude florebat. In hac autem epistola S. Pater agens de perfectissimo, atque supremo obedientiæ gradu, cum præmisisset nu. 9. debere subditum non voluntatem tantum, sed etiam intellectum Deo immolare, conformando iudicium suum cum sui Superioris iudicio: ut hoc esse possibile demonstraret, rationem philosophicam subjungit, nempe, quod *Intellectus multis in rebus, in quibus videlicet cognita veritatis evidentia vim illi non infert, potest voluntatis pondere in hanc potius, quàm in illam partem inclinari.* Quid clarius dici potuit?

122. Quod si fortè respondeas, assertionem S. Parentis intelligentiam esse, non de indifferentia immediata-

diata ad assentiendum huic, vel illi parti, sed de mediata tantum, ac indirecta, quatenus intellectus potest, & debet moveri à voluntate ad quærendas novas rationes, ut se conformet Superioris iudicio: contra insurgit ingeniosus Recentior (qui sic in Philosophia se respondisse dicit, ubi sententiam nostram docuerat, quam solemniter hic retractat): contra, inquam, insurgit; nam hæc solutio est planè contra mentem, & legitimum sensum S. Patris. Sanè intellectum posse modo dicto inclinari in hanc partem minus probabilem, potiùs quàm in partem oppositam, non est posse inclinari voluntatis imperio, aut pondere, quod S. P. N. affirmat, sed inclinari posse prævalentiâ: ipsoque pondere motivorum noviter aliunde advenientium. Ita ille, qui idcirco magni facit hoc argumentum, sicut & alii plures, præsertim verò P. Esparza.

Espar. par.
22. 120.

123. Resp. tamen absque omni formidine, aut respicientiâ timore, mentem N. S. Parentis esse quàm alienissimam ab ea, quam refellimus Recentiorum sententia. Enim verò, si sensus productorum verborum nõ foret adeò naturalis, ac planus, nec Pater ipse Sanctus tot, & tam clara nobis argumenta præberet, quibus sententia ipsius clarissima nobis reddatur, adhuc intelligentiâ Recentiorum acquiescendum nobis non esset, sed totis potiùs viribus conntendum, ut qualibet interpretatione non penitus inverisimili, quamvis ad speciem duriori, verba S. Parentis in nostram, & communem sententiam traheremus.

124. Quidni verò? An ne nos æquum reputemus, aut decens, quod S. N. Parens, abjectâ communissimâ antiquorum Philosophorum, & Doctorum omnium sententiâ, doctrinam verè auream, verè coelestem, per quàm summam prudentiâ, & obedientiâ perfectionem ingerit, & in qua nihil dubium, nihil non solidissimum reperias, adstructam, ac

innixam esse voluerit opinioni non tantum singulari, verum, quam vix tunc aliquis, aut ne vix quidem aliquis docuerat? Præclaram fanè laudem quæreremus eximio nostro perfectionis Magistro.

125. Utique voluntatem eligere, aut imperare intellectui nostro assensum partis minus probabilis, ut minimum est infimus prudentiæ gradus, id fatente Terillo per hæc verba, *Imperare, consulere, atque amplecti medium minus probabiliter illativum finis intenti* (nimirum assequendæ veritatis) *est infimus gradus prudentiæ, cum quidquid infra illum est, manifestam contineat temeritatem, & imprudentiam.* Et tamen nos non pudeat, vel cogitare, S. Parentem N. coelestem Religiosæ perfectionis Doctorem, hanc nos viam docuisse, dum ad summum nos duceret prudentiæ apicem, supremamque obedientiæ perfectionem?

Terill. q.
10. de cõf.
n. 18.

126. Mens ergo Beatissimi N. Parentis nihil differt à vera, & communi sententia, ac ne leviter quidem sententiam Recentiorum insinuat. Porro in sententia nostra verum est absolute, in rebus incertis, ac dubiis posse intellectum voluntatis pondere in hanc, vel illam partem inclinari: non quidem quia assentiri proximè possit parti, quæ minus sibi, aut æquè verosimilis appareat, sed quia voluntas potest pro sua libertate, & dominio, quod in intellectum exercet, ipsum convertere, & applicare ad quærendas novas rationes, quibus pars eadem, quæ antecederet minus ei verosimilis apparebat, appareat absolute verosimilior, adeoque simpliciter vera, & enuntiabilis ab ipso intellectu. Hunc, & non alium sensum verba S. Patris habere, argumentis perspicuis monstrari potest, quæ leviter delibare sufficiat, ut nullus maneat, vel dubitandi locus.

127. Primò: quia S. Parens supponit, & expressè etiam affirmat, quod est certissimum apud omnes, videlicet *intellectus assensum ipsa na-*

tu-

rura ferri in id, quod sibi veri speciem præbet: pars autem, quæ intellectui ut minùs verosimilis proponitur, in conspectu partis oppositæ, & verosimilioris, non præbet absolutè veri speciem, sed magis præbet speciem falsi, vel, si sit æquè tantum verosimilis, non magis veri speciem, quàm falsi præbet. Non ergo potest proximè, & immediatè intellectus in illam ferri.

128. Secundò: motivum, & finem, ex quo S. Parens movetur ad doctrinam illam tradendam, & ex quo filios suos movere etiam intendit, ut in rebus incertis iudicium suum cõformet cum sui Superioris iudicio, exprimit ipse nu. 11. discretissimè per hæc verba, *Jam vero, si finis, & causa obedientia spectetur, quemadmodum voluntas, ita & iudicium, in eo, quod nobis convenit, decipi potest. Ergo, sicuti, ne voluntas erret, cum Superioris voluntate coniungitur; sic intelligentia, ne fallatur, ad Superioris intelligentiam conformanda est. Ad assequendum autem hunc finem quis dicat esse utilem, doctrinam de intellectus indifferentia ad assentiendum proximè parti minùs probabili, aut ejusmodi assensum esse opportunum medium, quod nimirum ex se potius infert finem oppositum?*

129. Sanè, qui objectum aliquod æquè, vel minùs sibi verosimile priori ad ejus assensum, ultrò, ac scilicet eligit, & opinatur, non potest non videre, & rogatus etiam fatebitur, verosimilius esse, aut saltem æquè sibi verosimile, se per assensum ejus objecti re ipsa falsum iri, & finem veritatis non obtenturum; quod ex ipsa acceptione terminorum evidens debet esse apud omnes. Deviam igitur viam docuisset S. Pater, & medium consulisset ineptissimum ad finem erroris vitandi, quem sibi, & nobis ibi præfigit, si sensum Recentiorum præferret ejus assertio, & non potius antiquam, & veram sententiam teneret.

130. Denique, si Romam petenti hujusmodi consilium quis præbeat: *quoties in bivio te constitutum invenias, perplexumque de via tenenda, ut non aberres à recta via, illam arripito, quam inspectis omnibus, verosimilius appareat tibi non esse rectam viam, sed obliquam, & quæ à Roma potius avertat.* Peto te, quid censes de ejusmodi consilio? An consiliarium illum prudentem judicares, an stolidum potius, atque delirum? Et volunt Recentiores, ut credamus, S. N. Parentem Dei spiritu plenum, & summum prudentiæ Magistrum, simillimum consilium, immò penitus idem, nobis præbere, ut in rebus incertis non fallamur, nec aberremus à via salutis? Profectò nimis carò Recentioribus cõstat recedere à sententia communi, ut nunquam deferant Theologiam benignam.

131. Tertiò demum: viam, & modum, quo voluntatis pondere possumus, ac debemus inclinare intellectum nostrum, ut sequatur iudicium Superioris, illi se conformando per actuale assensum, quod S. Pater suadet illo nu. 9. *Ut non solum idem velit, sed etiam, ut idem sentiat, quod Superior, ejusque iudicio subiciat suum, quoad potest devota voluntas intelligentiam inflectere:* modum, inquam, & viam, quam tenere debemus, ut finem hunc propositum assequamur, sapienter, ac distinctè ipse nobis ostendit à nu. 16. tria suggerens media opportunissima, & efficacissima, quibus possumus facillè iudicium nostrum flectere, & Superioris iudicio subicere.

123. Primum, *ut in persona Superioris non intueamur hominem obnoxium erroribus, atque miseriis: sed Christum ipsum, qui est sapientia summa, bonitas immensa, charitas infinita, qui, nec decipi potest, nec nos vult ipse decipere.* Secundum, *ut, quod Superior mandat, ac sentit, defendere semper apud animos nostros studiosè nitamur, variis ad hoc questis rationibus: sic enim habet autographum*

Hispanum. Tertium denique, Ut nobiscum statuamus, quidquid Superior precipit, ipsius Dei preceptum esse, & voluntatem. Uide precor, quam sit alienum à mente S. N. Parentis docere, vel consulere subjectionem iudicii per immediatum, ac proximum assensum partis aequè, aut minus probabilis. An non potius rationes ipse offert, & quærendas nobis suadet, quibus pars illa, quam amplecti debemus, non jam magis probabilis, sed valde certa nobis appareat, saltem ut plurimum, ac per se loquendo?

133. Et verò mirum foret, si Magnus noster obedientiæ Magister viam obediendi doceret adedò à veritate aberrantem, ut per minus verosimilia veritatem ipsam inquirere, aut potius declinare iuberet. An non liceret nobis cum Bernardo exclamare, *O odiosa perversitas! Obedientiæ virtus, quæ semper militat veritati, adversus veritatem accingitur?* Sed verò de obedientia, & de doctrina, quam circa illam tradit S. P. N. Ignatius, uberius est à nobis in secunda parte dicendum, ubi ex hoc etiam capite facillè demonstrabimus, quantum deficiat benigna Theologia à veræ Theologiæ principiis. Nunc ad præsens propositum dicta sufficiant.

ARTICULUS XII.

Solvitur argumentum tertium ex libertate assensus divinæ fidei.

134. **H**inc Terillus, Esparza, & alii Recentiores ex ipsis fortissimum, ut autumant, contrasententiam nostram argumentum depromunt, quod ita Terillus efformat.

§. I.

Argumentum proponitur ex Terillo.

Assensus fidei supernaturalis liber est, juxta omnes, alioquin non foret meritorius, quod Catholicè nequit dici. At non solum est liber libertate contradictionis, sive quoad exercitium, quia potest intellectus non assentiri mysteriis revelatis; sed etiam libertate contrarietatis, seu quoad speciem, & quia intellectus potest dissentire fidei mysteriis, & contrariis erroribus assentire. Ergo assensus opinativus poterit esse liber quoad speciem, adedòque poterit intellectus ex libero voluntatis imperio parti minus probabili assentiri. Consequentia infallibilis videtur; tum, quia nulla motiva hæresum, vel errorum fidei oppositorum, tantæ apparentiæ sunt relatè ad motiva credendi, quantæ est motivum minus probabile relatè ad probabilius sibi oppositum; tum, quia alioquin (inquit Terillus) nemo peccare posset hæresis peccato formali; quia nemo peccat peccato hæresis, quin immò neque agit imprudenter, ob assensum erroneum, quandiu mysteria fidei non proponuntur cum majori verosimilitudine. Porro, *Qui credit citò, levis corde est*, ut dixit Ecclesiasticus cap. 19.

135. Minor ergo, quæ sola probationem desiderat, probatur primò ex D. Angelico 2. 2. q. 1. a. 4. corp. agente; *Alio modo intellectus assentit alicui, non quia sufficienter moveatur ab objecto proprio, sed per quamdam electionem voluntariè declinans in unam partem, magis quàm in aliam. Et si quidem hoc sit cum dubitatione, & formidine alterius partis, erit opinio. Si autem sit cum certitudine absque tali formidine, erit fides.* Id ipsum docet q. 2. a. 1. ad 3. *Intellectus credentis determinatur ad unum, non per rationem, sed per voluntatem, & ideo assensus*

K hic

Bern. epif.
v. propius
ad h. quàm
ad med.

Terill. de
conf. pro-
ba. q. 9. al-
sert. 1. à n.
4.

Terill. de
dem n. 11.

Eccle. 19.

D. Tho.

hic accipitur pro actu intellectus, secundum quod à voluntate determinatur ad unum. Ad unum verò determinari, est determinari ad speciem, & reipsa, & in phrasi D. Thomæ. Cujus sententiam de libertate fidei, etiam quoad specificationem, non solum docet P. Suarez, sed etiam adeò certam existimat (inquit Terillus), ut ne unum quidem Auctorem, nec ullam pro parte contraria asserat dubitandi rationem. Immo esse reipsa communem Theologorum sententiam, & sibi omnino certam, affirmat P. Aloisius Turrianus apud Esparzam id ipsum affirmantem.

P. Sua. d. 6.
de fid. l. 6.
n. 3.

Terill. ibi.
n. 4.

Turria. d.
29. de fid.
du. 1.

Espar. par.
2. a. 118.

136. Probatur iterum eadem. Minor: quia propositis sufficienter mysteriis fidei coram pluribus auditoribus, possunt aliqui credere, alii verò assensum suspendere, alii autem suis erroribus pertinaciter adherere, ut Apostolo Athenis prædicante, de facto contigisse narratur Acto. c. 17. Cum audissent resurrectionem mortuorum, quidam quidem irridebant, en, pertinaciter dissentientes: Quidam verò dixerunt, audiemus te de hoc iterum, ecce suspendentes assensum: Quidam verò viri adherentes ei crediderunt, ecce veritati assentientes. Poterant ergo isti dissentire, sicut & alii, vel assensum suspendere, & vice versa, adeòque, tam assensus, quam dissensus, liber erat in omnibus quoad exercitium, & quoad speciem.

137. Confirmatur primò: qui propter argumenta in contrarium opposita actu oppugnatur, atque tentatur de fide alicujus mysterii, et si majori cum difficultate, potest adhuc liberè credere, alioqui non peccabit, si non credat. At major illa difficultas credendi non oritur aliunde, quam ex possibilitate contrarii dissensus: ergo quia potest homo sic tentatus liberè dissentire, si velit: ergo assensus in eo casu liber est, etiam quoad speciem.

138. Confirmatur secundò: dum

intellectus in præfata hypothese assentitur mysterio revelato, sic assentitur, ut absolute possit, si velit, assensum suspendere, alioquin assensus liber non esset, neque quoad exercitium: ergo & potest, si velit, dissentire, sive assentiri errori contrario. Probatur consequentia: quia magis est violentum intellectui suspendere omne judicium, quam assentiri parti minus probabili; in hoc enim non, nisi unicam; in illo verò, duplicem violentiam patitur. At intellectus magis abhorret, adeòque minus obedit voluntati circa id, quod est sibi magis violentum: ergo, si potest in hypothese facta voluntas intellectum cogere ad suspendendum omnem assensum, multò facilius poterit ipsum flectere, ut assentiatui cuilibet contradictionis parti, adeòque liber erit assensus utroque genere libertatis. Ita Terillus totidem panè verbis,

§. II.

Propositi argumenti inefficacia multipliciter demonstratur.

139. Sane argumentum istud, quod apud Recentiores magni habetur, quodque Esparza convincens, Terillus autem vocat efficacissimum, non modò non est efficax, aut convincens, sed potius adeò inefficax, & importunum ad propositum Recentiorum, ut sit non parva admiratione dignum, quod ab hominibus ingeniosis, ac doctis, contra sententiam nostram opponatur; immò quod in eorum mentem ascenderit.

Et primò quidem Terillus, & Esparza, qui sunt præcipui illius Auctores, nescio qua consequentia possint illud nobis objicere. Porro uterque, ut notavimus superius, conceptis verbis docet, potentiam intellectus (utique proximam) ad assentiendum, vel dissentiendum, coherere non posse cum judicio, quo quis signatè credit æqualitatem motorum; & à fortiori potentiam dif-

Art. 3. à nu.
80.

disfentiendi cum iudicio, quo credit, motiva assensus præponderare; quod esse evidens absolute, & re ipsa, ex eodem Terillo nos ibidem ostendimus. Aliunde uterque tenet cum communi sententia, mysteria fidei nostræ sufficienter proposita, esse, evidenter credibilia supra omnes oppositos errores, quod proinde non potest intellectus non iudicare pro priori ad assensum fidei, idque Terillus ipse disertè affirmat, ut viderimus in eodem loco. Qua ergo consequentia nobis opponunt, posse intellectum proximè, & immediatè mysteriis fidei sufficienter propositis assentiri, vel dissentire?

140. Deinde, si non aliter salvari potest, aut explicari, libertas nostra necessaria ad meritum fidei, quàm, ut nostri adversarii exponunt; profectò, qui in eodem instanti non tentatur actu de fide, & cui errores contrarii actu non proponuntur, ut verosimiles, atque probabiles, sive ut absolute credibiles (utique proximè, ac immediatè), elicere non poterit fidei assensum salutarem, ac meritum; quod certè nemo prudens, immò nemo Catholicus fateri audeat.

141. Præterea, non unius, vel alterius, sed plurium, graviumque Theologorum còstans sententia est, & mihi verissima, mysteria Religionis Christianæ non solum evidenter credibilia, sed etiam esse evidenter vera, non quidem in se ipsis, & evidentiâ, ut ajunt, intrinsecâ, sed extrinsecâ, & in attestante, quatenus argumentis luculentissimis, & nimis evidentibus, ostenditur, Deum esse ipsius Auctorem, ex quo evidenter etiam concluditur mysteriorum ipsorum veritas. Neque difficile explicatu est (quidquid aliqui refragentur), qua ratione evidentiâ hæc veram, & absolutam libertatem, adeoque fidei meritum non perimat. Sed his nunc immorandi locus non est.

142. Nam, quidquid de hoc sit, communis est Theologorum senti-

tia, omnem assensum fidei divinæ necessariò supponere assensum alium (seu naturalis sit, seu supernaturalis, quod nihil facit ad rem præsentem), quo mysterium credendum intellectus verum existimet. Et ratio est facilis, ac manifesta: quia pro priori ad omnem assensum fidei infusæ, ac supernaturalis, requiritur indispensabiliter, ut intellectus actu cognoscat, & quidem certò, ac sine formidine, existentiam divinæ revelationis. Porro hæc propositio, *assensus fidei supernaturalis, & utilis ad salutem, stat cum notitia solum probabili revelationis; immò cum formidine, qua quis formidat, ne non sit locutus Deus*, est 21. ab Innocentio XI. damnata, an. 1679. Id, quod per se ultrò patet, ut nulla sit probatione opus; quomodo nanque possum certò, ac sine formidine credere Deo loquenti, si nesciam, aut si dubitem, utrum Deus locutus sit? Hac verò certa cognitione supposita, adjuncto alio evidenti principio, quod nullus intellectus ignorat, *quidquid loquitur Deus, verum est*, intellectus omninò manet determinatus, etiam quoad exercitium, ex communi sententia Philosophorum, vel saltem quoad speciem (quod nobis sufficit) ad iudicandum, mysterium esse verum, & consequenter proximè, ac immediatè omninò impotens ad dissentiendum.

143. Videri de hoc potest inter alios P. Oviedo, qui traditam doctrinam merito jure statuit, tanquam certam, atque communem: ex qua per illationem legitimam deducit, assensum fidei supernaturalis nunquam posse esse liberum quoad speciem, proximè scilicet, ac immediatè, sed indirectè, & mediatè tantum, nisi fortasse in aliquo raro eventu intellectus dicatur posse suspendere memoratum assensum præviū, vel aliquam ex præmissis ejusdem; qui eventus utrum sit absolute possibilis, meritò subdubitat ipse. Certè discursus proximè factus absolutam eventus repugnantiam videtur ma-

Ovie. contr. 5. de fid. pu. 4. n. 58.

nifestè convincere. Vide ergo, quàm validum argumentum desumant cōtra nos Recentiores ex libertate fidei divinæ! Vide, quàm efficaciter nobis opponant auctoritatem D. Angelici, & Theologorum omnium certum, ac commune suffragium!

§. III. *Argumenti solutio.*

144. **A**D argumentum igitur resp. concessa Majori, negando Minorem in sēsu quæstionis præsentis, si nimirum procedat, uti debet, de potentia intellectus proxima, & immediata, ad dissentiendum fidei mysteriis. Ad primam probationem ductam ex testimoniis D. Angelici respondemus, mentem Doctoris Sancti esse nimis perspicuam, tum ex proximè dictis, tum ex dictis superius. Utrunque igitur testimonium accipi debet de potentia intellectus mediata, & indirecta, quam absolutè exercere potest ex libera electione voluntatis ipsum pro suo libitu applicantis ad considerationem motivorum unius partis, potius quàm alterius.

145. Sanè, quod hæc, & alia similia D. Thomæ verba, quatenus exprimunt, aut insinuant, libertatem assensus fidei, sive intellectus indifferentiam ad assentiendum, vel dissentiendum, intelligi non possint de indifferentia proxima, ac immediata in ordine ad utrumque extremum, vel ex eo fit evidens (omissis argumentis proximè factis), quòd intellectus proximè potens dissentire fidei mysteriis, seu (quòd eodem redit) oppositis erroribus assentiri, nulla ratione potest assentiri mysteriis revelatis firmè, ac sine formidine: quomodo nanque poterit intellectus non formidare, neque timere deceptionis periculum, quando assensum præstat objecto, cujus oppositum in eodem instanti apparet ipsi, omnibus inspectis, adeò probabile, aut ve-

rosimile, ut possit illud proximè opinari, verumque absolutè censere? Cogitet prudens quisque apud se, an id appareat sibi possibile?

146. Unde deduces (quod est valde notandum), hæc, & alia hujus generis D. Angelici testimonia, communeque, ut aiebant, suffragium Theologorum ipsi S. Doctori de fidei libertate consentientium, non modò nō prodesse Recentioribus, verum etiam multum obesse, quippe quæ in ipsorum sententiam admodum efficaciter retorqueantur.

Ratio autem ex dictis in promptu est: nam si D. Angelicus, & reliqui Doctores cum ipso, quoties insinuant, vel affirmant expressè, assensum fidei nostræ liberum esse, etiam quoad specificationem, accipiendi non sint de indifferentia proxima, & directa ad assentiendum fidei mysteriis, sed de indirecta tantum, ac remota: ergo ubicumque affirmant, aut docent similem intellectus indifferentiam ad opinandum unum, vel alterum, alicujus contradictionis extremum, intelligi non debent de indifferentia proxima, & immediata comparativè ad utrumque extremum, sed de immediata respectu unius, & mediata respectu alterius. Cur enim utrobique non accipiantur in eodem sensu, cum sit idem loquendi modus, & eadem utrobique ratio, ut Recentiores ipsi contendunt?

Atqui, dum S. Thomas, & ceteri Doctores cum ipso insinuant, aut affirmant libertatem assensus fidei, etiam quoad specificationem, seu, quod in idem recidit, intellectus indifferentiam ad assentiendum, vel dissentiendum mysteriis revelatis, intelligi non possunt in sensu, quem intendunt Recentiores, sed in sensu nostræ sententiæ, ut certis argumentis ostensum est. Ergo ubique, & universaliter in hoc eodem sensu sunt accipiendi, dum absolutè docent, aut proferunt similem intellectus indifferentiam ad opinandam quam-

Sup. a. 10.

quamlibet contradictionis partem. Igitur testimonia D. Thomæ, cæterorumque Theologorum pro libertate fidei divinæ, non adversariis profunt, sed nocent, & pro communi, ac nostra sententia militant.

147. Ad secundam Minoris probationem resp. ut ex eventu, quem narrat Historiographus facer, aliquid possent Recentiores concludere in favorem suæ sententiæ, opus erat ipsis probare, eos omnes, qui audierunt divinam illam prædicationem Apostoli, fuisse eodem modo dispositos, eandemque præstitisse attentionem, tandemque eodem modo apprehendisse mysteria exposita; alioqui quis neget, idem numero objectum materiale diverso modo cognitum, aut apprehensum, posse movere simul ad oppositos actus comparative ad plures intellectus. At id ex Scriptura minimè constat, neque probari potest aliunde, quam per divinam revelationem, quam Recentiores nunquam ostendunt.

148. Ad primam argumenti confirmationem resp. eum, qui actu oppugnatur, aut tentatur de fide, majori cum difficultate, cæteris paribus, assentiri mysteriis, quia rationes contrariæ distrahant intellectum ipsius, illum urgentes, ac sollicitantes, ut eas actu examinet, & attendat; ex quo fit etiam, ut motiva credibilitatis fidei minorem vim, & efficaciam habeant ad movendum actu intellectum; Hinc verò minimè concludere licet, intellectum habere indifferentiam ad assentiendum, vel dissentiendum cuilibet parti contradictionis, nimirum proximam, aut immediatam, de qua in præsentia tota lis vertitur. Id, quod Terillus ipse diffiteri non potest, in eventu, quo judicet intellectus, motiva dissentiendi, verbi gratia, esse minora oppositis; tunc enim solum posset assentiri juxta Terillum, majori tamen cum difficultate, quam si nulla ab opposito urgerent motiva dissensus.

149. Ad secundam confirmationem, concessio Anteced. nego consequentiam. Ad cujus probationem nego Majorem, vel suppositum ejus: nam assentiri parti minùs probabili, seu, quod eodem redit, dissentire probabiliori in terminis præsentis controversiæ, non est intellectui violentum, sed prorsus impossibile, ut nos probamus. Rursus ex alio capite Terillus falsò, ac improprie loquitur; quia suspendere judicium omne circa objectum non evidenter, sed probabiliter tantum propositum, nullo modo violentum est, sed valde naturale intellectui, & juxta innatam inclinationem ipsius, naturaliter refugientis quodlibet deceptionis periculum. Et quidem alioqui nullo indigeret imperio positivo voluntatis ad assentiendum in ea hypothese, quod tamen falsum est juxta Terillum, & juxta omnes.

§. I V. Reflexio ad Terilli doctrinam.

150. Quàm sit inefficax argumentum, quod P. Terillus desumit ex libertate fidei divinæ, quodque appellat efficacissimum, tradita solutio demonstrat. Cæterum transmittenda non est, absque aliqua saltem reflexione, doctrina, quam statuit, ut opinionem suam concludat de indifferentia proxima intellectus ad assentiendum parti, etiam minùs probabili.

Nemo (inquit Terillus) peccat peccato hæresis propter assensum erroneum, quando mysteria fidei non proponuntur cum majori verisimilitudine, quam errores contrarii, nam qui cito credit, levis est corde. Rursus, per adversarios, nemo potest assentiri erroribus, nisi illi proponantur intellectui cum majori verisimilitudine, quam objecta opposita. At in sensu composito talis dispositionis nemo peccat peccato hæresis, qui objecto sic proposito assensum

Terill. ubi
sup. n. 11.

sum præbet; nam assensus ille omnibus hic, & nunc in utrinque partis favorem apparentibus ritè perpensis, prudens est, quia parti verisimiliori adhæret, quod prudentia est, non pertinacia, & hæresis. Ita ad verbum Terillus, qui tota illa prima assertione sæpius eandem doctrinam inculcat, tum, in hoc argumento de libertate fidei, tum insuper, in alio, quod ibidem desumit ex libertate temerè judicandi, articulo sequenti solvendum.

Hæc Terilli doctrina maximè consonat ei, quam refellimus controversia secunda, & utraque, ut existimo, ex eadem radice pullulat, nempe ex illo principio communijam, & in paucis charo Recentioribus Probabilistis, quo prætenditur, neminem peccare posse formaliter, ac imputabiliter absque malitiæ aliqua actuali cognitione, scrupulo, aut remorsu conscientiæ. Radicem hanc cum suis stolonibus in ultima parte, ut promissimus, Deo auspice, convellemus, & per totius Operis decursum multa, occasione data, contra illam dicturi sumus; est enim (ut compendio dixerimus) totius benignæ Theologiæ fulcimenta potissimum, aut unicum, sine quo stare Probabilismus non posset, ut luculenter postea monstrabimus. Interim verò brevem hic reflexionem, velut indicem dicendorum, in istam Terilli doctrinam, prætermittere non debuimus, ut opinionis etiam, quam nunc refellimus, falsitas manifestius appareat.

151. Quoniam igitur, ut Terillus statuit, nemo hæreticus peccat peccato hæresis ob assensum erroneum, quandiu mysteria fidei non proponuntur ipsi (nempe proximè, & actu) cum majori verosimilitudine, quàm errores contrarii; immò assensus, quem præbet suis erroribus, dum sibi apparent proximè, & actu verisimiliores, quàm mysteria fidei proposita, prudens est, & non hæresis, aut pertinaciæ, sed veræ prudentiæ adscribendus: quoniam, inquam,

hæc est resoluta ipsius assertio, fateri Terillus debet, hæreticum, aut infidelem, cui mysteria Fidei Catholicæ sufficienter proposita, & exposita propter nimiam suam superbiam, & adhæSIONem ad errores suos, non modò non apparent verisimiliora, sed neque digna, quæ considerentur, neque esse hæreticum, aut reprehensione dignum, neque peccare, aut imprudenter agere; eò quòd non assentiat, sed potius positivè dissentiat, immò execretur Christianam Religionem. Hæc, si benè attendatur, nò tam est evidens doctrinæ sequela, quàm ipsamet Terilli doctrina, inutilis alioqui futura ad concludendam suam sententiam. Porro in præfata hypothefi actu proponuntur errores, ut verisimiliores, immò etiam ut infallibiles, quibus, ut sic propositis, assentiri, hæreticum non esse, immò esse prorsus irreprehensibile, atque proprium prudentiæ opus, universaliter Terillus affirmat, & quidem admodum cōsequenter, ut possit aliquid contra nos concludere.

152. Sequelam verò ipsam nullus opinor Theologus admittet, aut tolerandam existimabit; quid enim aliud foret, quàm homines sceleratissimos, obæcatissimos, & obstinatissimos (qui plurimi hujus generis inveniuntur) sanos facere in sua insania, prudentes in sua dementia, & sapientes in stultitia sua? Profectò longè alius videtur semper fuisse Ecclesiæ Catholicæ sensus, quæ hujus generis homines eò severius execratur, ac punit, tanquàm hæreticos multò nequiores, quò magis ipsi exæcati sunt, suisque erroribus pertinaciùs addicti. Juxta Terilli verò doctrinam hi forent maximè irreprehensibiles, omniumque istius conditionis hominum innocentissimi, ac prudentissimi, quippe quibus pestifera dogmata sua certissima, atque compertissima, mysteria verò nostræ Religionis prorsus execranda videantur. Vide quò sit abductus per doctrinæ suæ sequelas Theologus

nimis eruditus, & pius

153. Accedit, quòd Terillus juxta principia sua id ipsum affirmare, consequenter teneatur, etiam dum error fidei oppositus, apparet verosimilis infideli, aut hæretico, quamvis veritas Religionis Catholicæ appareat ipsi verosimilior. Sanè, si nemo assentiens errori, qui verosimilior apparet, peccat, aut est imprudens, ut toties Terillus affirmat, nemo etiam peccabit, dum assentit errori, qui apparet absolute verosimilior; quia secundum Terillum, & Recentiores non solum assentiri parti probabiliori, aut verosimiliori, prudentia est, & omni culpa vacat, sed etiam assentiri parti minus probabili, minusque verosimili, dummodò verè sit verosimilis, & probabilis. Possè autem errores fidei contrarios apparere absolute probabiles, ac verosimiles, quomodo negabit Terillus, quandoquidem supponit, & affirmat expressè possè apparere, etiam probabiliores, ac verosimiliores, etiam ei, cui mysteria Religionis Catholicæ sufficienter sunt prædicata?

154. Modò sic nobis licet inferre: igitur infidelis, qui non assentit veritati Catholicæ, sed illi potius positivè dissentit, quandiu error contrarius verosimilis sibi apparet, etsi minus, quam veritas Catholica, non solum excusabitur ab infidelitate, sed etiam ab omni imprudentia. Quæ sequela infallibilis, & evidens omnino est; cum tamen consequens quartum articulum ab Innocentio XI. damnatum, & aliquid absurdius contineat. Porro articulus ille sic habebat, *Ab infidelitate excusabitur infidelis non credens ductus opinione minus probabili*: ampliùs autem est, procul dubio ab omni imprudentia excusari.

Hæc modò cursim adnotasse, sufficiat, ut Lector faciliè præcognoscat, & adnotet, cujus naturæ sit radix illa, quæ germina talia producit.

ARTICULUS XIII.

Solvitur agumentum quartum ex libertate temerè judicandi.

155. **E**X hoc capite etiam Recentiores validissimè, ut judicant, contra nostram sententiam arguunt.

§. I.

Argumentum proponitur.

NEmpè, qui temerè judicat proximum, ideò imprudenter, & injustè agit, quia liberè opinatur, & credit objectum, pro quo habet leviora fundamenta, aut saltem non graviora, quam pro contrario; tum, quia si fundamenta ad opinandum malum de proximo graviora forent fundamentis contrariis, non peccaret opinans, vel imprudenter non judicaret, attento saltem fundamento intrinseco; tum, quia obviis exemplis, & frequenti experientia constat: nam verbi gratia maritus zelotypus sæpè judicat malè de uxore sua ob levissimum aliquod indicium, vel apparentem tantum conjecturam, neque judicium temerarium deponit, quamvis, & uxor ipsa, & alii viri graves ostendant quasi ad oculum levitatem arrepti fundamenti, & argumenta proferant multò graviora pro innocentia ipsius uxoris: id ipsum patet etiam in Patrefamilias avaro temerè judicante de famulis, aut filiis: in inimico, & aliis innumeris. Evidens ergo est, possè intellectum flecti pro solo libitu voluntatis ad opinandum partem, etiam minus sibi probabilem antecedenter ad actualem assensum.

156. Quòd si dicas, judicium ideò esse injustum, ac temerarium, quia voluntas ex aliqua passione; aut inordinatà affectione præcipitat sententiam intellectus, neque finit, illum attendere, & ponderare fun-

da-

damenta contraria:

Contra insurgit Terillus: nam sæpè homo temere judicans, audit, & ponderat rationes contrarias, sæpè ipsi nolenti occurrunt, sæpè illarum memoria, utpotè recens expositarum, est penitus inimpedibilis: & tamen intellectus ipsius adhuc persistit in iudicio concepto.

Contrà secundo: quia juxta solutionis doctrinam iudicium illud non foret temerarium intrinsecè, & per se, sed extrinsecè tantum, & per accidens, quatenus, licèt sit per se prudens, atque probabile, nihilominus prohiberi potest, donec aliqua peculiaris in contrarium examinentur, estò illorum examen necessarium non sit ad ferendum iudicium prudens intrinsecè, & naturà suà probabile. At argumentum factum procedit de iudicio, etiam per se, & intrinsecè temerario, & contra validissimas rationes, fortioraque argumenta in contrarium: ergo solutio adhibita non evacuat, immò nec tangit ejus difficultatem. Ita patet ad verbum Terillus.

Terill. dist. q. 9. n. 12. 13. & 16.

§. I I.

*Argumentum propositum innu-
mera, & ingentia probat
absurda.*

157. **H**oc argumentum, sicut præcedens, vel importunum est, vel nimium probat, atque adeò absolute nihil probat.

Porro, nisi contendat generaliter, neminem aliquando imprudenter, ac temere judicare, nisi qui opinatur objectum ex fundamentis proximè sibi levioribus, aut saltem non gravioribus fundamentis contrariis, inane proculdubio, & importunum argumentum est; nam si aliquando potest iudicium esse imprudens, ac temerarium, quantumvis concipiatur ex fundamentis proximè judicanti gravioribus, certè tota jam deficit argumenti efficacia,

neque ex indifferètia ad judicandum temerè, & injustè de proximo, concludi quidquam potest legitimè in favorem sententiæ Recentiorum.

Si verò generaliter Terillus velit (ut velle re ipsa videtur, & tenetur, ut diximus, si importunè non loquitur), nullum esse iudicium per se, & intrinsecè temerarium, imprudens, aut injustum respectu proximi, si concipiatur ex fundamentis proximè verosimilioribus, & ipsi judicanti gravioribus; ab omni veri specie argumentum exorbitat, immò ab omni sana doctrina, cum infinita probet absurda à nullo vero Theologo toleranda.

158. Quidni vero? An non temerè, & injustissimè judicaret per se, & seclusa qualibet particulari lege, qui propter propriam suam animi levitatem, aut vehementem aliquam passionem vulgaria quæque, & obvia undecumque prolata indicia, sine aliquo examine susciperet, & ex illis optimum quemque firmiter apud se, & inhaesitanter damnaret? Numquid iudicia omnia hujus generis concepta ex fundamentis non solum urgentioribus, sed etiam certis apud judicantem, per se, & attento fundamento intrinsecò, vera prudentia sunt, verèque, ac per se probabilia? Nihil sanè imprudentius, improbabiliusve dici posset.

159. Sed, ut obviis exemplis, ad quæ Terillus provocat, rem conficiamus, ponamus virum illum zeotypum, qui sua passione excæcatus, ob indicia levissima, & nullius in se momenti, adeò firmiter credat uxoris innocentis crimen, ut non modò non æstimet, aut censeat verosimiliora, sed neque audire velit, aut attendere fundamenta gravissima, & urgentissima, quæ prorsus evacuare sufficerent totam admissi seeleris suspicionem. Hoc aliquando posse, immò verò de facto sapiùs contingere, nemo opinor negabit. Quis autem erit, qui affirmare audeat, iudicium, in quo ille obstinatè persistit,

stit, nō esse injustum, ac temerarium, sed verè prudens, atque probabile per se, & attento fundamento intrinseco? *160.* Rursus, ponamus hominem pravam, qui virum Religiosum pium, ac probum, in quem malè est affectus, eo quòd vitia ipsius immania, notamque turpitudinem increpaverit, incunctanter, ac firmiter damnet apud se ipsum, tanquam reum impudicitiae, non alio fundamento, nisi quia fortè audivit, aut vidit ipse, ingressum aliquando domum cujusdam foeminae non bonae famae, quin curaret scire, vel attendere, num mulier illa forsitan ægroret, & ad salutem animae suae præfatum Religiosum accerserit. Ecquis iniquum illum sic judicantem absolveret ab injustissima, ac insigni temeritate? Sanè P. Terillus absolvere tenetur, nisi doctrinā suam velit dammare, quia præfata judicia, & alia ejusdem generis nimis frequentia, quae facile produci possent, non concipiuntur ex fundamentis apud judicantes levioribus, sed proximè gravioribus, aut etiam certis: ergo, seclusa quavis accidentali prohibitione, per se, & attento fundamento intrinseco, verè sunt probabilia, & secundum prudentiae legem, si vera est Terilli doctrina. At si probari hæc nequeat, non pariter probatis memoratis judiciis, nemo cordatus sit, qui non illam confestim damnet, ac reprobet, nisi totus ego desipio.

161. Adde (quod est magnopere notandum, & animadversione dignissimum), Terillum in hoc argumento, & ceteros Recentiores ex ipso, nimis apertè consequentiā deferre, & suae propriae doctrinae oblivisci. Porro, si nemo temerè judicat, dum judicat ex fundamentis proximè sibi verosimilioribus, quia judicium omne conceptum ex fundamentis apud judicantem gravioribus, ac verosimilioribus, quomodo cumque tandem concipiatur, per se, & attento fundamento intrinseco,

prudens est, ac verè probabile; nemo unquam temerè judicare dicitur, etiam dum judicium efformat ex fundamentis verosimilibus, quamvis sint minùs verosimilia, levioraque fundamentis oppositis: quia juxta Recentiores Probabilistas non modò licet juxta prudentiae leges opinari probabiliora, sed etiam aequè, aut minùs probabilia: ergo omne judicium quomodolibet efformatum, ex fundamentis etiam minùs verosimilibus, erit per se, & intrinsecè verè prudens, atque probabile. Cùm verò nullum sit absolute possibile judicium non conceptum ex fundamentis verosimilibus judicanti, concluditur infallibiliter in principiis Terilli, & Recentiorum, nullum prorsus esse possibile judicium temerarium, & imprudens saltem per se, & attento fundamento intrinseco. Quid ergo objiciunt nobis intellectus potentiam, aut libertatem, ad temerè de proximo judicandum?

162. Sed vide precor, Lector, præter inefficaciam, & importunitatem argumenti, in quam doctrinam Probabilistae, vel inviti labi cogantur. Vide, quò tandem ducat agendi regula, quam designat benignus Probabilismus. Numquid hæc non est illa vulgaris aliquorum existimatio (à nullo tamen D. Catholico scriptis hucusque vulgata præter illum ibidem memoratum Probabilismi nuperum Apologistam, cujus verba dabimus infra), qua sua cuique opinio utcumque, & undecumque concepta sit, dicitur recta regula operandi, juxta quam nemo agens peccare possit? Profectò non apparet in quo ab illa assertione, seu delirio, differat, vel levissimè, doctrina hæc, quam ex argumento Terilli, aliorumque Probabilistarum legitimè concludimus, ut vidisti. Qualis sit verò præfata assertio, ut nemo nō cognoscere possit, sufficiunt ea, quae dicta sunt per totam controversiam secundam, & multò fusiùs, Deo fa-

Infra controvers. 7. a. 4. §. 4.

vente, demonstrandum est suo loco. Adeo non possunt acuti Recentiores Probabilissimum suum occultare, etiā dum optimis indumentis tota industria, & studio, tegere ipsum, ac vestire procurant. Sed vestimenta omnia, quantumcumque subtiliter contexta, facillē detrahemus, ac proscindemus, ut à nemine ultrā vestiri possit, aut vel myopis oculis obtegi valeat.

§. III.

Argumenti solutio.

163. **D**icendum ergo est, neminem unquam temerē judicare, eò quòd iudicium efformet ex fundamentis pro priori ad assensum minus sibi verosimilibus, alioquin ipse iudicans suam videret actu, & agnosceret temeritatem, proindeque (quod alii jam scitē adnotarunt) proximo nō inferret injuriam. Nam qui suum proximum sic infamat, ut simul fateatur, & agnoscat, ipsum non nisi temerē infamari, reverā non tam proximo, quā sibi ipsi nocet, ac detrahit, proximo nanque, vel nullum infert damnum, vel si quod infert, statim etiam reparat, aut potius simul; unde iudicium illud, vel nulla erit injuria, vel erit simul injuriæ satisfactio; quod tamen est evidenter falsum. Sanē nemo invenietur temerē iudicans, qui rogatus fateatur aliquando, se pro priori ad iudicium suum invenisse, graviora fundamenta ad opinandum benē de proximo, voluisse tamen liberē malē opinari ex fundamentis levibus, aut levioribus. Quin immō solet frequentius contingere, ut quò magis quis temerē, ac injustē proximum iudicat, eò iudicio suo firmitus, ac tenacius adhæreat, adeoque ex fundamentis multò apud se gravioribus, aut etiam certis, ut obviis posset exemplis comprobari, nisi res foret satis ipsā experiētiā nota.

164. Igitur, qui temerē iudicat,

ideò imprudenter, & injustē agit, quia re non satis examinata, nec maturē perpensis circumstantiis ipsius, ex levitate animi, ex odio, aut ex alia passione, quando deberet saltem iudicium suspendere, temerē, ac inconsideratē præcipitat intellectus sententiam, per quam apud se damnat, & reum absolutē pronuntiat eum, quem fortē posset, ac deberet, ut justum, & infontem absolvere, si rem maturius considerasset, & attendisset, ut oportebat, ad fundamenta utriusque partis. Id utique per se loquendo, & seclusa quacumque particulari prohibitione, manifestam præsefert imprudentiā, temeritatem, & injustitiam; quis nanque iudicem, qui ex invidia, aut ex odio, ex aliāve affectu inordinatā, ita se gereret in iudicio externo, imprudentem non diceret, & injustum?

165. Nec refert, quòd sic temerē iudicanti sapē veniant in mentem pro parte oppositā, sapē etiam ab aliis proponantur argumenta, & motiva ex se multò graviora: quia, licet talia reverā sint, taliaque ab ipso iudicari deberent, de facto tamen talia non ipsi apparent, sed parvi potius, aut nullius momenti, eò quòd intellectus in sua obsecratione persistens, ad illa non attendat, neque penetret, ut oportet. Mirum nanque quantum præiudicet pravius voluntatis affectus ad faciendum de rebus æquum, aut iniquum iudicium, ut experientia ipsa cuique testatur: *Non enim similiter iudicium reddimus, cum dolemus, & cum letamur, & cum diligimus, & cum odimus*, ut sapienter agebat Aristoteles. In hoc ergo consistit imprudentia, & iniquitas temerē iudicantis, non verò in hoc, quòd iudicet pro suo libito, quod minus verosimile sibi apparet.

166. Videri potest D. Angelicus, ubi agit de causis temerē iudicandi, ejus tres potissimum refert, quæ quidem omnes temerarium iudicium eatenus inducere possunt, quatenus faciunt, ut intellectus fa-

Philosoph.
1. Rhetor.
1.

S. Tho. 2. 2.
9. 60. 2. 3.

ci-

cile decipiatur circa objectum sibi propositum, ipsum videlicet apprehendendo aliter, ac merentur fundamenta utrinque occurrentia. Nullibi tamen recurrit S. Doctor ad potestatem liberam voluntatis, ut flectat intellectum in eam partem, quæ sibi apparet minus probabilis.

Et per hæc patet etiam solutio ad ea, quæ Terillus reposuit adversus solutionem ibi insinuatam, quam constat esse veram, & rectam.

ARTICULUS XIV.

Solvitur argumentum quintum: ubi qualiter in meliorem partem dubia aliorum facta, vel dicta interpretari semper debeamus?

167. **H**Uic questioni occasio- nem dedit Glossa in illud Apostoli ad Romanos 14. *Qui non manducat, manducantem non judicet*, ubi sic ait, *Dubia in meliorem partem sunt interpretanda*. Desumpta verò fuit Glossa illa ex Augustino lib. 2. de sermone Domini in monte. 28. qui de temerario iudicio ad illa verba Matth. 7. *Nolite iudicare, & non judicabimini*, copiosè differens, ac sapienter, sic loquitur, *Hoc loco nihil aliud nobis præcipi existimo, nisi ut ea facta, quæ dubium est, quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur*. Quæ certè est resolutio perquam æquissima, & apprimè rationi consentanea.

§. I.

Argumentum conficitur.

168. **E**X illa verò contra sententiam nostram sic argueretur. Præceptum prudens, ac rationale, quale omne divinum est, connotat, aut supponit in subditis veram indifferentiam, & libertatem ad ipsius observationem; quod est principium celebre, ac frequens apud SS. Ecclesiæ Patres, ex quo evidenter colligunt, ac tumentur adversus Ethnicos, & Sectarios verè creati ar-

bitrii libertatè, potissimum verò Augustinus contra Hæreticos Manichæos. At Christus Dominus in Evāgelio non modò prohibet dubia aliorum facta, maximè quoad internam voluntatem, & intentionem, in malam partem interpretari, sed etiam nobis præcipit, interprete Augustino, interpretari in meliorem partem: hoc est, non solum prohibet, ne ex malo animo facta esse credamus, sed etiam nobis præcipit, ut ex bono procedere determinatè judicemus. Ergo in dubio de bona, vel mala intentione operantis, liberum nobis absolutè est utrumlibet extremum opinari; aliàs præceptum Domini implere liberè non possemus, quod blasphemum foret asserere.

169. Nec recurrere hic licet ad mediatam, aut indirectam tantum libertatem relatè ad alterum ex prædictis extremis. Nam contra insurgit P. Esparza: quia hoc esset præceptum Evangelicum ex nostro cerebro interpretari contra legitimum sensum ipsius, & absque aliquo fundamento. Quare pari jure liceret alia præcepta Dei, verbi gratia, præceptum non occidendi, vel non mæchandi, interpretari de libertate proxima in ordine ad motiva, vel circumstantias, quæ inducunt proximam possibilitatem mæchandi, aut occidendi, ita ut ea supposita, nulla superest libertas ad occidendum, vel ad mæchandum. Certè præcepta hæc non aliter respiciunt objectum suum, neque alio lata sunt tenore verborum, ac præceptum non temerè judicandi. Sequelam verò nullus admittet Theologus, aut tolerabilem reputabit.

§. II.

Resolutio questionis ex D. Thoma secundum Cajetani expositionem.

170. **H**Ujus argumèti solutio dependet absolutè ex quæ-

D. Tho. 2. 2.
q. 60. a. 4.

stionis propositæ resolutione. Illam verò D. Angelicus disputat sub his terminis, *Utrum dubia sint in meliorem partem interpretanda*. Ad quam respondens concludit tandem sic: *Et ideo ubi non apparent manifesta indicia de malitia alicujus, debemus eum, ut bonum habere, in meliorem partem interpretando, quod dubium est*. Cujus conclusionis rationem immediatè præmiserat his verbis, *Ex hoc ipso quod aliquis habet malam opinionem de alio absque sufficienti causa, injuriatur ei, & contemnit ipsum*. Nullus autem debet alium contemnere, vel nocumentum quodcumque inferre absque causa cogente.

Difficultatem verò, quæ statim occurrebat, sumptam ex manifesto deceptionis periculo, & quam ipse sibi opposuerat, expedit in hunc modum: *Ad primum ergo dicendum, quod potest contingere, quod ille, qui in meliorem partem interpretatur, frequentius fallatur: sed melius est, quod aliquis frequenter fallatur habens bonam opinionem de aliquo malo homine, quam quod rarius fallatur habens malam opinionem de aliquo bono, quia ex hoc fit injuria alicui, non autem ex primo*. Hæc Angelicus Doctor.

171. Videtur igitur S. Thomas manifestè sentire, debere nos in dubio de intentione operantis, ubique intellectum inflectere ad judicandum, eam esse rectam: quandoquidem expressè fatetur, frequenter, aut frequentius posse contingere, ut in judicio hujusmodi fallamur; sed tamen hoc periculum æstimandum non esse, sed contemnendum, ne fortè proximò inferamus injuriam, ipsum revera insontem falsò damnando absque convincenti ratione.

Id, quod distinctius exprimit ad secundum, ubi distinguit judicium de actionibus, aut de rebus secundum se, à judicio circa personas: & in priori docet, deceptionem esse malum ipsius judicantis, quia in rebus verum est bonum intellectus, & falsum est malum ipsius, ut Philosophus

Aristo. Eth.
6 c. 2.

docet. In posteriori verò judicio ait S. Doctor, præcipuè esse attendendum bonum illius, de quo fertur judicium, scilicet, ne malus habeatur absque fundamento cogente. Immo addit ad finem, falsum in hoc judicio non esse malum ipsius judicantis: *Quia homini (inquit) judicanti falsum judicium, quo benè judicat de alio, non pertinet ad malum intellectus ipsius: sicut nec ad ejus perfectionem pertinet secundum se, cognoscere veritatem singularium contingentium, sed magis pertinet ad bonum affectum*.

172. Hæc tamen D. Thomas doctrina fateor difficilis mihi videtur: quia positivè falli in qualibet materia, & ex quocumque affectu, videtur nunquam posse non esse malum intellectus decepti, siquidem omnis error positivus aliquod nocumentum affert, cum reddat intellectum pravè dispositum ad assequendam rei veritatem, quæ proprium est ipsius objectum. Et quidem hæc videtur nimis expressa sententia Augustini agentis, *Ipse per se ipsum errat, aut magnum in re magna, aut parvum in re parva semper est malum. Quis enim, nisi errans, malum neget approbare falsa pro veris, aut habere incerta pro certis, vel certa pro incertis?* Adeò Augustino evidens visum est, nullam esse intellectus deceptionem, quæ non sit verè malum ipsius.

173. Porro, etsi ad perfectionem intellectus secundum se, sive intellectus speculativi, non spectet cognitio singularium, & contingentium, spectat tamen ad perfectionem ipsius intellectus, ut practici; nam, ut talis, extendi debet ad cognoscenda etiam singularia, quorum nempe notitià ad exercitium prudentiæ, & providentiæ, adeoque ad propriam perfectionem indiget, Id, quod expressè docuit ipse D. Angelicus: *Dicendum (inquit), quod cognitio singularium non pertinet ad perfectionem anime intellectiva secundum cognitionem speculativam; pertinet tamen ad perfectionem ejus secundum cognitionem*

Aug. Enchir. c. 19.

S. Tho. 3. p. 2. 11. a. 3.

tio-

tionem practicam, quæ non perficitur absque cognitione singularium, in quibus est operatio, ut dicitur in 6. Ethic. Unde ad prudentiam requiritur memoria præteritorum, cognitio præsentium, & providentia futurorum, ut Tullius dicit in sua Rhetorica.

174. Jam verò, si error omnis positivus, etiam in singularibus, & contingentibus, est malum intellectus errantis, nemo sanè tenebitur, quin nec licite poterit, dubia aliorum facta, vel dicta sic in meliorem partem interpretari, ut positivè judicet esse recta, sive ex bona intentione facta; id enim esset sponte falli, aut saltem proximum errandi periculum ultrò, & voluntariè subire, quod est per se, & intrinsecè malum, Augustino docente generalissimè, *Neque quisquam error* (voluntarius scilicet) *turpitudine caret*; sicut per se, & intrinsecè malum est, non solum alium positivè decipere, verum etiam conicere in periculum proximum errandi. Utrique nemo magis proximum, quam se ipsum diligere, neque malum ipsius, potius quam proprium, cavere tenetur secundum rectam legem charitatis.

175. Sapientissimus Cajetanus, ut doctrinam S. Doctoris in sensum opportunè exponat, notat in primis, regulam illam præfatæ Glossæ accipi posse solum in sensu negativo, ut scilicet nobis unicè interdicatur, ne dubias aliorum actiones in malam partem interpretemur, judicando determinatè, & positivè, ipsas esse pravas, seu procedentes ex prava intentione: & in hoc sensu regulam esse verissimam, & quæ nullam admittat exceptionem, nullasque aliqua ex parte difficultates incurrat.

Notat præterea, regulam prædictam, si in sensu positivo accipiat, intelligendam, non absolutè (hoc enim, inquit, esset contra rectam rationem); sed ex suppositione quòd judicandum sit. Nempè, ut quoties oporteat determinatum ferre iudicium in dubiis occurrentibus circa

aliorum actiones, semper illud feramus pro innocentia proximi, nunquam verò pro parte opposita. Et hunc ait Cajetanus esse sensum legitimum præfatæ regulæ, quem intendit D. Angelicus, cuius nempè doctrina ex hypothefi facta rectè procedit; nam cum in ea hypothefi alterum è duobus necessum sit, vel quòd judicans subeat aliquod deceptionis periculum, vel quòd injuriam proximo inferat, ipsum malum putando absque convincenti ratione, æquitas ipsa postulat, & omnis recta ratio præscribit, ut è duobus malis, quæ vitari simul non possint, illud, quod minus est, contemnatur, nempè periculum erroris contingentis, & qui intellectui erranti nihil, aut parùm noceat: præterquamquod ex altera parte simile quoque imminet deceptionis periculum præter injuriam proximo imminentem.

S. III.

Vera resolutio questionis, ex qua tandem elicitur, & opportunior D. Thoma expositio, & solutio argumenti nobis oppositi.

176. **E** Quidem primus sensus præfatæ regulæ, quem Cajetanus affert, planus est, ac legitimus, adeoque ab omnibus absolutè amplectendus. Sensus verò secundus ex suppositione procedens, verus itidem est; sed nobis non videtur opportunus, nec specialiter colligi censemus ex præcepto divino, & naturali non judicandi temerè proximum, nec intendi per Glossam, seu regulam Augustinianam: immò nec credimus, Doctorem Angelicum sensum hunc intendisse, prout exponitur à Cajetano, etsi verba S. Doctoris vehementer in ipsum videantur inclinare.

177. Ratio verò pro cunctis affertur partibus, una, & eadem est: quia præceptum non temerè judican-

August. de
ville. cred.
c. 11.

Cajeta. sin
commet. il-
la. art. 4.

candi solum prohibet nobis omne iudicium, quo proximo inferamus injuriam, malum cogitando de ipso absque convincenti ratione. Ut autem omne ejusmodi iudicium vitemus, nullo opus est iudicio positivo, quo dubium proximi factum, vel dictum determinate credamus bonum, aut ex bona intentione factum; sufficit enim iudicium suspendere, & nihil definiendo circa simile dubium, veram, ac certam cognitionem ipsius reservare iudicio Dei, secundum Apostolicum praeceptum, *Nolite ante tempus judicare* (nempe, quae dubia vobis, & minime explorata sunt), *quoadusque veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium; & tunc laus erit unicuique à Deo.*

1. ad Corin.
5.4.

178. Denique nemo jure de me queratur, si circa actiones suas, quarum malitiam, aut bonitatem satis mihi non manifestat, nihil definiam in alterutram partem; sed earum, vel laudem, vel vituperium commitam infallibili, atque rectissimo iudicio Dei. Quid enim æquius exigi à me potest, aut rectae rationi conformius? *Neque unquam mihi potui persuadere* (inquit asseveranter P. Molina) *non solum nos teneri habere iudicium, quo nobis persuadeamus, id verè esse, quod ignoramus ita esse, sed neque licitè posse nos tale iudicium elicere; ut scilicet, quando dubium est, an malo animo proximus aliquid fecerit, licitè determinatè judicemus, eum bono animo id fecisse, idque nobis licitè persuadeamus.* Hæc de re ista clarissimus hic Doctor, cui toto iudicio subscribimus.

Moli. to. 5.
de just. &
lib. d. 17. art. 1.

179. Igitur, ut praeceptum Dominicum de omni iudicio temerario vitando, plenè, ac planè adimplere possimus, solum requiritur, & omnimodis sufficit, ut circa dubias aliorum actiones, quarum videlicet bonitas, aut malitia explorata nobis non est, abstineamus ab omni positivo iudicio. Aliunde verò in rebus

incertis, & expositis deceptionis periculo, definitam ferre sententiam absque aliqua utilitate, vel necessitate cogente, non caret omni temeritate; est enim ultro, & sine ulla causa contemnere veritatis amorem, & ambire erroris periculum, quod rectae rationi repugnat. Et ideo in Angelis, etiam viatoribus, & in hominibus innocentibus non potuit esse iudicium ullum ex proprio suo tendendi modo incertum, & opinativum, ut fert communis Theologorum sententia; quia nulla privativa ignorantia, aut positivus error inveniretur in statu veræ innocentiae, cum sit effectus proprius peccati, ut docet disertissime S. Thomas: *Nulla* (inquit) *deceptio, aut error positivus haberet locum in statu innocentiae, cum sit effectus, & pena peccati*: id, quod prius non semel docuerat Augustinus, cujus hæc modò verba sufficient, *Approbare vera pro falsis, non est natura instituti hominis, sed pena damnati*. Patet ergo in præfatis dubiis, non solum non debere, sed neque posse nos honestè, ac laudabiliter, positivum ferre iudicium, etiam quo proximum insotem judicemus.

S. Tho. 1. 2.
q. 85. a. 3.

Aug. li. 3.
de lib. arb.
c. 18.

180. Et verò ipse Augustinus in illo eodem loco satis hoc ipsum expresserat, inquiens, *Sunt ergo quædam media, quæ ignoramus quo animo fiant, quia & bono, & malo fieri possunt, de quibus temerarium est judicare, maxime, ut condemnemus.* Ecce Augustinus in ejusmodi dubiis omne iudicium determinatum temerarium esse definit: quod enim addit, *maximè ut condemnemus*, id non excludit, immò apertè supponit, iudicium etiam de parte opposita, non carere temeritate; sed solum innuit, quod verissimum est, nempe iudicium contra innocentiam proximi, diligentius esse cavendum, quippe quod non est solum contra prudentiam, verum etiam contra justitiam.

Aug. loco
alleg. sup.
n. 168.

181. Denique stultū obsequium est, quo charitas vera non gaudet, si spon-

August. de
Civ. li. 19.
c. 4.

1. ad Corint.
13.

spontè subeam in gratiam proximi, proximum deceptionis periculum; hoc enim turpe, ac vitiosum est, & nulla vera virtus vitium acceptat tanquam obsequium: sed neque virtus ulla, quæ vera virtus sit, simile obsequium offerre potest; *neque enim sunt mendaces veræ virtutes*, ut optimè Augustinus agebat. Porro de charitate expressè nos docet Apostolus, *Non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati*. Licet ergo nobis concludere, sensum directè intentum per præceptum nō temerè judicandi, & per Glossam, seu regulam Augustini, esse absolutum, cæterum negativum, & nullatenus positivum, saltem absolutè, ac directè.

182. Verùm quid, si in prædictis dubiis velimus absolutè judicare, & de alterutra parte ferre positivam sententiam? Resp. mihi dubium non est, quin ex ea suppositione debeamus judicare proximum innocentem, & opera ipsius honesta; id enim evidenter convincit argumentum Angelici Præceptoris ex principio in quavis materia, notissimo, & universalissimo, quod ex duobus malis, si alterutrum debeamus, aut velimus eligere, quod minus est, eligere debeamus. Inde verò ad rem nostram, quid concludere licet? Profectò nihil.

183. Enim verò, si dicta suppositio, ut nos existimamus, ac demonstramus, sit omninò impossibilis in terminis præsentis controversiæ, eò quod intellectus nullam omninò habeat indifferentiam proximam ad opinandum minùs, aut æquè tantum verosimilia, præceptum temerè non judicandi, & regula Augustini ex eodem elicitæ, nec intendunt eventum illum, nec quidquam circa ipsum disponunt, utpotè penitus repugnantem, atque adeò, qui nunquam possit accidere.

184. Si verò suppositio non esset impossibilis, & posset intellectus pro voluntatis libitu dubia illa resolvere (immediatè videlicet) in utramlibet

partem, ut Recentiores volunt: in primis suppositio, utpote nobis libera, semper esset vitanda juxta prudentiæ regulas, proindeque abstinendum absolutè ab omni positivo judicio circa alterutram partem determinatam, ut docet Augustinus ubi nuper adductus, & convincit discursus à nobis factus.

185. Deinde in ea hypothesi fateor, debere nos semper ferre judiciū pro innocentia proximi, ex memorato illo notissimo principio vitandi majus malum, si alterum è duobus eligere velimus. Cæterum, cum ex illo Dominico præcepto, aut ex præfata Glossa, seu regula Augustini, nihil omninò liceat inferre circa suppositionis ipsius, vel possibilitatem, vel repugnantiam, consequens tandem fit, ut sensum positivum, quem Cajetanus assertit, nulla ratione concludere possimus.

186. Dicis, suppositionis possibilitatem supponi manifestè ab Augustino in verbis superius adductis. Sed verò Augustinus in primis omne judicium determinatum in eventu proposito temeritatis damnat: quare saltem non poterit præcipi nobis, adeòque ex præcepto Dominico non licebit arguere contra sententiam nostram. Præterea pro dubiis similibus ex Augustino colligi saltem nequit possibilitas judicii prudentis, adeòque nec verè probabilis.

187. Denique respondemus ex memoratis Augustini verbis, ut summum posse colligi, in similibus dubiis, utrumlibet judicium determinatum esse possibile absolutè, & simpliciter, quod nemo negat juxta superius dicta. Quod verò sit possibile proximè, ac immediatè, ut Recentiores volunt, nec Augustinus docet, nec verum est, ut assatim demonstratum relinquimus.

188. Ex quibus tandem concludere licet, credibile non esse, D. Thomam tenuisse, aut intendisse sensum illum, quem Cajetanus ipsi tri-

tribuebat, quantumvis verba S. Doctoris eum insinuare videantur. Et in primis, licet daremus, quod D. Thomas sensum illum intenderit, nihil ex eo possent Recentiores concludere in favorem suæ sententiæ; tunc enim S. Doctor intelligendus esset haud aliter, quam Augustinus, videlicet juxta veram sententiam, quam ipsum D. Thomam satis clare docuisse, ostendimus artic. decimo.

189. Præterea, quod non teneat, nec intendant prædictum sensum, ex dictis efficaciter mihi persuadeo: quia, licet verus sit ex memorata illa suppositione, attamen suppositio, vel est prorsus repugnans in sensu jam exposito, vel saltem semper est contra prudentiam, adeoque à nobis semper vitanda. Quis verò credat, Angelicum Doctorem, dum exponendum suscipit præceptum Domini de omni judicio temerario vitando, neque docuisse, neque meminisse, quid ex eo præcepto debeamus absolute præstare; sed unice docuisse, ac intendisse, quid sit nobis faciendum ex aliqua suppositione, vel prorsus impossibili, vel omnino vitanda? Id verò nobis non apparet credibile.

190. Quare, dicendum potius existimarem, dum D. Thomas generaliter docet, dubia aliorum facta, vel dicta, semper in bonam partem esse à nobis interpretanda, non obstante periculo deceptionis, per hæc non intendisse judicium positivum, quo actionem dubiam proximi bonam existimem determinatè; sed vel judicium aliquod practicum, quo dicam apud me, *judicare non debeo actionem esse malam, vel, gerere me debeo cum isto homine, tanquam cum probo, haud aliter, ac antea*, quæ judicia sunt vera, & æqua: vel, si S. Doctor loquatur de judicio versante circa ipsam actionem immediatè, non loqui de judicio positivo, sed negativo tantum, siue de suspensione judicii contrarii; & consequenter errorem imminentem, cujus periculum contemnendum docet, non

esse positivum, sed negativum, quatenus intellectus suspendendo judicium, non assequitur veritatem, quam contingenter assequi posset, de quo errore congruè intelligitur, quod non sit malum intellectus errantis, ut docet ipse Magister Angelicus: de positivo verò non facile explicabitur qua ratione potnerit verè affirmari. Porro esse apertè contra Augustinum, quin immò, & contra ipsum D. Thomam, monstratum est §. præcedenti,

191. Ubi autem insinuat nimis clarè positivum judicium, siue periculum erroris positivi, intelligendus erit D. Thomas de judicio, aut periculo resultante per accidens ex illa suspensione judicii; nam ex eo quod semper diligenter cavere debeam judicium positivum in malam partem, aliquando per accidens continget, ut declinem in judicium oppositum cum periculo erroris positivi, quod periculum dicit esse parvi momenti, & contemnendum, præ injuria imminenti proximo ex judicio contrario, quo ipsum damnem, quod est apertè injustum, ac temerarium.

Hæc verò dicta sint in reverentiam communis Magistri, quæ maxima ipsi debetur. Si cui autem minus arriserint, is D. Angelicum aliter, si placet, exponat, cujus expositioni, si opportunior extiterit, facile consentiemus. Nobis verò sufficiat ostendisse, ut credimus, satis apertè, argumentum desumptum à Recentioribus ex præcepto nō temerè judicandi, & ex adjuncta Glossa, seu regula Augustini, nihil momenti habere contra sententiam nostram, sicut, & alia cuncta, quæ proferunt.

ARTICULUS XV.

Solvitur argumentum sextum à paritate voluntatis desumptum.

192. **A**rguunt præterea sextò Recentiores: ita se habet

voluntas ad bonum, sicut intellectus ad verum, saltem prout iste subditur ipsius voluntatis imperio: atqui voluntas potest ex duobus bonis contrariis æqualibus, aut inæqualibus, quodcumque eorum, etiam minus, eligere, ut tradunt Doctores communiter contra P. Vazquez, & alios: ergo, & poterit intellectus ex voluntatis libera electione opinari utramlibet partem alicujus contradictionis, etiam æquè, aut minùs probabilem.

193. Confirmatur primò: sicut quodlibet bonum absolute, & secundum se, est potens terminare amorem, ita, & quodlibet verum, seu motivum probabile secundum se, potens est, accedente voluntatis imperio, terminare iudicium opinativum. Sed quia bonum secundum se potens est terminare amorem, est etiam potens eundem terminare, dum adest in oppositum bonum alterum, vel majus, vel æquale, voluntatem sollicitans ad sui amorem: idem ergo dicendum de quovis vero, seu motivo probabili relatè ad intellectum.

194. Confirmatur secundò: sicut voluntas non sibi soli, sed & reliquis omnibus potentiis amat: immò, & universaliter, sicut potentia omnes, tam corporis, quàm animæ, non sibi tantum agunt, sed, & cæteris omnibus; sic etiam intellectus non sibi soli, sed, & voluntati, & reliquis potentiis intelligit. Cum igitur in homine sola voluntas sit potentia libera, & quæ cæteris possit imperare, ad solam voluntatem spectat cæteras omnes pro suo arbitrio ad propria objecta determinare, supplendo in ipsis libertatis defectum. Ergo ad voluntatem spectat determinare proprium intellectum ad opinandam quamlibet contradictionis partem. Denique omnis potentia necessaria ad hoc subiicitur voluntatis imperio, ut ex hoc idem præstet, quod præstare ex se posset, si foret libera immediatè, & forma-

liter. At, si intellectus immediatè esset liber, posset assensum flectere, ad partem æquè, aut minùs probabilem, sicut ipsa voluntas, quia immediatè libera est, potest eligere quodcumque bonum ex æqualibus, aut inæqualibus: idem igitur potest à voluntate determinatus.

195. Resp. ad argumentum: in primis falsitatem Minoris supponit, ut jam vidimus, S. Thomas; multi- que alii graves Doctores, tum ex veteribus, tum ex Recentioribus, oppositum tuentur. Sed, quidquid sit de doctrina ista, minime illà nos indigemus.

Itaque, concessa Majori in debito sensu intellecta: permitta item pro nunc Minori, nego absolute consequentiam. Discrimen autem evidens est: quia bonum in consortio alterius boni æqualis, aut majoris, etiam sibi omninò contrarii, retinet adhuc bonitatem suam; neque enim bona inter se pugnantià contradictoriè opposita sunt, sicut forma, & privatio ejus, sed contrariè dumtaxat, sicut frigus, & calor, aut etiam sicut album, & nigrum, quæ sunt ejusdem potentia objecta: quare, licet voluntas, spreto, verbi gratia, bono honesto, quod excellentius, & majus est, feratur per amorem in bonum delectabile, semper fertur in bonum, adeoque à proprio objecto nunquam extrahitur.

Oppositum verò contingit in vero, & falso relatè ad intellectum; hæc enim immediatè, & contradictoriè opponuntur, non à parte rei tantum, verum etiam in apprehensionibus in ordine ad eundem intellectum, ut demonstravimus art. 6. Porro idem prorsus est, extremum aliquod esse reipfa, aut apparere intellectui verum, ac oppositum esse, aut apparere falsum, & vice versa: unde omninò repugnat, ut duo extrema contradictionis appareant simul eidem intellectui vera, aut enuntiabilia, alioquin idem simul appareret verum, & falsum, quod

M

est

est contra lumen rationis. Igitur ob rationem oppositam non poterit aliquando intellectus partem minùs, aut æquè verosimilem opinari.

196. Quapropter argumentum à paritate voluntatis petitum, tantum abest, ut nostram sententiam urgeat, ut in contrariam potius efficaciter retorqueatur. Urget verò specialiter Terillum, & Esparzam eo utentes: nam quamvis intellectus signatè judicet pro priori, duo bona esse æqualia, vel inæqualia, adhuc potest voluntas juxta adversarios eligere quodcumque maluerit: ergo, si quid valeret paritas ista, idem dicendum esset de intellectu, cum tamen sit evidenter falsum juxta ipsos Terillum, & Esparzam hoc ipsum ex professo docentes, efficaciterque probantes, quamvis Terillus immemor sui, etiam oppositum ex professo docuerit. Non ergo potest fieri argumentum ex altera potentia ad alteram, nisi quod ipsos adversarios urgeat, & nostram sententiam suadeat. Atque ex his confirmatio prima soluta manet, & præoccupata.

197. Ad secundam confirmationem resp. voluntatis dominium, & imperium in reliquas potentias, despoticum non esse, sed veluti politicum, ordinatum scilicet immediate in bonum proprium ipsarum potentiarum: unde poterit quidem ipsas quandoque cogere, ut cum aliquo proprio incommodo exerceant suas operationes, ut dum oculos obligat ad intuendum attentè solem, etsi radiis ipsius perstringantur. Nunquam attamen potest, juxta omnes, ipsas extrahere à proprio suo objecto, nisi velis, ut possit ipsos oculos cogere, ut videant sonum, & aures, ut audiant colorem, quod est ridiculum paradoxum.

Potest ergo voluntas obligare intellectum ad enuntiandam aliquam veritatem probabiliter tantum, & obscurè propositam contra inclinationem ipsius naturaliter refugientis ab assensu cujuslibet objecti

non evidenter sibi propositi, propter deceptionis periculum, quod intellectus naturaliter horret: at nunquam poterit ipsum movere, ut assentiat objecto minùs, aut æquè sibi probabili; hoc enim foret ipsum extrahere à suo proprio, & formali objecto, quod facere voluntas non potest, sicut nec posset ipse intellectus, etsi immediata libertate gauderet.

ARTICULUS XVI.

Solvitur argumentum ultimum quod à priori Recentiores appellant.

198. **S**Eptimò tandem arguunt ex Stephano Spinula à priori, ut inquit Terillus. Nulla potentia fertur, inclinaturve naturaliter in terminum sibi impossibilem: atqui intellectus urgetur naturaliter, inclinatur, ac fertur ad assentiendum motivo probabili, etiam dum adest pro parte opposita aliud æquè probabile, aut probabilius: est igitur possibile intellectui præbere assensum parti minùs probabili in conspectu probabilioris, aut alterius æquè probabilis. Major per se nota videtur: quia omnis inclinatio naturalis est indita ab Auctore naturæ, adeoque nequit recta non esse: non foret autem recta, sed stulta, & inordinata, si ferretur in aliquid impossibile. Minor etiam est evidens, vel experientiâ ipsâ, quisque nanque experitur in se ipso, dum habet motiva assentiendi pro utraque parte contradictionis, sic trahi, & inclinari à motivis unius, ut simul inclinetur, & retrahatur à motivis partis contrariæ. Denique consequentia recta est. Ergo.

199. Resp. distinguendo Majorem: *nulla potentia naturaliter inclinatur, aut fertur in terminum sibi impossibilem*, absolute, aut intrinsecè, concedo; per accidens, & extrinsecè tantum, subdistinguo: non inclinatur

etur in terminum, ut impossibile, vel, ut habendum sibi in circumstantiis impossibilitatis, concedo; secundum se, & specificativè, nego Majorem. Et distinguo Minorem: *intellectus urgetur, & inclinatur ad assentiendum motivo probabili, etiam dum adest pro parte opposita aliud æquè probabile, aut probabilius assensu conjungendo cum hoc motivo, nego; assensu absolute possibili, & præcindentem ex se ab his circumstantiis, concedo Minorem, & nego consequentiam.*

200. Declaratur solutio, & confirmatur. Ut inclinatio potentiæ in terminum non sit frustranea, aut inordinata, sufficit si terminus ipse sit absolute, & per se possibilis, quamvis per accidens, & extrinsecè, reddatur impossibilis hic, & nunc propter aliquod impedimentum insuperabile ab ipsa potentia: nam hujusmodi obstaculum prohibet quidem potentiam hic, & nunc à termini consecutione; at tollere non potest, quominus inclinetur in ipsum inclinatione inefficaci, quæ non fertur in aliquid impossibile, cum non appetat terminum, ut habendum in conspectu præfati impedimenti, sed secundum se tantum, ac veluti conditionatè, nimirum si non esset validior exigentia in oppositum.

201. Illustratur exemplis, quæ sint pariter oppositi argumenti evidentes instantiæ. Primò; dum actu adsunt ex utraque parte motiva, intellectus urgetur naturaliter, & inclinatur in utrumque extremum, ut supponit Terillus, & experientia probat. At nihilominus assensus utriusque, licet possibilis absolute sit, non potest tamen simul existere, quia intellectus non potest utrique extremo assentiri simul, ut tanquam evidens Terillus supponit, & nemo in dubium vertit, nisi qui, vel Dialecticam contemnit, aut ignorat. Ergo ex inclinatione naturali intellectus ad assentiendum motivo æquè,

aut minùs probabili, etiam dum adest pro parte opposita aliud æquè probabile, aut probabilius, solum concludi potest, assensum illum esse possibilem absolute, & secundum se, secus verò in conspectu talis motivi. Hanc instantiam opponit argumento proposito Mercorus.

202. Sed reponit Terillus, & ex ipso nonnulli Recentiores, instantiam esse evidenter nullam, & disparitatem apertam: quia terminus non aliter debet esse possibilis, ac potentia inclinatur, & fertur naturaliter in illum. At intellectus, etsi inclinatur simul ad assentiendum utrique extremo, quia simul habet pro utroque motiva; non tamen inclinatur ad assentiendum utrique simul, sed distinctivè, & seorsim tantum: habet utique simultatem potentiæ, sed non potentiam ad simultatem. At verò in eventu quæstionis intellectus urgetur, & inclinatur ad actualem assensum, etiam dum adest pro parte opposita motivum æquè, aut magis probabile. Ergo est possibilis hic assensus, etiam tali motivo stante. Sed verò hæc, aut nulla solutio est, nec solutionis speciem habet, aut petit nimis clarè principium.

203. Contra igitur argumentum retorqueo. Ut intellectus possit naturaliter simul inclinari in duos terminos contradictionis, sufficit quod termini ipsi absolute, & ex se possibiles sint, quamvis non sint inter se compossibiles. Ergo sufficit etiam, ut possit inclinari in assensum unius partis, dum adest pro opposita motivum æquè, aut magis probabile, quod assensus secundum se, & absolute possibilis sit, quamvis cum præfato motivo nullo modo sit compossibilis; nam si ad inclinationis simultatem non petitur simultatis possibilitas ex parte ipsorum terminorum, sed sufficit possibilitas absoluta, cur ad inclinationem, quæ simul sit cum motivo opposito, non sufficiet assensus possibilitas absoluta, quamvis non possit dari possibilitas simultatis ejusdem

Mercor. in
Bas. Theo-
log. par. 2.
23.

dem motivi, & assensus? Nulla est ergo disparitas intenta, nec speciem habet illius.

Quòd si Terillus, & Recentiores dixerint, intellectum in eventum nostræ quæstionis urgeri naturaliter, & inclinari non ad assensum secundum se, sed ad illum ut conjungendum cum motivo contrario æquè, aut magis probabili: tum verò manifestè principium petent; hoc enim nos negamus omnino, & erat ipsis unice probandum, quod tamen hætenus non præstiterunt, nec poterunt aliquando præstare. Certè hujuscemodi inclinationem nec aliqua experientia, nec voluntatis paritas, nec opportunum aliud argumentum suadet. Quod autem hic objiciunt, & à priori vocant, illam non probat, sed absurdè supponit, ut demonstrat instantia opposita. Est igitur eorum solutio non solutio reipia, sed clara petitio principii.

204. Cōfirmatur ulterius solutio nostra, & instatur secundò argumentum Terilli, & Recentiorum. Lapis, exempli gratia, etiam quando violenter detinetur suspensus, naturaliter inclinatur deorsum, & gravitat in proprium centrum: ex hac autem inclinatione solum inferre licet, descensum lapidis esse possibilem absolute, & secundum se, secus verò in his circumstantiis, & in sensu composito impedimenti. Ergo ex inclinatione naturali intellectus ad assentiendum parti, etiam minus probabili, in occurso probabilioris, colligere non licet, talem assensum esse possibilem in eis circumstantiis, sed solum esse absolute possibilem. Hanc insuper instantiam opponit ubi nuper idem Mercorus, & poterant id genus aliæ innumera opponi:

205. Respondet tamen similiter Terillus, latum esse discrimen, adeoque instantiam manifestè nullam: quia impedimentum lapidis in eventum propositum est verè impediens, hoc est, insuperabile, alioqui lapis necessario descenderet, cum ipsius

potentia ex se non sit indifferens, sed determinata ad agendum. At verò impedimentum intellectus in nostra hypotesi est solum difficultans, & quod simpliciter possit superari ab ipsa intellectus potetia, quæ ex se est indifferens ad utrumlibet, & potest ad alterutrum determinari ex libera electione voluntatis.

206. Sed quis non videat circum responsum? Nempè, Terillus suo argumento contendit, motivum æquè, aut magis probabile non esse, insuperabile impedimentum, sed solum difficultans assensum partis æquè, aut minus probabilis; quia intellectus urgetur naturaliter, & inclinatur ad hunc assensum, etiam dum illud motivum probabilius urget ex opposita parte. Dum verò nos instamus, lapidem naturaliter inclinari in descensum, etiam quando violenter elevatur, aut detinetur, quin arguere liceat ex illa lapidis inclinatione, impedimentum elevans, aut detinens, non esse insuperabile, & quod reddat descensum impossibilem proximè, & in his circumstantiis: tum reponit Terillus, disparitatem esse evidentem, quia impedimentum lapidis verè est insuperabile, adeoque verè impediens descensum; motivum autem æquè, aut magis probabile, non est insuperabile impedimentum, sed solum difficultans, adeoque verè non impediens assensum partis æquè, aut minus probabilis. Nonne hoc est vocibus ludere, vel illudere, proindeque apud intelligētes succumbere difficultati?

307. Ea igitur intellectus naturalis propensio, aut inclinatio in partem æquè, aut minus probabilem, medium est evidenter ineptum ad concludendam Recentiorum sententiam. Quod potest etiam in intellectu ipso multis adhuc exemplis demonstrari.

Primum enim, si ex una parte adsit motivum evidens, ex opposita verò aliud quaecumque motivum, intellectus, etsi imperfectè, aliquo-

mo-

modo inclinatur in assensum istius partis, cum omnis apprehensio sit ex conceptu suo dispositio, & via ad iudicium, atque adeo aliquis in ipsum inclinatio: & tamen is assensus est omnino impossibilis in istius hypothesei circumstantiis. Præterea, demus Deum pro suo absoluto dominio negare intellectui concursum ad assentiendum alicui objecto, etiam evidenter proposito: profecto in hac hypothese assensus non esset possibilis, & nihilominus intellectus vehementer in ipsum inclinaret. Tandem quando intellectus signatè iudicat, utriusque partis motiva esse re ipsa æqualia, neutrum extremum amplecti potest, ut fatentur Terillus, & Elparza; utrinque tamen stimularur, & urgetur ad assentiendum. Vide, quàm sit inefficax argumentum potissimum, & à priori, quod pro sententia sua Recentiores nobis opponunt.

ARTICULUS XVII.

Tribus corollariis deductis, præsens controversia concluditur.

208. **V**eritas philosophica, quam nimis luculenter, ut reor, in hac controversia monstravimus, quanti momenti sit ad totius Tractatus potissimum scopum, & jam supra insinuatum est, & multò clariùs postea constabit. Interim verò pro eodem fine operæ pretium sit doctrinam modo traditam veluti summam colligere per illationes aliquas ex illa resultantes.

§. I.

Corollarium primum: soliditas nostra sententia ad oppositam comparata.

EX dictis ergo primò deduces, quantum sententia nostra oppositæ præmineat, & auctoritate, & ratione. Porro nostræ sententiæ veri-

tatem docent antiqui omnes, & Philosophi, & Theologi, cum Aristotele, & D. Thoma: moderni omnes Antiprobabilistæ, & ex ipsis Probabilistis multi præcipui nominis Auctores. At verò Recentiorum sententiâ unicè docent ipsi Recentiores, qui, vel Probabilissimum illi penitus adstruunt, vel magnopere ab illa dependere fatentur, etiam inviti: quamvis plerumque dependentiam huiusmodi, sententiam suam multum infirmantem, nequidquam amovere moliantur.

209. Profectò, ut sunt ingeniosi, non possunt non videre provinciam esse nimis difficilem, quòd possim ego rectam formare conscientiam innitens, velut fundamento, opinioni non meæ, sed aliorum, quantumcumque gravium Doctorum, quam vel iudico falsam, & contrariam legi divinæ, vel saltem veram iudicare non possum. Et qua ratione precor ejusmodi opinionem potero iudicare prudentem, quod tamen prorsus est necessarium? Nò ne hoc ex ipsis terminis difficile satis appareat? & quàm sit penitus impossibile, latè à nobis monstrandum est. Cum igitur Recentiorum opinio simul cum suo Probabilissimo uno velut partu sit nata, & cum eodem pariter adoleverit, à cæteris semper Doctoribus tanquam adulterina Philosophiæ proles rejecta, ab eisdemque solis Probabilistis studiose nutrita, & adoptata, multis etiam ipsorum repugnantibus, fieri profecto non potest, quin ex hoc etiam capite auctoritas ipsius minuat perquam maximè.

210. Rursus sententia nostra rationibus efficacissimis, non de longè quæsitis, sed de proximo ex ipsa rei natura depromptis, ac velut sua sponte patentibus, validissimè communitur, immò (sidenter dixero) demonstratur. Cum interim Recentiorum sententia vix quidquam pro se habeat, nisi extraneas nonnullas paritates (quod est naturæ suæ debilissimum argumenti genus), & exem-

pla

pla non opportuna, quæ plurima, & ingentia absurda probent, quæque in ipsos suos Auctores efficaciter retorqueantur. Argumentum præterea, quod à priori vocant, quanti roboris sit, immò quàm importunum, & inane, nimis apertè manet ostensum, & omnia, quæ summam hic colligimus, liquidò constare deprehendis ex totius decursu controversiæ. Patet ergo sententiam nostram, & auctoritate, & ratione, maximopere prevalere contrariæ.

Interim tamen quidam ex Recentioribus sententiam nostram vocat *singularem*, suam verò simpliciter, si Deo placeat, *communem Doctorum sententiam*: alius autem *perspicuam*, & alii passim similia loquuntur. Tu verò, Lector, videas, & iudices sincerè: nostrum verò sit demonstrare, omnia Probabilismi fundamenta, & Recentiorum verba gloriosa ejusdem esse soliditatis cum opinione modo rejecta: quod nisi satis cumulatè præstamus, verba nostra licebit nihili facias.

S. II.

Corollarium secundum: assensus, quem intendunt Recentiores, etsi foret possibilis, prudens non esset.

211. **A**ddimus autem; omne intellectus judicium in terminis quæstionis præcæsis, quamvis esse possibile permetteremus, nūquàm tamen fore Prudens, sed ab omni prudentia alienum; quod ex hucusque dictis legitime deducitur, & iterum planè convincit irritum Recentiorum conatum pro fine, quem intendunt in promovenda sua sententia. Ratio perspicua est ex doctrina jam tradita: immò argumenta omnia, quibus ostendimus memorati judicii repugnantiam, ejusdem pariter imprudentiam insignem pari convincunt efficacia.

212. Porro omnem assensum partis æquè, aut minùs probabilis,

inde à priori evicimus esse impossibilem, quia foret contra propriam naturam intellectus, ultrò aberrantis à fine proprio, & ab objecto suo specificativo, ac primario, scilicet à veritate, quam intendere debet per omnes suos actus; objectum enim æquè, aut minùs verosimile, quàm oppositum, non proponitur intellectui, ut verum, sed potius, ut falsum simpliciter, vel saltem, ut non magis verum, quàm falsum; quod patere videtur ex ipsa terminorum acceptione, & assatim à nobis est demonstratum. Hinc verò statim patet, assensum illum fore inordinatum, seu cōtra debitum rationis ordinem; quid enim magis contrarium rationi, quàm quod est contra ipsius rationalis potentiæ finem, & modum debitum operandi? Ergo foret apertè contra prudentiam, nisi cui fortè fingere libeat posse judicium aliquod esse prudens, & nihilominus irrationale, quod foret insigne delirium.

213. Promovetur hæc ratio. Prudentia verè talis, est virtus intellectus tota ordinata ad ipsum perficiendum secundum propriam suam rationem, ut nempe in suis actibus, quibus dirigit voluntatem ad agendum honestè, ac laudabiliter, rectè, & sine errore procedat, ut est communis sensus Doctorum cum Aristotele, & D. Thomæ. Quare ratio formalis, & objectum prudentiæ proprium, est verum sub ratione veri, in quo prudentia convenit cum cæteris virtutibus intellectualibus, & differt à moralibus virtutibus: cum his verò communicat, & ab illis discernitur, quia præ aliis virtutibus intellectualibus respicit bonum tanquam propriam materiam, ob ordinem, quem dicit ad appetitum rectum, ad cujus actus movet, ac dirigit. Denique ratio propria, & formale objectum prudentiæ, est verum, ut contractum ad bonum morale, & honestum. Unde tandem concluditur, quòd munus adæquatum prudentiæ sit dirigere,

D. Tho.

voluntatem ad electionem boni moralis, & simul intellectum perficere secundum propriam suam rationem, nempe, per cognitionem veritatis, quæ proprium est ipsius objectum. Quæ omnia sæpè docet, & perspicue demonstrat Angelicus Magister, præsertim 2.2. ad q. 47.

214. Hinc evidenter patet, assensum, de quo loquimur, probabilem non fore, sed ab omni prudentia alienum; nulla namque prudentia dictare potest liberam electionem assensus, per quem verosimilius, aut æquè saltem verosimile sit, intellectum non assequi re ipsa veritatem, sed potius in errorem positivum impingere. Sanè dictamen illud foret apertè falsum, & erroneum, adeoque non perficeret, sed depravaret potius intellectum, nec voluntatem rectè dirigeret, sed ad peccatum potius impelleret, quod, evidenter inordinatum, & notoriæ imprudentiæ est.

215. Confirmatur, & declaratur. Ipso naturæ lumine, & sapientum consensu notum est, omne dictamen voluntati proponens, tanquam medium conducens, & eligibile ad finem, quem intendere debet, medium prorsus ineptum, & quod non magis habeat finem ipsum inducere, quam ipsum impedire, & inducere malum oppositum; & à fortiori si magis habeat impedire debitum finem, & inferre oppositum malum: evidens, inquam, est, huiusmodi dictamen falsum esse, & erroneum, adeoque imprudens, ac temerarium. Aut, si hoc non sit evidens, desperet intellectus humanus nunquam non falli, vel delirare.

216. Atqui omnis assensus partis æquè, aut minùs probabilis, est medium, quod ex se magis habeat inducere, vel non minùs, errorem positivum, quem intellectus naturaliter fugit, & impedire veritatem contrariam, quam naturaliter amat, & quærit, & quam voluntas debet, tanquam finem intendere per omnes actus intellectus, quos imperat. Ergo

omne dictamen proponens voluntati memoratum assensum, tanquam medium conducens, & eligibile ad veritatis assecutionem, quam debet velut finem intendere, est evidenter falsum, & erroneum, adeoque temerarium, & imprudens: ergo omnis assensus procedens ex præfato dictamine, nulla ratione ad prudentiam pertinet, sed evidenter illi repugnant: ergo omnis assensus partis æquè, aut minùs probabilis, est apertè contra prudentiam, adeoque absolutè improbabilis.

217. Hæc, quibus nihil nobis evidentius apparet, exemplo facili illustrari possunt, quo cunctis patentia reddantur. Qui dubius circa viam eligendam, ut perveniat ad terminum sibi præfixum post consultationem adhibitam, viam arriperet, quam ipsemet agnoscit æquè, vel magis verosimiliter ducere in precipitium, quam in terminum destinatum, insigniter imprudens, ac temerarius haberetur ab omnibus verè prudentibus; maximè si ab itinere capto nullo ferè negotio posset desistere, & omne cavere periculum. At hæc est hypothesis nostra: nam terminus, ad quem per omnes suos actus intellectus debet contendere, est veritas, quæ *anima nihil fortius desiderat*, ut Augustinus dixit: quare voluntas etiam, ut rectè intellectum gubernet, eundem finem debet inquirere per omnes actus ipsius intellectus, ad quos potest ipsum movere; contemplationis nanque *bonum, ac malum, verum est, atque falsum*, ut Philosophus docet: nequit autem voluntas, nisi perversè agendo, intellectum avertere à suo proprio bono, & ad malum ipsum impellere, ut nemo non stultus negabit. Nec quisquam hic intrudat importunissimè vulgarem Recentiorum distinctionem de probabilitate speculativa, vel practica (de qua mox fusè dicendum est), nisi, qui terminos non intelligat.

218. Ad hæc, quando intellectu

Aug. tr. 26.
in Ioan.

Aristo. 6.
Ethic. c. 2.

utriusque rationes occurrunt dubiam veritatem reddentes, tunc invenitur quasi in bivio positus, medius scilicet inter duas semitas invicem sibi oppositas, quibus contendat ad ipsam veritatem per determinatum assensum: ergo, si facta consultatione, & collatione ipsarum rationum eligat assentiri ex libero voluntatis imperio parti, quæ sibi, omnibus inspectis, apparet æquè, aut minùs verosimilis, quàm opposita (& quidem potens facillè, vel eligere partem verosimiliorem, vel assensum omnem suspendere), perinde omninò est, ac si eligat viam, quam ipse agnoscit æquè, vel magis verosimile esse, quod ipsum in errorem præcipitet, quàm quod ad veritatem rectà perducatur; quod manifestè imprudentiæ est, & temeritatis insignis. Sanè, si electio ista, benè cum prudentia conveniat, non nisi insipienter, & falsò, prudentiam expressisset Augustinus, dum quasi rem notissimam de illa proferebat, *Quid illa virtus, quæ prudentia dicitur? Non ne tota vigilantia sua bona discernit à malis, ut in illis appetendis, istisque vitandis, nullus error obrepatur*. Evidens ergo sit, omnem electionem assensus partis æquè, aut minùs probabilis, fore imprudentem, ac temerariam. Ergo evidens est, omnem istiusmodi assensum, etsi foret possibilis, ab omni semper fore prudentia alienum, adeoque nunquam verè probabilem.

Aug. 19. de
Civit. Dei
c. 4.

§. III.

Corollarium tertium: Utilitas
nostra sententia.

219. **D**Educes tandè tertio, quantum sententia nostra totà hanc controversià stabilita, solidissimèque firmata, verè faciat ad rectam decisionem Theologicæ, & potissimæ controversiæ, quam instituimus Controv. proxima, ut nostri laboris scopum, & ad sequentes disputatio-

nes plenè decidendam remisimus.

Enim verò, si nunquam fieri potest, ut intellectus actu judicet veram opinionem alterius, cuiuscumque ea sit, quam videt esse innixam fundamentis levioribus, aut non-gravioribus, fundamentis partis contrariæ: in primis altera ex duabus viis, quibus incedunt Probabilistæ, jam penitus per hoc ipsum occlusa, & impermeabilis remanet, cum unicuique ipsius fundamentum deficiat.

220. Utrique Recentiores, qui cum P. Esparza fatentur, neminem uti posse opinione non existente formaliter, aut subjectivè, in intellectu ipsius operantis, neque per ullam reflexionem possibilem licitum mihi fieri posse amplecti objectum, quod Auctores alii, etiam plurimi, atque gravissimi, opinantur licitum esse, nisi, & ego ipse cum illis hoc ipsum actu judicem iudicio absoluto, ac directo: qui in hoc, inquam, Theologico principio verissimo, ac certissimo (ut nos censemus, ac demonstramus, & ipse Esparza egregiè demonstrat) statuendo nobis consentiunt, non aliter tuentur, neque tueri possunt probabilistarum sententiam, quàm propugnando simul intellectus indifferentiam, & potestatem proximam ad opinandum æquè, vel etiam minùs probabilia, ut facillè quisque videbit. Igitur, statutà nostrà sententià, quæ potestatem illam nullam esse convincit, nemo per viam istam incedere jam potest ad propugnandum Probabilismum.

221. Præterea, via altera communissima Recentioribus, quos Reflexistas vocare solent, qui nimirum præfatum Theologicum principium abnegantes, per reflexionum artificium docent rectam, ac tutam formare conscientiam: hæc etiam via, inquam, stabilità nostrà sententià, quamvis non adeò clarè, reverà tamen non difficilis tantum, sed etiam penitus manet impervia, ut præced. §. satis ostensum est.

Equi-

222. Equidem Recentiores viâ istâ gradientes, quamvis doceant non esse opus, ut operans veram existimet opinionem directam, quam amplectitur, suâ libertati faventem; non negant tamen, sed omninò supponunt, debere saltem illam judicare verè probabilem, & conformem rectæ rationi, adeoque consentaneam prudentiæ legibus, & quidem prorsus certò, & citra omnem ambiguitatem, ut communiter jam affirmant. At quis non videat, prorsus impossibile esse, me opinionem alienam, quam, omnibus inspectis, absolutè judico falsam, aut aut saltem veram judicare non possum, existimare simul certò, & in-hæsitante esse verè probabilem, & prudentiæ legibus consonam? Num-

quid, precor, error, aut falsitas cense-ri ab ullo potest indubitanter veritati conformis? An verò, quod repugnat veritati, rectæ rationi consonum judicabitur, ab aliquo, qui utatur recta ratione? Quod autem pugnat cum ratione recta, benè cum prudentia conveniet? Quis affirmare audeat? Profectò nemo.

Sed quia latius hæc postmodum urgenda sunt, & multipliciter demonstranda, sufficiat modò leviter adumbrasse utilitatem maximam, & momentū sententiæ nostræ ad ever-tendum Probabilissimum, quacumque demum viâ à Recentioribus propugnatur, ut interim ad alterum capitale principium, cui Reflexistæ penitus innituntur, expugnandum, gradum faciamus.

CONTROVERSIA SEXTA.

Utrum Lex, contra quam aliqua existit opinio probabilis, etiam in sensu Probabilistarum, hoc ipso satis promulgata non sit, ideoque nullam habeat vim obligandi?

Haud mirabor, si Lector meus, qui in Theologia, vel Jure omninò peregrinus non sit, & aliunde Terillum, aut Recentiores ipsius as-secclas, nunquàm viderit, aut evolverit, ad titulum quæstionis propo-sitæ, ut ad rem novam, & incredibilem, non modò mirabundus subsistat, sed & attonito similis hæreat. Quid ni verò? Ita ne, opinio contra legem, etiam falsa, quæ nempe falsò neget, aut legis existentiam, aut extensionem ejus ad casum aliquem particularem, tantam habere potest efficaciam, ut legis auferat promulgationem, totamque ipsius vim obligandi non solùm im-pediat, aut supprimat, verùm etiam de medio tollat? Unde hoc? aut quis un-quam de re ista quæstionem movit? Nemo profectò ante P. Terillum, qui ni-hilominus, ut mirere magis, non solùm hoc in quæstionem adducit, sed etiam partem affirmativam adeò confidenter propugnat, ut tanquam principio certissimo, ac firmissimo fundamento, totam illi superimponere Probabi-lissimi molem, non ambigat. Nolim autem, ut Lector per hyperbolem hoc, aut exaggerationem dictum existimet. Quare, ut præsentis controversiæ mo-mentum dignè pro suo merito æstimet, aut attendat, id ipsum ante omnia demonstrandum à nobis est ex Probabilistarum principiis. Et verò sensum ipsum quæstionis nequaquàm aliter posse intelligi, facile quisque ex dicendis cognoscet.